

Jos ei jalka tassaa, ei suu massaa
Pieneläjien työn ja elämäntavan välimuotoa
osittaisen omavaraisuuden loppuvaiheessa
Ahlaisten Alakylässä 1940-1970

Terttu Saukko
Pro gradu- tutkielma
Suomen historia
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
Humanistinen tiedekunta
Turun yliopisto
Huhtikuu 2022

*Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin
OriginalityCheck -järjestelmällä.*

TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Terttu Saukko

Jos ei jalka tassaa, ei suu massaa Pieneläjien työn ja elämäntavan välimuotoa osittainen omavaraisuuden loppuvaiheessa Ahlaisten Alakylässä 1940-1970 -luvulla.

Pro gradu -tutkielma, 72 s.

Suomen historia

Huhtikuu 2022

Pro- gradu tutkielmani aihe on pieneläjien elämäntavan ja työn välimuodon toteutumisen osittaisessa omavaraistaloudessa. Tutkielman kohteena on Ahlaisten kirkonkylän suistoseudun asukkaiden selviytyminen Suomelle monin tavoin merkittävänä aikana 1940-1970 -luvulla. Tutkin mikä oli voiman lähde, jonka avulla he jaksoivat. Miksi he elivät niin kuin elivät?

Tutkimukseni perustuu muistitietoon ja on empiirishermeneuttinen. Aineistona on haastattelut ja muistelmakirjat. Haastateltavat ovat omakohtaisesti eläneet ja muistavat tutkimaani elämäntapaa Ahlaisten suistoseudulla. Muistelmakirjoissaan Aino Saukko on tallentanut tavallisen ihmisen arkea ja vähän vaatimatonta juhlaakin. Saukon muistelmista käy myös ilmi, miksi tutkimukseni kohteena oleva elämänmuoto oli sekä kohtalona että myös tavoiteltu unelma; punainen tupa ja perunamaa, pihapiirissä navetta, lehmä ja muut eläimet. Tutkimus koskee Ahlaisten suistoseudun maankohoamisalueella elettyä, nyt kadonnutta elämäntavan ja työn välimuotoa. Niin elämänmuotoa kuin suistoseutuakaan ei enää sellaisenaan ole; maaseudun elinkeinorakenne muuttui. Maankohoamisen takia suistoseutu on jatkuvan muutoksen alla. Karjanlaidunnuksen loputtua lehmänlaitumet metsittyivät ja jokien rannoilla järviruoko valloitti alaa.

Sota- ja pula-aikana elämänmuoto oli hyödyllinen, koska osittainen omavaraisuus piti ihmiset hengissä. Tutkimukseni ajankohdan loppuaikana se oli poistumassa tekijöidensä mukana. Hyvinvointivaltion eduista he kuitenkin ehtivät nauttia. Nuorempi väki osallistui uuden rakentamiseen; Suomi nousi sodan- ja pula-ajan vuosista 1970-luvun alun voimakkaan talouskasvun aikaan. Tätä aikaa olen pro gradu- tutkielmassani aineistoni pohjalta tutkinut ja kuvannut, esittänyt kysymyksiä ja niihin työssäni vastannut.

Asiasanat: sisu, raataminen, koti, lehmä, nainen, selviytyjät, sota-aika. hyvinvointivaltio, maaseudun rakennemuutos, muistitieto.

1. Johdanto

1.1. Tutkimuksen kohde, aihe ja taustaa

1.2. Aikaisemmat tutkimukset

1.3. Tutkimusmenetelmät

1.4. Tutkimuksen aineisto, etiikka ja tutkimuskysymykset

2. Meren sylistä syntynyt

2.1. Suistoseutu elää

2.2. Lapsot ketterät

2.3. Lehmä parressaan

3. Raatajat

3.1 Suistoseudun sisua

3.2. Vanha maitoauto

3.3. Leivän päällisiä

3.4. Huvitukset

4. Muutoksen tuulet

4.1 Karja katosi

4.2 Hyvinvointia rakenteilla

4.3. Ilmastonmuutoksen märehtijä

5. Lopuksi

6. Lähteet

1. Johdanto

1.1 Tutkimuksen kohde, aihe ja taustaa

Tutkimukseni kohde Ahlaisten Alakylä (kirkonkylä) myös Ylikylää sivuten on ollut kokonaisuudessaan esihistoriallisina aikoina meren peittämä. Tämä voidaan laskea, mikäli jääkauden jälkeinen maankohoaminen on viimeisten vuosituhansien aikana ollut samanlaista ja nykyisin tunnettua vauhtia. Pronssikauden asutus on sijainnut vuoden 1000 rantaviivalla. Tästä ovat todisteena kolmisenkymmentä hiidenkirnua noin seisemän kilometrin päässä Ahlaisten kirkonkylästä itään.¹ Kivikauden löytöjä alueelta on turha etsiä. Ahlainen on meren sylistä syntynyt kuin Afrodite.

Ahlainen oli huittislaisten kalastus- ja metsästysaluetta. Ahlasiin johti Huittisista erinomainen Kokemäenjoen pohjoisen puoleinen vesistöreitti. Ahlainen sai ruotsinkielisen nimensä *Hvittisbofjärd* huittislaisten nautintaoikeuden sivutuotteena. Eränkävijät eivät kuitenkaan Ahlaista varsinaisesti asuttaneet. Ruotsista saapui Satakunnan rannikolle Närpiöön ja Merikarvialle uudisasukkaita ja voi olettaa, että heitä tuli myös Ahlasiin. Tähän viittaa paikkakunnan runsas ruotsinkielinen paikannimistö.²

Ruotsalaisten alkaessa asuttaa Ahlaista seudulla kuljeskelivat vielä huittislaiset erämiehet, joiden karkottaminen oli muuttajien ensimmäinen tehtävä. Se ei ollutkaan helppoa, mutta lopulta huittislaiset antoivat periksi ja lähtivät. Jäljelle jäi tarinan mukaan yksi sitkeä ukko, josta Isak Smeds³ kertoi matkakuvauksessaan. Ronssi-niminen vahva mies piti linnakkeensa

1 Heino 1979, 13.

2 Heino 1979, 20.

³ https://fi.wikipedia.org/wiki/Isak_Smeds https://fi.wikipedia.org/wiki/Isak_Smeds.18.04.2022.

pitkään saarensaan, jossa hän asui kuusen alla ja eli kalastuksella. Lopulta ruotsalaiset hänet tappoivat. Hän antoi luodolle nimensä Ronssikari.⁴ Tämä nimi on kuitenkin tuntematon historiasta tietämättömille. Sitkeyttä ei Ahlaisten asukkailta puuttunut myöhemminkään.

Tutkin Ahlaisten Alakylän pieneläjien työn ja elämätävän välimuotoa 1940-luvun alusta 1970-luvulle keräämäni aineiston pohjalta. Hieman tutkimus ylettyy myös Ylikylään. Tutkimus katsoo myös hetken nykyisyyteen ja kurkkaa tulevaisuuteen. Tutkimukseni ajankohtana suomalaiset kokivat sodan, pula-ajan, vähitellen tapahtuvan elintason nousun ja yhteiskunnan rakennemuutoksen sekä hyvinvointivaltion synnyn. Aika on ajallisesti lähellä, mutta henkisesti kaukana. Tutkimuksessani pieneläjät- nimitys tarkoittaa pienviljelijää, joka teki sivutöitä, sekä 'punaisen tuvan omistajaa'. Jälkimmäisillä ei ollut viljelymaata, elanto saatiin ansiotyöstä, pienestä karjasta ja 'perunamaasta'. Maankohoamisalue karjanlaitumiseen ja rantaniittyineen mahdollisti elämisen. Ihmisillä oli selviytymisen voima ja vimma näinä erityisinä vuosina. Elintaso nousi vähitellen ja on jatkunut edelleen samoin kuin maan kohoaminenkin maisemaa muuttaen.

Maaseudulla on aina asunut ihmisiä, jotka eivät ole omistaneet maata suuremmissa määrin. Torppareiden ja mäkitupalaisten lisäksi maaseudun työväestöön kuuluivat muonamiehet, itselliset ja loiset.⁵ Suomi oli 1900-luvun alussa alikehittynyt maa. Maaseudulla ihmiset elivät suurimmaksi osaksi kurjuudessa ja köyhyudessa. Köyhyys oli lisääntyvää ja se kulki perintönä sukupolvelta toiselle. Maaseudulla ainoastaan suuret ja keskikokoiset tilat kuuluivat ylimpään luokkaan tuottavuuden suhteen. Pienemmillä tiloilla tilanne oli huonompi ja ihmisten piti hakea toimeentuloa tilan ulkopuolisista töistä.⁶

Suomen kansan eheyttämisen ja köyhälistön elämän parantamisen sydämelleen ottanut Hannes Gebhard aloitti uudistamisen maaseudulla.⁷ Hän oli Saksassa saamiensa oppien perusteella sitä mieltä, että Suomessakin osuustoiminta mahdollistaisi sosiaalisten reformien toteuttamisen. Hänen pyrkimyksissään oli myös poliittinen päämäärä. Sosialismi olisi torjuttavissa työväestön oman osuuskaupan avulla.⁸ Maaseudun pieneläjien elinmahdollisuuksia oli mahdollista parantaa osuustoiminnan kautta ja saada näin ihmisten passivoituminen vähenemään, kun köyhyydestä löytyi ulospääsytie. Hengissä pysyäkseen ruokaa syövä kuluttava köyhälistö tuskin köyhyydestä näin nousi.

4 Heino 1979, 22.

⁵ Haatanen 2017, 34.

⁶ Haatanen 2017, 191.

⁷ Alanen 1964, 7, 208.

⁸ Alanen 1964, 281.

Elinkeinorakenteen nopea muutos 1920- ja 1930-luvulla aiheutti maaseudun maata omistamattoman väestön siirtymisen teollisuuden, kaupan, liikenteen ja muiden elinkeinojen pariin. Maatalous ei 1930-luvun lopulla ollut enää suomalaisten enemmistön ammattina. Helpottunut tilanosittaminen lisäsi kuitenkin pienten tilojen määrää. Jopa kymmenet tuhannet tilattomat maaseudun asukkaat pääsivät pienten peltotilkkujen omistajiksi.⁹ Pienet tilat eivät suurta elantoa antaneet, mutta mahdollistivat osittaisen omavaraisuuden, jota täydensivät erilaiset maaseudun työmahdollisuudet, kuten metsätyöt ja uittotyöt. Elämänmuoto oli kovaa raatamista, mutta sen korvasi oma vaatimaton koti.

Maamme lainsäätäjien tavoitteena oli, että vuoden 1918 tapahtumien kaltainen maaseudun väestön kahtiajakautuminen ei enää olisi mahdollista. Vuonna 1901 oli vain 110 000 yli 0,05 hehtaarin tilaa, jotka olivat viljelijänsä omistamia. Kuten Pekka Haatanen mainitsee Kyösti Haatajan vuodelta 1935 oleva tutkimus osoittaa maata omistavien asukkaiden lukumäärän 400 tuhannesta 500 tuhanteen. Tilattoman väestön elinolosuhteiden parantaminen tekemällä heistä pienen viljeltävän tilan omistajia katsottiin takaavan yhteiskuntarauhaa ja turvallisuutta.¹⁰

Ne, jotka omistivat vain 'punaisen tuvan ja perunamaan', saivat elantonsa karjanpidosta, perunamaasta ja keittiöpuutarhasta sekä pienistä sivuansioista. Maaseudulla melkein jokaisen talon pihapiiriin kuului navetta. Vaatimattomassa rakennuksessa asui karja; työn ja elämäntavan välimuoto antoi niukan toimeentulon. Joskus siitä sai myös lisäansioita myymällä yli oman tarpeen jääviä karjataloustuotteita. Maaseudun pieneläjien elämänmuodossa oli käynnissä jatkuva selviytymistaistelu kovaa työtä tehden.

9 Haatanen 2017, 191, 192.

10 Haatanen 2017, 192, 193.

Kuva Matti Saukko noin 1945. Keittiöpuutarha, jossa oli pieni nurkka myös 'kessya.'

Karjanhoito oli raskasta, kekseliäisyyttä ja tietotaitoa vaativaa työtä. Työ oli sidottu vuodenaikojen kiertoon ja se satoi myös ihmiset paikalleen, varsinkin naisväen. Kahdesti päivässä lypsettävä lehmä piti naisväen kotona. Naiselle lypsytaito oli ehdoton vaatimus ja hyvä suositus. Lehmä oli elossa säilymisen tae. Se on tutkimukseni tärkeä eläin. Se on viisaudessaan kaikkea muuta kuin nykyisin naisen alentavaan nimittelyynkin käytetty sanonta 'tyhmä nauta'. Ravinnon hankkiminen eläimille ja sitä kautta ihmisille sujui sopuisasti rinnakkaiselon merkeissä. Tämä käy ilmi haastatteluistani, jotka ovat osa lähteitani. Lehmän ansiosta tutkimukseeni tulee vahvaa naisnäkökulmaa. Myös haastateltavani ovat naisia, koska karjanhoito oli naisten työtä. Poikkeuksen tekee pikkupoikana kesälomiaan Ahlaisissa viettänyt mieshenkilö.

Tutkimuksen kohteena olevassa Ahlaisten Alakylässä Ylikyläkin huomioon ottaen asutuslakien vaikutus oli vähäinen. Tilanne muuttui, kun talvisodan loputtua annetun pika-asutuslain nojalla Ahlasiin perustettiin siirtoväelle uusia asuintiloja. Sodan loputtua siirtolaisten lisäksi myös rintamamiehille järjestettiin pieni tontti, johon rakennettiin rintamamiestalo. Maanhankintalain toteutus kesti Ahlaisissa pitkään. Vasta 1950-luvun lopulla ensimmäiset lain nojalla muodostetut tilat merkittiin Ahlaisten maarekisteriin. Uudet tilat eivät saaneet haitata vanhojen tilojen viljelyä, joten ne sijoitettiin syrjäisiin paikkoihin.

Ala- ja Ylikylässä ne sijoitettiin harjuasutuksen laiduille.¹¹

Suomen maatalouden muutokset kulkivat omaa linjaansa ja erottuivat Itä-Euroopan ja kehittyneiden länsimaiden linjasta. Maatalouspolitiikka oli 1940-luvulla saman suuntaista kuin maailmansotien välillä harjoitettu politiikka. Pientiloja perustettiin edelleen ja tätä edellytti myös siirtolaisten asutus. Sodan käynyt ja kestänyt kansanosa, kuten sotalaiset ja sotainvalidit sekä rintamamiehet saivat vuoden 1945 maanhankintalain nojalla pienen tilan. Tiloja muodostettiin kaikkiaan sadantuhannen verran. Ne olivat enimmäkseen tarkoitettu asunnoiksi (oma koti), joten elanto hankittiin muusta kuin viljelystä.¹²

Pienviljelytiloja muodostettiin edelleen lisää. OECD:n¹³ maista Suomi oli melkein ainoa maa, jossa tapahtui pienten tilojen määrän kasvua. Poliittisilla päättäjillä oli suuri pelko maaseudun kahtia jakautuvasta kansasta ja tämän pelon ansiosta tuli todellinen suuri ongelma: pirstotut ja kannattamattomat pienviljelytilat. Sodan jälkeen määrättiin yli 20 hehtaarin tilat luovuttamaan maataan uusille pienviljelijöille. Näin syntyi jopa alle kahden hehtaarin kääpiötiloja. Maaseudun 'liikaväestö' sai kuitenkin näistä tiloista irti sivuansioiden ja varsinkin kotieläinten avulla jonkinlaisen toimeentulon, jota teollisuus- ja palveluelinkeinot eivät voineet kaikille antaa. Toisen maailmansodan jälkeen Suomi pääsi teollistumisen vauhtiin vasta 1960 ja 1970 luvuilla. Tänä aikana tapahtui voimakas rakennemuutos, joka aiheutti maataloudessa työskentelevän väen siirtymisen kaupunkiin teollisuuden pariin.¹⁴ Maaseudun liikaväestö sai Suomen teollisuuden nousuun.

Kotieläinten ansiosta pieniltä tiloilta saatiin vaatimatonta toimeentuloa. Lehmä ei 1940 ja 1950-luvuilla ollut vielä varsinaisesti tuotantoeläin. Vaikka Suomen lehmäluku pieneni toisen maailmansodan aikana ja maidontuotanto lehmää kohti laski, maito ja voi olivat korvaamattomia elintarvikkeita. Ilmeisesti 1950-luvulla lehmien ravinto parani ja lehmät alkoivat tuottaa enemmän. Maitotilistä tuli pääasiallinen tulonlähde pientiloilla. Lisäksi voi oli puun ohella merkittävimpiä vientiartikkeleita.¹⁵ Pientiloilla lehmä varmisti omavaraisuutta ja pelasti väestön varsinkin sota- ja pula-aikana nälkäkuolemalta.

1.2. Aikaisemmat tutkimukset

¹¹ Heino 1979, 402.

¹² Valkonen & Al. 1980, 117.

¹³ OECD <http://www.oecd.org/finland/08.02.2016>.

¹⁴ Valkonen & Al 1980, 103.

¹⁵ Kaarlenkaski 2012, 1.

Alakylän, sen enempää kuin koko pitäjän pieneläjien elämänmuodosta en ole löytänyt aikaisempaa tutkimusta. Aihetta sivuavia tutkimuksia on tehty ja niitä käytän pro gradu-tutkielmassani. Gia Virkkusen *Köyhyydestä ei puhuttu, sitä vaan elettiin*, käsittelee 1930-luvun pula-aikaa. Tekijä sanoo, että köyhyyden aineeton puoli kumpuaa pieneläjien omista kokemuksista, joissa on häpeän ja vihan tuntemusta. Köyhäinavun ja kerjäämisen yhteydessä koettiin todellista nöyryytystä. Tutkimuksessa käsitellään pieneläjänäisten ja -miesten kokemia köyhyyttä. Oman tutkimukseni aikarajaus alkaa 1940-luvulta, joten Gia Virkkusen tutkimusta voi käyttää omassa tutkimuksessani vertailevana aineistona. Köyhyys koettiin 1940-luvulla sota-ajan ja sitä seuranneen pula-ajan aikana erilaisena kuin 1930-luvulla. Koko kansa oli samassa veneessä ja yhteisesti ponnisteltiin sodan aikana ja tähän osallistuivat myös lapset. Sota kuritti jokaista ja melkein kaikkien nälkävyötä kiristi samanarvoisesti kaikkialla.

Sodan kasvattamat-teos, jonka ovat toimittaneet Sari Näre, Jenni Kirves ja Juha Siltala, kokoaa yhteen lasten ja nuorten kokemia sota-aikaa omassa ympäristössään. Teos perustuu Sodassa koettua -suurteossarjaan, johon kuuluvat *Haavoitettu lapsuus* ja *Uhrattu nuoruus*. Teoksen kirjoittajilla on kokemus- ja psykohistoriallinen ote. Kirjoissa on lasten ja nuorten tunnemuistoja sodan kokemisesta. Sotia on tutkittu aivan kuin lapsia ei olisi ollutkaan, vaikka lapset kärsivät suurta tuskaa ja huolta. Lapset ja nuoret tekivät uhrautuvasti töitä isänmaan hyväksi vastuunsa kantaen ja hyviin työsuorituksiin pyrkien. He olivat pikkulottia, lottatyttöjä ja sotilaspoikia sekä poikasotilaita vaativissa tehtävissä maansa puolesta omilla voimillaan. Lisäksi muut lapset ja nuoret, jotka eivät olleet näissä töissä mukana, antoivat oman panoksensa työtekkoon. Teos antoi hyvää pohjaa käsitellä haastattelemiä henkilöiden muistitiedon antamaa kuvaa heidän kokemastaan sota-ajasta. Heikin olivat tuona ajankohtana lapsia ja nuoria.

Saara Tuomaala sanoo väitöskirjassaan *Työtätekevistä käsistä puhtaiksi ja kirjoittaviksi*, että maalaislapsi siirtyi paimenpojasta ja -tytöstä suoraan koulunpenkille. Maalaisperheissä lasten ja nuorten työnteke oli usein tarpeellisempaa kuin koulunkäynti. Oppivelvollisuuskoulun tultua tilanne muuttui. Lasten työksi tuli oppiminen.¹⁶ Sota-aikana asiat kuitenkin muuttuivat ja lapset sekä nuoret osallistuivat kodin töihin. Tuomaalan teoksen aikarajaus on 1921-1939, ja oma tutkimukseni alkaa 1940-luvulta, jolloin sota ja sitä seurannut pula-aika muuttivat tyystin ihmisten elämän.

Pirjo Korkiakankaan tutkimus *Muistoista rakentua lapsuus*, Agraarinen perintö lapsuuden työnteon ja leikkien muisteluista käsittelee lasten työtä, mutta myös leikkiä. Kahden

¹⁶ Tuomaala 2004, 11, 12.

pienviljelijän ja kauppiaan tyttärien haastatteluista saa käsityksen, että työ oli mieluisaa. Myös isovanhempiensa luona lapsuuden kesiään viettänyt haastatteleman mi mies muisteli innolla elämää maalla ja oppimaansa työntekoa.

Tutkimuksessani tärkeässä osassa oleva lehmä on pelastanut ihmiset nälkäkuolemalta ja aliravitsemukselta. Nykyisin se on kritiikkiä aiheuttava olento epäterveellisine tuotantoineen ja metaanipäästöineen. Taija Kaarlenkasken teos *Kertomuksia lehmästä* on tutkimus ihmisen ja kotieläimen kulttuurisen suhteen rakentumisesta. Karjanhoito on ollut osa maataloutta aikojen alusta lannan takia. Maatalous on muuttunut, mutta lehmä pysynyt samanlaisena; se lypsää ja sitä lypsetään. Lehmän lanta on tärkeää luomuviljelyssä ja lantaläjät monenlaisten ötököiden elinehto.

Lehmät olivat kuitenkin onnellisia ja ihmiset viisaita kuten Mari Suuntala tutkimuksessaan *Onnellisia lehmiä ja viisaita ihmisiä* toteaa. Kirja käsittelee elämää saariston luontaistaloudessa ja sen muutoksista. Pekka Haatasen *Suomen maalaisköyhälistö* kirjasta löysin tietoa ja taustaa maaseudun pientilojen muodostumisesta.

Päivi Uljaan tutkimus *Hyvinvointivaltion läpimurto* kertoo uuden tulkinnan hyvinvointivaltion läpimurrosta. Maaseudun väki lähti kaupunkiin, mutta voivatko he hyvin. Maaseudulle jääneet lopettivat karjansa, surivat aikansa. Rintamamiestalo sai lisäsiipensä ja hyvinvointivaltio alkoi syntyä. Tutkimuskohteeni autioitui, sopeutui ja sai mainintoja yhtenä Suomen parhaiten säilyneenä maaseutumaisemana.

1.3. Tutkimusmetodit

Tavallinen ihminen ei ole päässyt yksilönä suuriin historioihin, joten metodina käytän muistitietotutkimusta. Muistitietotutkimus (oral history) on kansainvälinen tutkimussuuntaus. Tutkimuskirjallisuudessa sillä tarkoitetaan erilaisin haastattelumenetelmin tallennettua tietoa menneisyydestä.¹⁷

Suomessa muistitietoa on käytetty jo 1960-luvulla. Muistitietoaineistoa on kerätty esimerkiksi vuoden 1918 tapahtumista. Näitä muistavia olikin vielä tuolloin elossa ja asiat hyvin muistissa, mikäli pystyivät ja halusivat niistä kertoa. Ilman muistitietotutkimusta ei Suomessakaan olisi saatu tietoa hävinneen osapuolen henkilökohtaisesti kokemista asioista. Muistitietotutkimusta on käytetty tutkittaessa reuna-ilmioita, jotka ei muuten historiaan päässeet. Sen avulla on laajennettu historian näkemystä ja vallitsevia totuuksia. Näistä ei ole

17 Fingerroos & Peltonen 2006.

useinkaan dokumentteja jäänyt, joten muistitiedon avulla historian lehdille on päässyt 'kansojen syvät rivit' arvokkaine muistoinen.¹⁸

Kansainvälisessä ja suomalaisessa tutkimuksessa muistitiedon käsitteellä tarkoitetaan hieman eri asioita. Suomalaisessa tutkimuksessa muistitietotutkimukseen kuuluvat myös kirjoitettujen muistitietoaineistojen arkistoissa olevat muistitietotekstit. Niitä onkin monien keruukilpailujen ansiosta arkistoissa suuret määrät, joten Suomessa on laaja muistitietoaineisto.¹⁹ Meillä Kalevala ja Kanteletar ovat Elias Lönnrotin keräämä muistitietoon perustuvat runoaarteistot.

Olen käyttänyt Outi Fingerroosin ja Riina Haanpään kirjaa *Muistitietotutkimus, metodologisia kysymyksiä* selvittääkseni itselleni, mitä muistitieto on. Outi Fingerroos on etnologian professori Jyväskylän yliopistossa.²⁰ Riina Haanpää puolestaan on yliopiston lehtori kulttuuriperinnön tutkimuksessa Turun yliopistossa.²¹ He käyttävät artikkelissaan *Muistitiedon ydinkysymyksiä* termiä *muistitietotutkimus*, jolla he tarkoittavat kaikkia menneisyyden tulkintoja. Kun tutkija käyttää muistitietoa pääasiallisena lähteenä, hänen tavoitteensa on ymmärtää tiedon antajan näkökulmia muistelemastaan ajasta. Muistitieto pitää tämän menneisyytenä muistelijan kontekstissa.²² Muistelijan näkökulman perusteella tutkin ja tulkitsen hänen esiin tuomaansa menneisyyttä ja esitän siitä tulkintoja ja etsin vastauksia tutkimuskysymykseeni.

Muistitietohistorioitsija Alessandro Portellin²³ mukaan muistitietotutkija ei välttämättä etsi muistelijan tiedosta totuutta eikä rakenna menneisyydestä kokonaisuutta. Tärkeämpää on, mikä menneisyyden tapahtumien merkitys oli tai on muisteluhetkellä, ei niinkään kerrotaanko tosista tapahtumista. Portelli pohtii, onko suullisella muistitiedolla ollenkaan lähdearvoa. Hän päätyy vastaamaan myönteisesti, sillä muistitieto on luotettavaa, kun siihen suhtaudutaan sen vaatimalla tavalla. Muistitieto kertoo monesta asiasta tietenkin muistelijan kannalta. Se kertoo, mitä he ajattelivat tehneensä, mitä he halusivat tehdä ja mihin he uskoivat tekohetkellä. Alessandro Portelli sanoo: ”Se, mihin ihmiset uskovat muistoissaan, sisältää

18 Fingerroos & Haanpää 2006, 27.

19 Fingerroos & Haanpää 2006, 28.

20 Fingerroos <https://www.jyu.fi/hum/laitokset/hie/henkilokunta/ofingerroos> 30.01.2016.

21 Haanpää <http://www.ucpori.fi/haanp%C3%A4%C3%A4-riina> 30.01.2016.

22 Fingerroos & Haanpää 2006, 28.

23 Muistitietohistorioitsija Alessandro Portelli https://en.wikipedia.org/wiki/Alessandro_Portelli 30.01.2016.

enemmän tietoa kuin se, mitä todellisuudessa tapahtui”. Myös historioitsija Marc Bloch²⁴ esittää muistitietotutkimuksen kannalta oivaltavan ajatuksen. Hänen mukaansa muistitietotutkimuksessa on kaksi aikakautta sekä tutkittavan että tutkijan. Siinä on historian tutkijan ohjenuora: jos ei ymmärrä menneisyyttä, ei kykene ymmärtämään nykyhetkeä tai päinvastoin.²⁵

Artikkelissaan *Muistitiedon ydinkysymyksiä* Outi Fingerroos ja Riina Haanpää toteavat muistitietotutkijan sijoittuvan (empiiris) hermeneuttisen tradition piiriin.²⁶ Kun tutkija tuntee tutkimansa aiheen ja muistaa haastattelussa esiin tulleita asioita, tutkimus saa itsereflektiivisen haasteen. Tutkijalta ehkä vaaditaan toisenlaista totuutta ja ymmärtämystä, ehkä myös jonkun mielipiteen vahvistamista. Tutkijalla tulee olla kriittinen ote saamaansa muistitietoon ja omaan subjektiiviseen otteeseensa.²⁷ Hermeneuttinen tutkimus on tutkimusstrategia, jossa keskeistä on tulkintojen tekeminen ja tutkimuskohteen syvälinen inhimillinen ymmärtäminen.²⁸ Empiirinen tutkimus perustuu kokemukseen.²⁹

Tutkimuksessani on aiheen tuttuudesta sekä hyötyä että haittaa. Hyötyä on esimerkiksi, kun tietää jonkun erikoisen perinnetapahtuman, jota ei ole tutkijan tietämyksen mukaan muualla vietetty; haastattelijan subjektiivisuuden ansiosta tallentuu jotain uutta uuteen tutkimukseen. Empiiriseksi työni tekee muistitietooni perustuva kokemus tutkimastani aiheesta. Hermeneuttiseksi tutkimukseni tekee syvälinen ja inhimillinen ymmärrykseni tutkimusaihetta kohtaan. Olen tutkimuksessani empiiris/hermeneuttisella alueella. Päämääränäni on menneisyyden tulkinta tiedonantajien menneisyyden tulkinnasta. Otan huomioon tutkimuskysymykset ja eettiset näkökohdat. Tämän kaltaisen tutkimuksen haittapuolia on tutkijan liian vahva eläytyminen tutkittavaan aiheeseen. Tällöin saattaa subjektiivisuus saada turhan suuren vallan ja innostuneisuuden.

1.4. Tutkimuksen aineistot, etiikka ja tutkimuskysymykset

24 Historioitsija Marc Bloch.02.11.2021.https://fi.unionpedia.org/i/Annalistinen_koulukunta.

25 Fingerroos & Haanpää 2006, 28.

26 Fingerroos & Haanpää 2006, 36.

27 Fingerroos & Haanpää 2006, 41.

28 [Hermeneuttinen tutkimus](https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/hermeneuttinen-tutkimus) <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/hermeneuttinen-tutkimus> 31.01.2016.

29 [Empiirinen tutkimus](https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/empiirinen-tutkimus) <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/empiirinen-tutkimus> 31.01.2016.

Tutkimukseni perustuu haastatteluaineistoon, jota on tallennettuna ja kirjoitettuna muistitietona. Tutkimukseni muuta aineistoa ovat muistitietoon perustuva murrepakinakirja sekä 'eläviksi kuviksi' taltioitua muistitietoa. Aineistona on myös muistelmateoksia. Haastatteleman henkilöt valikoituivat osittain haastatteluun suostuvaisuutensa, muistinsa ja kokemuksensa perustella.

Vuonna 1940 syntynyt Kerttu Tulonen muisteli lapsuuttaan pienviljelijäkodissaan, jonka moniin töihin hän lapsesta saakka osallistui, kuten sen ajan tapana oli. Vuonna 1925 syntynyt kauppiaan tytär Marjatta Yli-Kesti halusi innokkaasti hoitaa lehmä. Hän kävi naapurissa hoitamassa ja sai lopulta itse oman lehmän. Vuonna 1938 syntynyt Elvi Tulonen osallistui jo lapsena karjanhoitoon ja myös kaikkeen muuhun työhön. Naimisiin mentyä jatkui omalla pientilalla karjanhoidon lisäksi lastenhoito. Myöhemmin töihin mentyään hän hoiti karjan työnsä ohella. Kesälomalainen Esa Pauniahho oli pikkuveljensä kanssa mummun ja papan oppivainen apulainen monen monituisen kesän ajan. Muistelut ovat eri näkökulmista, vaikka paikka ja aikakin osittain ovat samat. Tähän vaikuttaa haastateltavien persoonallisuus ja ikä ja heidän elämäntilanteensa, josta johtuu erilainen muistelemisen sävy ja näkökulma. Yhteisesti koettua olivat hyvät muistot ja työn mielekkyys. Muistitietoaineistoon perustuen tulkitseen menneisyyden kokemusta ja etsin vastauksia tutkimuskysymyksiini.

Haastatteluaineistoissa on lasten ja nuorten kokemusta elämäntavan ja työn välimuodosta. Aikakautena, jota tutkimukseni koskee naiset ja lapset tekivät töitä enimmäkseen kodin piirissä ja osallistui omalta osaltaan perheen toimeentuloon. Tutkielmaani tulee naisnäkökulmaa enimmäkseen lasten ja nuorten kannalta. Haastatteleman henkilöt kesälomalaista Esaa lukuun ottamatta olivat jo aikuisia tutkimusajankohtani loppupuolella. Se, että tutkielmaani varten ei ole haastateltu tutkimukseni alkuvuosikymmeninä olleita sen ajan aikuisia, johtuu sukupolvien vaipumisesta unholaan. Heitä ei enää ole, joten nyt kertovat tutkimani ajan lapset ja nuoret tämän ajan kontekstissa. Heidän muistitietonsa heijastaa myös sen ajan aikuisten ja vanhusten elämänmenoa.

Kirjallista muistitietoaineistoa on Ahlaisten murrepiirin tekemä pakinakirja *Lindu lendää*. Murrepiiri aloitti toimintansa Porin kaupungin työväenopiston alaisuudessa syyskuussa vuonna 2001 ja kokoontui viimeisen kerran huhtikuussa vuonna 2010.³⁰ Murrepiiri perustettiin aloitteestani ja toimin sen vetäjänä. Murrepiiriläisten keski-ikä oli noin 80 vuotta,

30 Ahlaisten murrepiiri 2011, 3.

ja he olivat asuneet Ahlaisissa koko ikänsä, joten muistietoa oli joka asiasta. Tätä muistitietoa tallennettiin murrepakinoiksi, joita tehtiin yhdessä.

Äitini Aino Saukon muistelmissa I ja II ovat tutkimusajankohdan aineistoa aikuisen näkökulmasta. Hän julkaisi muistelmansa kahtena kirjana omakustanteena vuonna 1987 ja 1988. Muistelmissa on arvokasta tavallisen väen elämisen tietoa 1800-luvun loppupuolelta alkaen. Tutkimani pieneläjien punaisen tuvan omistajien elämäntavan ja työn välimuoto ei juuri historian kirjoihin ole päässyt. Esimerkiksi teoksessa Ahlaisten historia ei siitä mainita sanaakaan. Johtuneeko siitä, että elämänmuoto oli osaksi naisväen harteilla. Tiedon vähäisyyden takia Aino Saukon kirjoittamat muistelmat ovat ainutlaatuinen lähde Ahlaisten osalta.

Satakunnan Elävän Kuvan Keskus (SEKK ry)³¹ on satakuntalainen elokuva- ja mediakulttuuriyhteisö, joka toimii alueensa kulttuurisena elokuvakeskuksena. MEKA TV mediaa meiltä meille kaikille on tuotantovisio ja toimintaverkosto Satakunnassa, joka tekee kylä- ja yhteisöelokuvia lasten, nuorten, aikuisopiskelijoiden ja erityisryhmien kanssa³². *Kom gudunaa & muita lyhytelokuvia* on Satakunnan Elävän Kuvan Keskus/ MEKA TV:n tuottama videotallenne. Ahlaisten murrepiiri oli elokuvan teossa mukana ja siihen tallennettiin murrepiiriläisten omia kokemuksia tutkimukseni pääosan esittäjän lehmän hoidosta ja kutsuhuudoista. Jälkimmäisiin viittaa elokuvan nimi *Kom gudunaa*.³³ Lehmäaiheista aineistoa on myös Ahlaisten Nuorisoseura Ry:n³⁴ Ahlaste tuupin, joka on nuorten oma kyläkanava³⁵, tekemä videotallenne *Lypsytarinoita*.³⁶

Kun haastatteluja oli valmiiksi videoituna, se helpotti aineiston käyttöä ja ovat myös hyvä lisä omiin tallennettuihin haastatteluihin. Aineistona on myös laatikkokameralla ottamiani valokuvia 1950-luvulta. Ostin ensimmäisen työpaikkani tienesteillä kameran ja polkupyörän. Valokuvat puhuvat ”enemmän kuin tuhat sanaa” tutkimuksessani. Valokuva vuodelta 1941 on isäni Matti Saukon arkistoista. Valokuvaaja tuntematon. Saattaa olla myös

31 [Satakunnan Elävän Kuvan Keskus, Http://www.sekk.fi/sekk](http://www.sekk.fi/sekk) 31.01.2016.

32 MEKA TVtuotantovisio ja toimintaverkosto, <http://www.meka.tv>01.02.2016.

33 *Kom gudunaa ja muita lyhytelokuvia Ahlaisista 2007*. DVD Terttu Saukon hallussa.

34 Ahlaisten Nuorisoseura

<http://www.ahlaistenuorisoseura.fi>/01.02.2016.

35 Ahlaste tuupi, lasten ja nuorten oma videokanava.<https://www.youtube.com/user/Ahlastetuupi>01.02.2016.

36 *Lypsytarinoita Ahlaiste tuupi, lasten ja nuorten oma videokanava*<https://www.youtube.com/watch?v=rTGbWM2Olg> 01.02.2016.

M. Saukon paljekameralla otettu. Hän harrasti ennen sotia valokuvausta. Kamera lienee mennyt rikki ja sota-ajan jälkeen hän ei enää valokuvausta harrastanut.

Tutkimuksen etiikkaa aineiston hankinnassa säätelee perustuslain 16.3 §:ssä turvattu tieteen vapaus. Toisaalta on saman perustuslain 10 § suojaamassa tutkimuksessa olevien yksityisyyden suojaa. Tieteellisen tutkimuksen edellytetään tuottavan korkealaatuista ja täsmällistä tutkimustietoa, mutta ei kuitenkaan saisi loukata ihmisten tunteita varsinkaan arkaluonteisissa asioissa.³⁷ Tätä noudatan ja tämän olen tiedottanut Marjatta Yli-Kestille ja Kerttu Tuloselle sekä myös Elvi Tuloselle, joita haastattelin. Elvi Tuloselta on suullinen lupa julkaista nimi tutkimuksessani. Kertun ja Marjatan allekirjoittama on muistitikulla ja myös paperisena.

Lupa, jonka he allekirjoittivat. “Haastattelija Terttu Saukko on kertonut allekirjoittaneelle seuraavaa: haastattelija opiskelee Turun yliopistossa humanististen tieteiden historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitoksella Suomen historiaa. Hän haastattelee minua pro gradu tutkimustaan varten. Tutkimus koskee 1940- 1970- lukujen pieneläjien elämänmuotoa Ahlaisten Alakylässä. Haastatteluni on silloisesta elämänmuodostani Ahlaisten Alakylässä 1930- 1950- luvulla. Haastattelijani noudattaa tutkimustyössään hyvää tutkimusetiikkaa. Haastatteluni tallennetaan ja säilytetään tietokoneella ja muistitikulla. Tekstiä käytetään apuna tutkimustyössä. Haastatteluni on mahdollista tallentaa Turun yliopiston humanististen tieteiden, historian, kulttuurin ja taiteiden laitoksen tutkimusarkistoon. Annan luvan laittaa nimeni työn lähdeluetteloon.”

Elämäntavan ja työn välimuoto hävisi ja vaipui unholaan. Ahlaisissa meren aalloista nousseen maiseman ilme muuttui ja katosi. Elämän selviytyjät eivät päässeet suureen historian kirjaan. Minulle tuli tarve tallentaa näiden ihmisten selviytymistarinaa. Äitini Aino Saukon muistelmien arvon huomasin, kun aloin etsiä painettua tietoa tutkielmaani varten hyvin muistamastani elämäntavasta. Siinä vaiheessa ainoa tutkimuskirjallisuus, jonka löysin, oli Gia Virkkusen väitöskirja. Ahlaisten alueelta ei tietoa löytynyt, mutta myöhemmin muualta Suomesta kyllä. Tutkielmani aihetta ei tarvinnut mieltä ja etsiä enempää. Käytän määrättyistä asioista kansan käyttämiä ja seudun arkikieleen tiiviisti kuuluneita sanoja kuraviiki ja ränneli, sekä hinkki ja ruuhi. Nämä ovat: kuraviiki veden alta paljastunut markä ja liejuinen alue, ränneli on kapea ja matala joen uoma, hinkki on maitotonkka ja ruuhi on tasapohjainen leveähkö vesikulkuväline.

37 Kuula 2011, 15.

Tutkimukseni otsikko on “Jos ei jalka tassaa, ei suu massaa.” Tämän kuulin äidiltäni, joka oli kuullut sen äidiltään. Myös Ahlaisten murrepiiriläiset tunsivat sanonnan. Se tarkoittaa, että ruokaa ei saanut työtä tekemättä. Sananparsi viitanee myös raamatulliseen lauseeseen “Otsasi hiessä sinun pitää leipäsi syömän.” Sanonta “Jumala ei laiskoja ruoki” on samaa alkuperää. Otsikko viittaa myös jatkuvuuteen. On oltava liikkeessä. Aineistojeni avulla tutkin Ahlaisten Alakylän pieneläjien ja vähäväkisten osittaiseen omavaraisuuteen perustuvaa työn ja elämäntavan välimuotoa.

Tutkimuskysymykseni: “Mikä oli näiden ihmisten voiman ja innoituksen lähde?”
Kysyn myös: “Miksi he jaksoivat?”, “Miksi he selviytyivät?”
Näihin kysymyksiin antaa aineistooni perustuva pro gradu -tutkielmani vastauksen.

Tutkimukseni ajankohdan 1940 ja 1970 väliset vuosikymmenet olivat merkittäviä suomalaisten elämässä: sota-aika ja sitä seurannut pula-aika, 50- luvun jälleenrakentaminen ja vähittäinen elintason nousu sekä 1960- ja 1970- luvuilla jatkunut maaseudun elinkeinorakenteen muutos. Poliittisen yhteisymmärryksen ansiosta 1960 ja 1970 luvuilla jatkui suomalainen hyvinvointivaltion kehitys. Tutkimuksessani Ahlaisten tulevaisuuteen myös suuntasin katseeni ja lehmän tulevaisuutta pohdin.

2. Meren sylistä syntynyt

2.1 Suistoseutu elää

Lehmä on säilynyt maaseudun symbolina. Pitkä matka on ollut alkuhärästä kotieläimeksi ja lopulta yhdeksi suurta pahennusta herättäväksi ilmastomuutoksen aiheuttajaksi. Ihmisen ja naudan yhteiselo on ollut mahdollista, koska nauta on hyvin hoidettuna kesy ja sopeutuvainen eläin. Se on ollut aikojen alusta hyvä kotieläin. Se kasvoi hyvin, eli kauan ja tuotti ihmisen viljelemän kasviperäisen ruuan ja myös kotieläinten ruuan kannalta tärkeää ainetta lantaa.³⁸

Lehmä elää nyt kriittisiä hetkiä. Lehmän päätä vaaditaan jopa vadille. Luomuaate ja uusien maitotuotteiden kehittäminen saattavat lehmän pelastaa. Luomumaito- ja liha kilpailevat tehotuotannon kanssa. Oman tutkimukseni aihe elämäntavan ja työn välimuoto on kadonnut. Tutkimukseni vuosikymmenistä on lyhyt aika, mutta maailma on täysin muuttunut. Jopa tutkimukseni kohde ihmisten ja lehmien silloin asuttama Ahlaisten Alakylän

suistoseudun alue sellaisenaan on melkein kadonnut. Maankohoaminen ja karjanlaiduntamisen loppuminen on muuttanut maiseman.

Ahlainen oli meren peittämä suurimmaksi osaksi vielä ajanlaskumme alussa. Vain Ala- ja Ylikylää halkova harju oli näkyvissä.³⁹ Vähitellen maa kohosi ja meri pakeni ja alueelle muodostui rantaniittyjä, joilla laidunnettiin karjaa ja joilta niitettiin myös heinää. Kansansuussa ne olivat ‘kuraviikejä’. Nämä veden alta vähitellen nousseet alueet olivat ihmisten ja eläinten elinehto jo ennen tutkimukseni ajankohtaa. Rantaniityiltä saadusta heinästä ja laitumista riippui karjan määrä ja sitä kautta lannan saanti viljelyille pelloille.⁴⁰ Ahlaisissa oli lähes joka taloudessa lehmä, tilallisilla vaurauden mukaan enemmän.⁴¹

Ahlaisissa oli vuoteen 1950 mennessä 933 asumusta. Tämän ajankohdan jälkeen tapahtui muutoksia maahankintalain johdosta. Alakylään, jota tutkimukseni koskee, pientiloja perustettiin kylän eteläiselle puolelle Eteläjoen takana oleviin korpiin. Alakylän ja sen naapurin Ylikylän taajama-alueet sen sijaan olivat 1960-luvulla keskittyneet harjun ja Eteläjoen väliselle alueelle.⁴² Tämä taajama-alue on yksi parhaiten säilyneitä kylämaisemia maassamme. Koska väki muutti maalta kaupunkiin, ei tarvinnut rakentaa kerrostaloa, ei myöskään modernia maximarkettia. Asuinrakennustoiminta hiljeni 1960-luvulla. Kylämaisema säilytti alkuperäiset piirteensä ja edustaa hyvin 1900-luvun alun kirkonkylämaisemaa.⁴³

Lopulta vuonna 1972 Ahlainen liitettiin Poriin.⁴⁴ Erään kunnanvaltuutetun sanoin Ahlainen pääsi ’Aabrahammin helmaan. Sinne helmoihin se unohtuikin ja säästyi pahimmalta kehittämis- ja hävitysvimmalta.⁴⁵ Sen vanha enimmäkseen 1800-luvulta oleva rakennuskanta on hyvin säilynyt. Se on säilyttänyt vanhan ilmeensä idyllisenä maaseutukylänä Porin liepeillä sen yhtenä kaupunginosana.⁴⁶

Eläminen idyllisessä maalaismaisemassa varsinkin kesällä saattoi vaikuttaa romanttiselta. Lypsäjät kulkivat kaksi kertaa päivässä veneillään enimmäkseen soutaen, jotkut osan matkasta pyöräillen. Karjan kutsuhuudot kaikuivat, lehmät ammuivat. Hevosten hirnahtelu ja hörähtely sekä lampaiden määkiminen kuuluivat äänimaisemaan. Mutta aina ei

³⁹ Heino 1979, 12.

⁴⁰ Heino, 1979. 12.

⁴¹ Ryytänen 2010, Ahlaistenjoen ja Mustalahden maisemaselvitys, 8.

⁴² Heino 1979, 407.

⁴³ Heino 1979, 407.

⁴⁴ Heino 1979, 707.

⁴⁵ Ahlaisten murrepiiri 2011, 37.

⁴⁶ pori.fi/ahlainen-2814 Ahlaisten rakennuskanta <https://www.visi.27.05.2021>.

ollut kaunista säätä. Lehmät oli lypsettävä kaikenlaisilla ilmoilla. Lypsymatkaa oli vastavirtaan ja myötävirtaan. Se oli kuin itseään elämää. Huolet painoivat, lapset olivat keskenään kotona vanhempien sisarusten hoivissa. Lehmä saattoi olla kadoksissa tai sairas. Kaikesta oli selvittävä ja niin selvittiinkin.

Ahlaistenjoen varrella oli useita laidunalueita, kuten Lövholma ja yhteislaidun Furuklomba. Keväällä tilallisten ja talollisten piit ja rengit kuljettivat lehmät ja hevoset suurilla karjaruuhilla kylältä jokia pitkin laitumilleen. Ehkä pieneläjän lehmä pääsi samassa kyydissä. Ahlaisten suistoalueella oli paljon ‘ränneleitä’. Ne olivat kapeita järviruokojen eli rimprien reunustamia joelta kuivalle maalle johtavia uomia. Kansanomainen nimitys oli lypsyränneli, koska useimmiten niitä pitkin soudettiin lypsämään. Lövholman lypsyrännelin rannasta näkyy entisellään Lövholman laidunniitty.⁴⁷ Historiallisella maankohoamisalueella karjan vanhoilla poluilla kulkevat nyt peurat ja hirvet sekä muut metsän eläimet.

Lövholman vieressä oli Furuklomban yhteislaidun. Siellä laidunsi monen talon ja töllin lehmät. Sinne kulki aamuin illoin naisväki lypsämään usein ainoaa lehmäänsä. Ahlaisten murrepiirin muistitietoon perustuvan pakinan mukaan erityinen lapsuusmuisto oli lypsylle soutava laulava nainen. Hänellä oli kaunis ääni ja joen rannalla asuvat lapset istuivat laiturilla odottamassa kuullakseen hänen laulavan.⁴⁸ Voi olettaa, että nainen lauloi myös laitumella, joten ehkä myös lehmät lypsäjineen saivat hänen laulustaan nauttia. Toinen olettaus on, että laitumella vallitsi vain äänekäs kylän kuulumisten vaihto, mutta kyllä sekin laulusta kävi. Sitä voisi sanoa ehkä lypsyräpiksi.

Taija Kaarlenkaski käsittelee tutkimuksessaan *Kertomuksia lehmästä* nautojen tunteita ihmisen näkökulmasta ja myös lehmä on saanut ammua omat tuntemuksensa.⁴⁹ Kaarlenkasken mukaan brittiläiset karjanhoitajat pitivät lehmiä älykkäinä, kun taas Yhdysvalloissa yliopiston henkilökunnalle ja opiskelijoille suunnatussa tutkimuksessa ei annettu suurta arvoa lehmän viisaudelle.⁵⁰ Karjanhoitajat ehkä paremmin lehmänsä tunsivat.

Omistajan mielestä oma lehmä oli aina viisain. Eräskin emäntä oli aina kehunut, miten viisas hänen lehmänsä on. Hän kävi sisarensa kanssa lypsämässä ja kerran kävi niin, että lehmä ei pysyntykään laitumella, vaan lähti uiden emäntänsä perään. Tämän oli pakko soutaa takaisin lypsyränneliä pitkin laitumelle ja näin houkutella lehmää palaamaan laitumelleen. Lehmä kyllä seurasi kiltisti, mutta se ei auttanut, vaikka yritettiin monta kertaa.

⁴⁷ Tulonen Harry 2010.

⁴⁸ Ahlaisten murrepiiri 2011, 52

⁴⁹ Kaarlenkaski 2012. 288.

⁵⁰ Ibid., 292.

Lehmä lähti aina uudestaan kahlaamaan ja uimaan lypsäjien perään. Lopulta emännän sisar tuskastui ja sanoi: “Jos se lehmäsi niin viisas on, sano sille, että pysyy laitumellaan.”⁵¹ Lehmät kiintyivät hoitajiinsa ja myös toisiin lehmiin. Olikohan lehmä kokenut laidunkiusausta ja sen takia halusi lähteä emäntänsä mukaan. Kaksi kertaa päivässä toistuva tilanne, jolloin laitumelle rantautui kymmenpäinen enemmän tai vähemmän äänekäs naisjoukko, saattoi myös herkempiä lehmiä säikyttää.

Kuten Maria Suutala kirjassaan *Onnellisia lehmiä ja viisaita ihmisiä* mainitsee, kotieläimet olivat luontaistalouden aikaan elämäkumppaneita ja ystäviä. Niille haluttiin antaa hyvä elämä, mikä ei aina onnistunut. Ystävät saattoivat kärsiä talvella nälkää, kun kesällä hankittu heinävarasto ei riittänyt.⁵² Suutala käyttää sanaa hoivatalous luontaistaloudesta. Hänen tutkimuksessaan saariston luontaistaloudessa oli hoivaa ja huolenpitoa ihmisiä ja eläimiä kohtaan

Tämä tulee ilmi myös omassa tutkimuksessani. Muistietoa kerätessä ja haastatteluissa ei tullut esiin eläinten pahoinpitelyä. Kaikkea ei ehkä kerrottu, koska aika kultaa muistot. Lehmien pitäminen talvella navetassa kahleissa oli hyvää hoitoa siinä ajassa. Navettakissa voi hyvin, sen elämää pitää pohtia samoista näkökohdista kuin lehmän. Myös nälkää nähtiin, niin ihmiset kuin eläimet, vaikka varsinaista nälänhätää tutkimukseeni kuuluvina sota- ja pula-ajan vuosikymmeninä ei ollut. Siitä piti huolen osittaiseen omavaraistalouteen perustuva elämäntavan ja työn välimuoto. Kesällä tietenkin kaikkien elämä oli parempaa, vaikka työnteko ei vähentynyt.

Mutta kuten Päivi Uljas toteaa väitöskirjatutkimuksessaan *Hyvinvointivaltion läpimurto*, entisajan maalaiselämä ei ollut mikään nostalginen huolenpidon onnena. Se ei ollut myöskään surkeuden ja köyhyyden tyysija. Sitä elämää viettivät sadat tuhannet kansalaiset, joiden muistokuvat vaihtelivat, mutta heitä yhdisti tietty elämäntapa ja arki. He saivat elantonsa monesta kohteesta fyysisen työn kautta. Eläinten pidon, perunamaan, ja keittiöpuutarhan lisäksi työnä oli kaikenlaisen syömisen keräily luonnosta.⁵³

Tutkimukseni haastateltavat eivät myöskään valittaneet, mutta voi hyvin ajatella ja kuvitella, mitä elämä oli sota- ja pula-aikana. Negatiivisia asioita ei ollut Ahlaisten murrepiiriläistenkään mielessä, kun muistitietoaineistoa tallennettiin pakinoiksi. Vaikeiden aikojen jälkeen alkoi elintaso nousta hiljalleen. Vähitellen rakentui hyvinvointivaltio, mikä oli osallisena maaseudun ja myös kaupunkien rakennemuutokseen. Osa maaseudun väestöstä

⁵¹ Ahlaisten murrepiiri 2011, 22.

⁵² Suutala 2008 26.

⁵³ Uljas 2012, 66, 67.

koki rakennemuutoksen huonona asiana.

Ahlaisten suistoaluetta on noin seitsemän kilometrin pituisella ja noin kolmen kilometrin levyisellä alueella. Alakylästä pohjoisen suuntaan on Keivedenlahteen laskevan Pohjajoen aluetta. Koko alueella laidunnettiin karjaa ja hyödynnettiin ranta- ja lehtoniittyjä. Noormarkunjoki muuttuu Ahlaisten alueella Eteläjoeksi. Tämä haarautuu Ahlaistenjoeksi, joka johtaa länteen kylän halki kulkevan soraharjun mukaisesti, ja Kristiskerinjoeksi, joka laskeutuu mereen etelän suuntaan Kristiskerinlahteen. Näistä erkanee erinäisiä sivuhaaroja, joiden varsilla oli laitumia. Ahlainen on “polvilla Pohjanlahden, Selkämeren syleilyssä ja kansallispuiston kainalossa”. Suistoalueella risteilevät uomat ja rännelit ovat suurimmaksi osaksi kadonneet maankohoamisen myötä⁵⁴.

Karjaa laidunnettiin veden alta paljastuneilta luonnonniityillä, joita kansan suussa sanottiin kuraviikeiksi. Heinän loputtua lehmät siirrettiin uusille niityille ja kun kertaalleen syöty vanha laidun oli kasvanut jälleen heinää, se niitettiin talveksi.⁵⁵ Heinän niittäminen kosteilta alueilta oli hankalaa. Heinä haravoitiin kasoihin alueen kuivemmille kohdille, joista se vedettiin sapiloilla ja slipuilla laidunalueilla ja joen varsilla oleviin latoihin.⁵⁶ Heinät haettiin talvella joko ihmis- tai hevosvoimin karjalle syötäväksi. Sapilat ja sliput olivat käytännön työn opettamana riu’uista tehtyjä heinäkuorman vetovälineitä. Tietenkin heiniä vietiin myös mahdollisuuksien mukaan pihapiirissä oleviin heinälatoihin. Suistoalueella heinää kuljetettiin myös veneellä.

Kuva Terttu Saukko vuonna 1955. Terttu Saukon hallussa.
Aino ja Matti Saukko heinäkuormineen.

⁵⁴ Ahlainen.<https://www.visitpori.fi/ahlainen-2814>. 15.03.2021

⁵⁵ Ryynänen 9

⁵⁶ Ahlaisten murrepiiri 25.

Väitöskirjassaan *Kertomuksia lehmästä* Kaarlenkaski kirjoittaa ystävyydestä. Hänen mukaansa luonnonvaraisten eläinten ystävyyttä on tutkittu ja jotkut tutkijat ovat arvioineet tällaisen suhteen olevan enemmän oman edun tavoittelua kuin ystävyuden tunnetta. Tutkijoiden mukaan ystävyyssuhteita voi esiintyä myös kotieläimillä.⁵⁷ Joskus ystävyuden syntymistä jouduttiin auttamaan taikojen avulla. Ahlaisten murrepiirin muistitiedon mukaan laumaeläin lehmä joutui kerran yksinään laitumelle. Taitava emäntä huomasi, että lehmä ei viihdy yksin ja niin lehmälle tuotiin kaveriksi naapurin lehmä. Lehmät eivät kuitenkaan pitäneet toisistaan. Silloin piti ottaa käyttöön lehmätaika. Taika neuvoi laittamaan yksinäisyyttä poteneen lehmän karvoja leipäpalan sisään ja syöttämään se naapurin lehmälle. Näin tehtiin ja taika auttoi ja lehmät alkoivat viihtyä yhdessä. Mutta kesä läheni loppuaan ja heinäkin oli syöty. Lehmät joutuivat eroon toisistaan kaukana oleville eri laitumille. Taiottu lehmä lähti omalta laitumeltaan kaverinsa luokse pitkän matkan takaa uiden yli jokien ja hyppien yli aitojen.⁵⁸ Se oli pätevä todiste taikavoimista.

2.2 Lapsoset ketterät

Lapset ovat olleet ilmaista työvoimaa, jota ilman ei olisi selvitty maatalousyhteisön moninaisissa töissä. Pirjo Korkiakangas toteaa tutkimuksessaan *Muistoista rakentuva lapsuus*, miten lapset olivat omaksuneet työnteon elämän peruskiveksi. Kuuliaisella työnteolla ehkä yritettiin ansaita tasa-arvoisuutta aikuisten kanssa.⁵⁹ Korkiakankaan tutkimuksessa käy ilmi, että muisteluiden perusteella lapsuuskodissa oli usein ankarat ehdot. Puuropöytään pääsi vain työtä tekemällä. Isä oli kylmästi tehnyt sen selväksi sanomalla seitsemän- vuotiaalle pojalleen: ”Jos ei perunoiden noukkiminen miellytä, saat lähteä huomenna kerjuulle.”⁶⁰ Näin ei ollut omassa tutkimuksessani sen ajankohtana. Haastattelussa ja muussa aineistossa tämän kaltaista ei tullut tietooni. Aineistoni perusteella työnteoko oli mieluisaa auttamista. Asiaan ehkä vaikutti sota- ja pula-ajan melkein kaikkien yhteinen kurjuus ja köyhyys.

Oppivelvollisuuslaki vapautti lapset koulutielle. Laki tuli voimaan 15.04.1921.⁶¹ Se oli sisällissodan jälkeistä politiikkaa, joka pyrki estämään samanlaisen katastrofin uudelleen syntyä. Oppivelvollisuus vaikutti enemmän maalaislasten elämään. Kaupungeissa lasten

⁵⁷

Kaarlenkaski, 2012 259.

⁵⁸ Ahlaisten murrepiiri 2011, 23.

⁵⁹ Korkiakangas 1996, 76, 77.

⁶⁰

Korkiakangas, 1996, 79.

⁶¹ Oppivelvollisuuslaki, <https://www.eduskunta.fi/pdf/saadokset/101-1921.pdf>.26.04.2021.

koulunkäyntiä oli järjestetty jo aikaisemmin.⁶² Sota toi lasten ja nuorten elämään merkittävän muutoksen. Oppivelvollisuuden lisäksi heille tuli työvelvollisuus isänmaan hyväksi. Kun miehet sotivat, lasten ja nuorten työ tuli korvaamattomaksi.⁶³

Kaupunkilaiset saivat jokapäiväisen maitonsa naisten, vanhusten ja maalaisnuorison ansiosta. He vastasivat maidon tuottamisesta ja toimittamisesta meijereihin, kuten Leo Granberg mainitsee Pirjo Markkolan toimittamassa teoksessa *Suomen maatalouden historia III*.⁶⁴ Maidon loppumatka kylläkin toteutui menneen ajan maaseudun symbolin vanhan maitoauton avulla. Koska lapset ja nuoret olivat saaneet perintönä vuosikymmenien takaa osallistumisen työn tekoon, he tarttuivat sodan aikana reippaasti ohjaksiin. He olivat osaltaan ratkaisemassa itsenäisyyden säilymistä.

Lasten työpanos jäi huomioimatta sodan jälkeen. ”Vasta vuonna 2010 julkaistu teos *Sodan kasvattamat* kokoaa unohdetun sukupolven sota-ajan työn, haavoitetun lapsuuden ja uhratun nuoruuden.” Kirjan ovat toimittaneet Sari Näre, Jenni Kirves ja Juha Siltala.⁶⁵ Sota-aikana aikuisten oli selvittävä ja tämä vahva tunne heijastui osaksi lapsuuden kasvuympäristöä.⁶⁶ Isosiskot huolehtivat pikkusisaruksistaan ja isovelji otti perheenpään paikan isän ollessa rintamalla.⁶⁷ Kotirintaman lapset selviytyivät ja selviytymisen ja työnteon perintö jatkui sodan jälkeen.

Sota-ajan sankareita olivat myös unohduksiin jääneet pikkulotat ja sotilaspojat. Pikkulotilla ja lottatyttöillä oli ikänsä sallimia työtehtäviä. Jenni Kirves sanoo, että he olivat suurena apuna kotirintaman töissä. Sotilaspojille annettiin liikuntakasvatusta ja sotilaallista alkeiskoulutusta.⁶⁸ *Elämää kotirintamalla sotavuosina 1939- 1945* kirjassa Aino Saukko Ahlaisista kertoo tyttärensä Seijan olleen pikkulotta. Pikkulotat tekivät paperikukkia, joita myytiin. Rahoilla ostettiin lankoja ja niistä kudottiin sotilaille villasukkia.⁶⁹ Pikkulotta Seija itse kertoi haastattelussa samoja muistoja. Lisäksi hän muisteli saaneensa lottapuvun naapurin työltä, jolle puku oli käynyt pieneksi. Sen hihan suista puuttuivat valkoiset käänteet ja valkoista kaulustakaan ei ollut. Äiti ei antanut käyttää näihin valkoista lakanaa, joten Seijan lottapuku ei ollut aivan täydellinen, kun yhteisvalokuva otettiin.⁷⁰

Lapset ja nuoret näyttivät taitonsa sodan aikana ja sodan jälkeen lapsilla oli myös

⁶² Tuomaala 2004, 15.

⁶³ Tuomaala 2004, 12.

⁶⁴ Granberg 2004, 137.

⁶⁵ Sari Näre & al. 2010. Teoksen takakansi.

⁶⁶ Näre, Kirves, Siltala 2010, 7.

⁶⁷ Ibid. 17.

⁶⁸ Näre, Kirves, Siltala toim. 2010, 293, 329.

⁶⁹ Kelhä & al.2001, 196.

⁷⁰ Seija Braggen haastattelu 24.11.2020.

vaativia töitä. Ahlaisten murrepiirin muistitietoon perustuvassa pakinassa Kerttu H. kertoi olleensa kymmenenvuotias, kun hänen tehtävänsä oli hakea lehmät laitumelta kotiin lypsättäväksi. Laidun sijaitsi kylästä pohjoisen suuntaan. Lehmillä oli johtajalehmä, jota toiset seurasivat. Kun se poikkesi muut lehmät perässään talojen pihoihin, olivat emännät kiukkuisia. Kerttu muistaa pelänneensä varsinkin yhtä emäntää, joka oli erikoisen kiukkuinen.⁷¹ Ilmeisesti lehmät olivat navetassa yön ja aamulla vietiin laitumelle aamulypsyn jälkeen. Oli koko päivä aikaa olla ulkona syömässä; iltalypsulle kotinavettaan, jossa oli turvallista nukkua liikunnallisen päivän päätteeksi.

Lehmien tuominen kotinavettaan lypsyajaksi johtui maidonkuljetuksen ongelmasta. Ison maitomäärän kuljettaminen huonokuntoisella pyörällä oli mutkaisilla teillä todellinen suoritus. Siihen eivät kaikki pystyneet. Saattoi myös olla niin, että lypsäjä ei osannut ajaa pyörällä. Hevonen kärryineen ei aina muilta töiltään ehtinyt, joten käytännöllisintä oli, että lehmät toivat itse maitonsa kotinavetalle ja lähemmäksi maitolavaa. Tämä oli suorastaan nerokas ongelman ratkaisu. Kertun muisteluista päätellen hän ei lehmänkuljetusrallia pahana pitänyt. Tämnäkaltaisen työ oli koettu olevan juuri sopivaa hänen ikäisilleen tytöille.

Myös Aune Grönfors kertoi, että he olivat viemässä tyttöjoukon kanssa lehmiä vähän kauempana olevalle laitumelle. Eräs tytöistä oli laulanut ihanalla äänellään laulua Kaarina Maununtyttärestä ja Erik- kuninkaasta. Hän muisti vielä laulun sanatkin. “Erik soittaa setrikannel sorjin, kirjailluilla polvillansa on, kultakielin valkosormin norjin, hellän luo hän sävelaallokun. Erik haaveilujen prinssi on, päässä häl on kruunu halpa kuutamun.” Näin lauloi Aune lehmien ympäröimänä *Kom gudunaa* Muistitieto eläväksi kuvaksi-projektin lyhytelokuvan kuvauksissa laitumella.⁷² Lehmien kuljetus oli jäänyt lauluineen mieleen.

Eine oli kertonut, että hän oli yksitoistavuotias, kun oli paimenessa. Kun hän oli syönyt eväänsä ja juonut ojasta vettä, hän meni makaavan ja märehdivän lehmän viereen istumaan. Siinä oli turvallista vaikka nukahtaa ja niin hän usein myös teki.⁷³

Paimentyttö

Nuorena tyttönä paimenessa

olin kaukana metsähaassa.

Aikaisin aamulla mentävä oli,

Silloin kastekin oli maassa.

⁷¹ Ahlaisten murrepiiri 2011, 20.

⁷² *Kom gudunaa*, DVD-tallenne, Terttu Saukon hallussa.

⁷³ Ahlaisten murrepiiri 2011, 20.

Nahkaiset saappaat kastuivat
ja ne louhivat kantapäätä.
Päivällä kyllä ne kuivuivat,
kun oli lämmintä poutasäätä.

Veljen kanssa me yhdessä mentiin,
kun olin vielä lapsi.
Hyvin me siellä pärjättiin,
kun meitä oli kaksi.

Ei meillä paljon karjaa ollut,
vain lehmä ja pieni sonni.
Pääsi ne kerran pahuuteen,
ei sattunut kukaan näkemään
ja se oli sillä kertaa meidän onni.

Leipää ja silakkaa reppuun evääksi
ja pieneen kannuun maitoa.
Jos meillä siellä jano tuli,
joimme vettä pellon ojasta.

Kun lehmä rupesi märehtimään
ja meni polvillensa maata,
menin lehmän kylkeä vasten
ja siinä oli niin hyvä olla,
ettei sanoa saata.

Eine Rosholm paimentyttö Ahlaisista⁷⁴

Rauhallista lehmää pystyivät lapset paimentamaan ja ohjaamaan, vasikka sen sijaan oli toista maata. Muistitieto eläväksi kuvaksi- projektin lyhytelokuvassa *Kom gudunaa*

⁷⁴ Eine Rosholmin runo oli paikallislehti *Luoteis-Satakunnassa*. Päivämäärä tuntematon. Hän antoi myös suullisen luvan käyttää runoa gradu- tutkielmassani.

kerrotaan riehakkaasta laiturille pääsyn vasikkajuoksusta. Lyhytelokuvassa naishenkilö kertoi, kuinka hän joutui lapsena vasikan juoksuttamaksi. Lehmiä vietiin laiturille ja tyttö ajatteli, että taluttaa vasikan köyden päässä rauhallisesti lehmien luokse. Kun hän otti köydestä kiinni, vasikka lähti juoksuun. Se oli sinne tänne syöksymistä ja loikkimista. Välillä olivat kaikki jalat yhtä aikaa ilmassa, myös taluttajan. Tyttö oli yhtä nopeajalkainen kuin vasikka ja selvisi ensimmäisestä ja viimeisestä vasikkajuoksestaan. Vasikka rauhoittui, kun pääsi laiturille lehmien luokse.⁷⁵

Kerttu Tulonen kertoi haastattelussaan koulumatkastaan. Hän oli päässyt kouluun jo kuusi- vuotiaana ollakseen apuna vuotta vanhemmalle sisarelleen. Heillä oli soutumatkaa Kristiskerinjokea pitkin parin kilometrin verran kylän rantaan. Kerttu pääsi aloittamaan koulun aikaisemmin, jotta sisaren ei tarvinnut yksin selvitä raskaasta soutamisesta ja maitohinkkien siirtelystä. He veivät maitohinkit kylän rannassa olevalle maitolavalle ja maitoaito vei ne edelleen Poriin meijeriin.⁷⁶ Tuona aikana sota oli jo päättynyt, mutta lapsuus jatkui työn ja auttamisen merkeissä.

Soutamalla sujui koulumatka kuitenkin hyvin ja talvella tietenkin jäisin kelkalla. Kelirikkoaikana Kertulla oli kaksi muutakin koulutietä. Kotoa lähdettiin idän suuntaan yli Kristiskerinjoen. Kun jäät tekivät tuloaan, niiden kanssa oli vaikeita tilanteita. Koska ne eivät kestäneet kulkea, jokeen oli hakattava veneen mentävä väylä eli ränneli. Kertun äiti hakkasi aamuisin väylän ja vei lapset veneellä joen yli. Matka jatkui polkuja ja pikkuteitä pitkin kohti kirkonkylää. Joskus koulutiellä mukava poika kantoi Kertun reppuselässä pahimpien rapakoiden yli. Kotoa länteen päin lähdetessä kuljettiin ensin metsätietä pitkin. Kertun äiti oli aamuisin saattamassa myrskylyhdyn kanssa, kunnes päästiin Ahlaistenjoelle. Lapsia liittyi matkan varrelta ja kun kaikki olivat joen rannalla, eräs mies kuljetti heidät veneellä yli. Siitä oli vielä matkaa kouluun muutama kilometri.⁷⁷ Luultavasti lasten kuljetus joen yli oli virallisesti järjestetty tai se oli vanhempien kesken sovittu asia.

Ennen 1960-lukua maaseudulla oli lähes joka töllissä ja talossa karjaa. Lapset tottuivat hoitamaan eläimiä. Lehmien paimentaminen oli lasten ja nuorten työtä. He kuljettivat myös karjaa laiturille ja sieltä pois. Lehmiä laidunnettiin vielä 1950-luvulla metsissä, koska niityistä oli pulaa. Lisäksi niityiltä niitettiin talveksi heinää karjalle. Lehmät muuttivat metsämaisemaa; syntyi lehtoniittyjä ja hakamaita. Ne olivat melkein puuttomia, mutta aluskasvillisuus oli runsasta. Lehmät ja muu karja söi, kuka märehti,

⁷⁵ Kom gudunaa 2007, DVD tallenne Terttu Saukon hallussa.

⁷⁶ Kerttu Tulosen haastattelu 08.10.2011.

⁷⁷ Kerttu Tulosen haastattelu 08.10.2011.

kuka ei, mutta tehokkaita ne olivat. Metsien hävittämisen ehkäisemiseksi oli tullut voimaan metsälaki jo vuonna 1886 ja sitä täydennettiin asetuksella vuonna 1917. Metsälaidunnus loppui kuitenkin vasta 1950-luvulla, kun metsäammattilaiset ja -yhtiöt kielsivät sen.⁷⁸ Perinteinen maalaismaisema katosi ja nyt sitä kaivataan takaisin. Niinpä lehmiä laidunnetaan siellä, minne halutaan avarampia näköaloja. Maisemoitsijaksi ei kuitenkaan kaikki lehmät kelpaa. Maitoa tuottava lehmä on jalostettu kulkemaan vain sileillä laitumilla. Se jaloittelee vain navetan lähellä. Maisemoinnissa käytetään lihakarjaa, jota ei lypsetä.

Kaarlenkaski mainitsee tutkimuksessaan, että lapsen kiintymys lehmään ilmeni merkittävien tapahtumien aikana. Sairaudet, kuolema ja erikoisesti sota aika olivat vahvasti vaikuttavia asioita myös lasten elämässä⁷⁹. Edellä mainituista syistä sota- aika lienee vaikuttanut kauppiaan tyttären Marjatan haluun hoitaa lehmiä. Hän mainitsi haastattelussaan kaksi kertaa äitinsä kuoleman. Tämä ja ikätoverin kaatuminen rintamalla vaativat työntekoa vastapainoksi. Marjatta kävi lypsämässä ja hoitamassa naapurin lehmiä. Lopulta hänelle ostettiin oma lehmä, jonka hoitamisesta hän huolehti. Laidun oli Kristiskerinjoen yhteislaitumella ja Marjatta kulki naapurinsa kanssa sinne soutuena. Naapuri oli karjakkokoulun käynyt ja oli todennut, että lehmä on vietävä sonnin luokse. Niinpä Marjatta talutti lehmää yli kuraviikien ja ui lehmän kanssa yli jokien. Sama matka myös takaisin.⁸⁰

Myöhemmin naapurin emäntä totesi, että lehmä ei ollut tullut tiineeksi. Se pitäisi viedä uudestaan sonnin luokse. Marjatta oli jo vähän väsynyt lehmän hoitamiseen ja hän päätti, että se teurastetaan. Kun lehmä oli teurastettu, kävi ilmi, että lehmällä oli kuitenkin vasikka kohdussaan ja vieläpä 'lehmonen.' Lihat myytiin kaupassa, mutta Marjatta ei niistä saanut mitään. Hän sai lehmän nahan, josta kankaanpääläinen suutari teki hänelle kauniit saappaat ja nahkaa riitti myös kenkiin.⁸¹

Kotirintama määrättiin töihin. Yleinen työvelvollisuuslaki säädettiin vuonna 1939. Se koski 18-56-vuotiaita naisia. Sitä laajennettiin vuonna 1942 ja iäksi tuli 15-65 vuotta. Metsätaloudessa oli suuri tarve työvoimasta. Se oli naisille raskasta ja toiset yrittivät niistä laistaa, mutta toisille se oli kunnia-asia.⁸² Marjatta oli 17-vuotias, kun hän osallistui mottitalkoisiin, jota nimeä niistä käytettiin. Hän oli ollut kahden talon metsässä mottitalkoissa. Se oli tuntunut raskaalta, koska puut piti sahata. Hän oli pitänyt tallessa kuitenkin,

⁷⁸ Kaarlenkaski 2012, 207, 208.

⁷⁹ Kaarlenkaski 2012, 259.

⁸⁰ Marjatta Yli-Kestin haastattelu 04.03.2013.

⁸¹ Ibid.

⁸² Näre & al. 2010, 269.

jossa mainittiin, että hän oli tehnyt syksyllä 1942 yhden pinokuutiometrin ja luovuttanut työpalkkansa kuntansa asevelirahastoon. Hän oli ostanut mottimerkin 1.11.1942⁸³. Valokuva kuitista, jonka Marjatta oli säilyttänyt ja jota ylpeänä esitteli haastattelutilanteessa.

Kuva Terttu Saukko.

Jokakesäiset 'rimmenpäätalkoot' olivat lasten töitä. Ahlaisissa jokien varsilla ja rannikolla kasvanutta järviruokoa ja etenkin sen kukintoa käytettiin ennen runsaasti. Patjat ja tyynyt saivat siitä täytteensä ja ne uusittiin joka kesä.⁸⁴ Tämä ympäri maapalloa esiintyvä kosmopoliitti menestyy Suomessa Ahvenanmaalta Lappiin asti. Se on hyödyntänyt vesistöjen rehevöitymistä, ilmastonmuutosta ja erikoisesti rantalaidunnuksen loppumista. Järviruokoa voi pitää hyödyllisenä kasvina. Sitä kasvaa kylvämättä ja lannoittamatta. Siitä saa saman verran energiaa kuin puuhakkeesta. Laajemman käytön esteenä on kuljetusongelmat, joten käytön tulisi tapahtua lähialueilla. Järviruoko sopii maanparannusaineeksi ja lannoitteeksi.⁸⁵ Sen hyötykäyttöä voisi olla myös käyttö kuivikkeena, kun turpeen loppuminen uhkaa.

Tutkimukseni ajankohtana Ahlaisten suistoalueella järviruoko on kasvu pysyi karjan rantalaidunnuksen ansiosta kohtuullisena. Myös sen joka-kesäinen kerääminen hyötykäyttöön piti kasvustoa kurissa. Ahlaisten suistoseudulla asuvat tiesivät joen rantoja koristavan rimmen arvon. Tällä nimellä sitä yleisesti kutsuttiin. Rimmen päässä oleva röyhy eli kukinto oli arvokasta materiaalia patjojen ja tyynyjen täyteenä. Se oli hyvä oljen ja höyhenen korvike. Pölyä riitti ja siedätystä saatiin.

Kerttu Tulonen muisteli joka kesäisiä rimmenpäätalkoita. Järviruokoa alettiin kerätä siinä vaiheessa, kun röyhy oli sopivasti kukkinut. Hänen äitinsä lähti veneellä liikkeelle ja keräsi joen rannoilta ruokoja isoihin nippuihin ja kantoi ne veneeseen. Ranta oli pehmeää ruskean liejuista, niin sanottua kuraviikiä. Kun vene oli täynnä, äiti souteli takaisin kotiin ja ruokoniput levitettiin ruohikolle kuivumaan. Kuivuneet röyhyt irrotettiin ja se oli lasten työtä.

⁸³ Marjatta Yli-Kestin haastattelu 04.03.2012.

⁸⁴ Kerttu Tulosen haastattelu 08.10.2011.

⁸⁵ Järviruoko. <https://www.ymparisto.fi/fi-fi/ruoko/Jarviruoko.06.06.2021>.

Kukinnon päästä otettiin sormin kiinni ja toisen käden sormilla vedettiin kukinnon pehmeät osat irti. Menetelmä oli tuttu silakoiden puhdistamisessa. Kun vedet vielä olivat puhtaita, silakat puhdistettiin ‘läpi käden’.⁸⁶

Ahlaisissa kerättiin järviruokoa paitsi omaan tarpeeseen, myös myyntiin. Kertun kotiväki lastasi täysinäiset röyhysäkit veneeseen ja lähtivät Porin syysmarkkinoille myyntimatalle. Porin frouvat ostivat mielellään pehmeitä röyhyjä. Kertun mukaan hienompi väki käytti röyhyjä ja muu väki olkia. Porissa myyjien piti viedä röyhysäkit asiakkaan kotiin saakka.⁸⁷ Ahlaisista käytiin ahkerasti Porissa myymässä rimmenpäitä, mutta ainoastaan Kertun kotiväen myyntimatkoista on lähde hänen haastattelunsa muodossa.

Pohjanmaan ruotsinkielisellä rannikkoalueella on Gia Virkkusen 1930-luvun pulariaikaa koskeneen tutkimuksen mukaan kerätty järvikaislaa. Virkkusen tutkimuksessa rannikkoseudulla asuva nainen sanoo, että sitä kerättiin tyynyjen ja patjojen täytteeksi sekä karjan rehuksi. Virkkusen mukaan järvikaislan keruu oli rannikon vähävaraisten ihmisten samanlainen ansaitsemiskeino kuin pajunkuorien keruu ja myyminen sisämaassa asuville. Työtä tekivät usein naiset ja lapset.⁸⁸

Ahlaistenjoen varrella kasvoi myös kaislaa⁸⁹, mutta vähemmän kuin järviruokoa. Kaislasta tehtiin vedessä kelluvia uintiapuja. Sen varsi oli huokoinen ja se pysyi pinnalla. Varsia kerättiin runsaasti nippuun, sidottiin narulla yhteen ja käytettiin kellunta-apuna joko muuten vaan tai uimaan opetellessa.⁹⁰ Kaislan kansanomainen nimitys Ahlaisissa oli sävi johtuen alueen osittain ruotsin kieleen perustuvasta murteesta⁹¹. Nimitykset ruoko ja kaisla sekoitetaan usein. Nykyisin kaisla lienee hävinnyt Ahlaisten suistosta.

Pirjo Korkiakangas pohtii omaelämäkerrallisten muistojen muodostumista. Lapsuuden eloisat muistot koostuvat omista ja myös muiden kokemista muistiaineiksista. Lapsuusmuistot sisältävät kadotettua paratiisia, jonne voidaan muistelujen avulla palata.⁹² Vähän samaan tapaan oli myös Ahlaisten suistoalueen saarella 1960 ja 1970 luvuilla. Tällöin isovanhemmilla oli suuri apu lastenlasten vikkelistä jaloista ja käsistä. Kun lapsuuden työntekoa muistellaan vuosikymmeniä myöhemmin, työnteon oppiminen koetaan

⁸⁶ Kerttu Tulosen haastattelu 08.10.2011.

⁸⁷ Kerttu Tulosen haastattelu, 08.10.2011.

⁸⁸ Virkkunen 2010, 197.

⁸⁹ Merikaisla, järvikaisla, sinikaisla. <https://luontoportti.com/t/2837/kaislat> <https://luontoportti.com/t/2837/kaislat24.10.2021>. (Tutkimuksessa mainittu kaisla saattaa olla joku näistä.)

⁹⁰ Seija Braggen haastattelu, 24.11.2020.

⁹¹ Ahlaisten murrepiirin 2011, 4, 5.

⁹² Korkiakangas 1996, 36, 38.

positiivisena asiana.⁹³ Myös perinteinen talonpoikaisyhteisö selviytyi lasten työnteon avulla.⁹⁴ Kun lapsuuden työntekoa muistellaan vuosikymmeniä myöhemmin, työnteon oppiminen koetaan positiivisena asiana.

Kun Esa Pauniahon kertoi haastattelussaan lapsuusmuistojaan Ahlaistenjoen saarella, hän ei kokenut olleensa työleirillä, vaikka paljon erilaista työtä ja toimintaa oli. Se oli mieluisaa kesäaikaa; oli pientä puuhaa, saunomista ja uintia sekä vene- ja kalastusretkiä. Pappa opetti, miten perunat kaivetaan oikein. Tärkeää oli, että perunasänget kaivettiin tarkkaan myös sivuilta, koska perunoita ei saanut jäädä yhtään maahan. Nälkävuosina kansa oli kerjännyt perunankuoriakin, joten ruokaa ei haaskattu. Ruokahävikkiä ei tunnettu. Myöhemmin oli eräs lemiläinen isäntä ihmetellyt, kuinka kaupunkilaispoika osaa niin hyvin kaivaa perunoita. Isäntä oli tarkastanut Esan kaivamat sänget eikä löytänyt ainoatakaan perunaa hänen jäljiltään.⁹⁵

Puiden suhteen tuli olla myös tarkkana. Niiden piti olla kuivia pesään laitettaessa. Papalla oli puita kolme puukasaa puuliiterissä ja niissä oli eri kuivumisvaiheessa olevia puita. Oli tiedettävä, mistä kasasta voi puita ottaa. Saunassa vesi sai kihistä vain kiuaskivillä.⁹⁶ Tärkeää tietoa siirtyi sukupolvelta toiselle. Märkää puuta ei poltettu, vaikka ei tiedettykään niiden polttamisen lisäävän hiukkaspäästöjä. Hiukkaset olivat kaukana tulevaisuudessa kuten märehävän lehmän metaanikaasut.

Mummon auttaminen antoi työlle naisnäkökulmaa. Mummolla oli huonot jalat ja Esa toimi hänen jalkoinaan. Ensin oli yksinkertaisempaa työtä, kuten hakea suolasilakkaa talon kivijalassa olevasta pienestä komerosta. Kellari oli vaarallisempi paikka. Kellarinluukku oli vaikea avata turvallisesti, mutta senkin Esa oppi. Kellarissa säilytettiin ruoka-aineita. Esalle oli jäänyt erikoisesti mieleen, kun saunoessa voi hakea kellarista mummon tekemää vadelmamehua ja sitä ryypätä suoraan tuopista.⁹⁷ Pappa opetti, miten vesi nostettiin ämpärillä kaivosta. Se vaati enemmän ikää ja opetusta. Kun Esa oli oppinut taidon, keittiön kahden vesiämpärin pitäminen täysinäisenä oli hänen työnsä. Yksi tärkeimpiä asioita oli uimaan ja soutamaan opettelu. Koska tukiverkosto toimi, opettajia riitti. Lisäksi tädit opettivat, että pyykinpesu ja siivoaminen kuuluvat myös pojille.⁹⁸ Elettiin edistyksellistä 1960-lukua.

Esa kävi myös kauppa-asioilla. Joen rannassa olevaan kauppaan mentiin veneellä

⁹³ Esa Pauniahon haastattelu

⁹⁴ Korkiakangas 1996, 76.

⁹⁵ Esa Pauniahon haastattelu 29.03.2021.

⁹⁶ Esa Pauniahon haastattelu 29.03.2021.

⁹⁷ Esa Pauniahon haastattelu 29.03.2021.

⁹⁸ Esa Pauniahon haastattelu 29.03.2020.

Ahlaistenjokea pitkin noin 500 metrin päähän. Oli myös toinen kauppa. Sinne mentiin tietä pitkin peltojen ja lehmälaitumen poikki. Lehmät vain märehivät laitumellaan eikä Esa niitä pelännyt. Soutumatkan päässä olevaan kauppaan olisi ollut hyvä soudella ja tavaroita olisi ollut parempi kuljettaa. Esa sanoi ymmärtäneensä vasta myöhemmin, miksi pappa kannatti kuitenkin enemmän sitä toista kauppaa.⁹⁹

Osuusliike Kansa oli perustanut Ahlasiin sekatarvarakaupan vuonna 1927. Alakylässä oli toinenkin osuuskauppa. Parin sadan metrin päässä osuusliike Kansasta oli vuonna 1920 kauppias Ivan Dorofejeffin tiloissa aloittanut Satakunnan Osuuskauppa.¹⁰⁰ SOK oli saanut kilpailijakseen edistysmielisen ja aatteellisen järjestön KK:n vuonna 1916, sekä edistysmielisen tukkukaupan OTK:n vuonna 1917.¹⁰¹ Esa osallistui lapsuutensa kauppa-asioinneilla osuusliikkeen monisärmäiseen kauppapolitiikkaan. Se, missä kaupassa käytiin, oli tarkkaa vielä 1960-1970-luvuilla. Työväestöllä ja maanviljelijöillä oli oma kauppansa. Yksityiset kaupat olivat vielä asia erikseen. Ehkä niilläkin oli oma vivahde-eronsa.

Anitra Komulaisen mukaan osuusliikkeen kahtiajakautumista edisti osuuskauppojen hallituksissa lisääntynyt puoluepolitiikka.¹⁰² Edistysmielisen osuuskauppaliikkeen jäsen Satakunnassa sai 10.11.1953 Porissa päivätyn kirjeen. Sen oli osuustoimintaterveisin lähettänyt SKDL:n Satakunnan piirijärjestö ry:n osuustoimintajaosto. Se oli huolissaan oikeistososialidemokraattien luisumisesta kauas edistysmielisen osuuskauppaliikkeen periaatteista. Kirjeestä voi päätellä, että vastaanottaja oli ehdokkaana tulevissa osuusliikkeen täydennysvaaleissa. Ehdokkaan osuustoimintaihmisyyteen vedottiin ja hänen luotettiin tekevän kaikkensa oman liikkeensä vaaliliiton puolesta.¹⁰³

2.3 Lehmät parressaan

Niin naiset kuin lehmätkin olivat sidottuja kotiparteensa. Naiset tekivät raskasta työtä navetassa. Lypsäminen, maitohinkkien siirtely ja lannan luonti sekä ravinnosta huolehtiminen vaativat voimia. Työ oli jatkuvaa raatamista.¹⁰⁴ Ehkä lehmien osa oli parempi kesälaitumiseen. Osittaiseen omavaraistalouteen perustuvaa elämäntapaa elänyt väki ei valittanut, vaikka elämä oli yksinkertaista. Kerskakulutuksesta ei ollut tietoaakaan.

Se oli lehmä, joka sai Suomessa ihmiset asettumaan paikalleen pronssikaudesta

⁹⁹ Esa Pauniahon haastattelu 29.03. 2021.

¹⁰⁰

Heino 1979, 511.

¹⁰¹ Komulainen 2018, 109.

¹⁰² Komulainen 2018, 110.

¹⁰³ Kirje Terttu Saukon hallussa.

¹⁰⁴ Kaarlenkaski 2012, 202.

lähtien. Lehmä ei tullut toimeen itsekseen eikä sitä voinut ottaa mukaan pyyntiretkille. Niinpä lehmän ympärille syntyi paikallaan pysyvä asuttu kylä.¹⁰⁵ Nainen asettui luonnostaan lehmän hoitajaksi, sillä länsimaisessa ajattelussa nainen ja eläin on enemmän yhtä, koska nainen on lähempänä luontoa.¹⁰⁶ Tunnetut sanat äitimaa, luontoäiti ja maaemo kuvastavat hyvin tällaista ajatusmaailmaa.

“Hän on kylän paras lypsäjä”, laului Georg Ots¹⁰⁷ heilastaan. Maalla nuori miniä joutui tietenkin lypsämään melkein ensi töikseen. Kun Sirkku meni taloon miniäksi, hän joutui heti lehmää lypsämään. Oli kesä ja lehmät laitumella. Kun hän oli saanut ämpäriin täyteen, lehmä potkasi sorkallaan ämpäriin kumoon. Sirkku kiukustui, otti lypsyjakkaransa ja paiskasi sen heinikkoon. Myös Kaijalla oli samanlainen tilanne. Hänen lehmänsä laittoi sorkkansa ämpäriin, eikä ottanut sitä pois.¹⁰⁸ Tämän kaltaisissa tilanteissa kannatti antaa lehmän pitää päänsä. Maito oli jo kuitenkin menetetty. Nuoret miniät saivat maitoisen tulikasteensa.

Vaikka lehmää yleensä pidetään rauhallisena, se saattaa olla myös äksyilevä. Iso koko teki odottamattoman käyttäytymisen vaaralliseksi. Kiima-aikaan ja poikimisen jälkeen lehmät voivat käyttäytyä odottamattomasti. Vallan hurjaksi ne heittäytyvät laitumelle laskettaessa. “Ei niin vanhaa lehmää ollut, ettei se olisi häntä suorana viilettänyt ja heittänyt takapuoltaan.” Myös ensimmäinen lypsy ensimmäistä kertaa poikineelta lehmältä eli ensikolta¹⁰⁹ voi olla vaikeaa. Lisäksi lehmä voi olla muuten vain hankala lypsettävä.¹¹⁰ Ennen maatalouslomittajien aikaa työt tehtiin sairaanakin ja lehmät lypsettiin, koska kaikilla oli omat kiireensä. Apua ei tahtonut saada mistään. Lypsytaitoinen aviomies oli kullan arvoinen.

Aino Saukolla miehensä Matin kanssa oli hyvä työpaikka Loimaalla. Silti Aino kaipailli kotisaarensa ja lopulta he päättivät muuttaa Ahlasiin. He pitäisivät samalla huolta Ainon vanhemmista, jotka olivat jo iän ja sairauksien runteleimia. He saivat ostaa isänsä omistaman osan saaresta ja niin heillä oli jotain omaa, mitä Aino oli aina kaivannut. Lehmän he ostivat ensimmäiseksi ja se olikin hyvälypsyinen lehmä. Matti teki uuden navetan, sinne mahtui lehmien lisäksi sika ja 20 kanaa. He laittoivat myös perunamaan kuntoon ja Aino

¹⁰⁵ Kaarlenkaski 2012, 16.

¹⁰⁶ Kaarlenkaski 2012, 44.

¹⁰⁷ https://fi.wikipedia.org/wiki/Georg_Ots25.04.2022.

¹⁰⁸ Kom gudunaa 2007, dvd-tallenne. Terttu Saukon hallussa.

¹⁰⁹ Ensikko, ensimmäisen kerran poikinut lehmä. <https://fi.wikipedia.org/wiki/Nau>
<https://fi.wikipedia.org/wiki/Nauta28,07.2021>.

¹¹⁰ Kaarlenkaski 2012, 289, 301.

kasvatti myös juureksia ja kaalia, jopa tomaatteja. Asuinrakennus punamullattiin, joten ‘punaisen tuvan ja perunamaan’ unelma toteutui¹¹¹.

Muistelmissaan Aino Saukko kertoi, kuinka hän oli lypsäjänä naapurin emäntien tarvitessa apua. Emäntä odotti vauvaa, syntyi kaksoset. Aino oli epävirallinen epävirallisen äitiysloman tekijä. Hän kulki koko kesän lypsämässä soutaen. Vanhin hänen lapsistaan oli nuorempien kanssa kotona. Omat lehmät Aino lypsi kotiin tultuaan. Toinen muistiin kirjoitettu lypsäjäsijaisuus oli erään emännän sairausloma. Naapurin emäntä sairastui nivelreumaan ja joutui Heinolan reumasairaalaan. Aino kävi kesän ajan lypsämässä, kunnes lehmät siirtyivät navettaan. Talon vanhaemäntä pystyi jatkamaan karjanhoitoa, kun lehmät olivat navetassa.¹¹² Maatalouslomittajalaki tuli vasta myöhemmin.¹¹³ Siihen saakka selvittiin satunnaisella naapuriavulla tai aivan itse. Nainen oli kotipiirissään kiinni, kuin lehmä parressaan.

Elvi Tulonen kertoi haastattelussa, että oli hienoa tehdä ja oppia töitä jo aivan pienenä lapsena. Siitä oli myöhemmin hyötyä, kun osasi melkein kaikkea. Hänen lapsuuskodissaan, joka oli maanviljelystila, riitti töitä. Kun hän miehineen muutti omalle pienviljelystilalle, he ostivat naapurilta lehmän. Se oli mukana muuttomatalla. Samalta naapurilta lainattiin hevonen ja reki, mies ja lapsi istuivat reessä ja Elvi käveli perässä lehmää taluttaen. Lehmä pääsi saman tien omaan navettaan. Koti oli joen varrella mäen kumpareella. Laidunmaat olivat lähellä ja maitolava tien varressa. Elvi oli kotona, kunnes lapset olivat kaikki koulussa. Tänä aikana hänellä oli kahteen otteeseen vieraan ihmisen apua. Hän sai kotiin kunnallisen kodinhoitajan, joka teki samat työt, jotka emäntäkin teki. Silloin ei vielä ollut maatalouslomittajia, mutta kodinhoitajat osasivat kaikkea. He leipoivat, laittoivat ruokaa, siivosivat, hoitivat karjan ja mikä tärkeintä, he osasivat lypsää.¹¹⁴

3. Raatajat

3.1 Suistoseudun sisua

Maaseudun naiset, lapset ja vanhukset saavuttivat torjuntavoiton ruokkiessaan sotavuosina Suomen kansan. Karjanhoito oli naisten työtä ja sota-aikana työtaakka lisääntyi. Maanviljely raskaine töineen jäi osittain emäntien vastuulle miesten lähtiessä sotaan. Elämän taakkaa lisäsi huoli rintamalla olevista läheisistä. He ottivat vastaan kotinsa menettäneet pakolaiset ja

¹¹¹ Saukko I 1987, 56, 57.

¹¹² Saukko I 1987, 69, 73.

¹¹³ Maatalouslomittajalaki <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1996/19961231.06.06.2021>.

¹¹⁴ Elvi Tulonen haastattelu, 31.3.2021.

myös kaupungeista sotaa pakoon lähteneet sukulaiset. Vanhusten hoito oli myös naisten harteilla, vanhukset vointinsa mukaan osallistuivat myös töihin. Lapset tekivät oman osuutensa kodin töissä.¹¹⁵ Valtaosa maaseudun väestöstä oli luottanut punaisen tuvan ideologiaan, *peltotilkku, sika ja lehmä*, jonka avulla oli selviydytty torpparivapautuksesta lähtien. Se oli heidän sosiaaliturvansa vaikeina aikoina.¹¹⁶ Suomen maatalous ruokki 'tuntemattoman emännän' johdolla suurimmaksi osaksi koko kansan myös sodan jälkeen ja pieneläjät osittaisen omavaraisuutensa turvin pitivät huolen omistaan.

Aino Saukko kertoi muistelmissaan, minkälaista oli elämä Ahlaisissa talvisodan aikana. Reposaairelta kolmen veljen perheet tulivat pakoon Ahlasiin, koska Reposarta pommitettiin. Perheenpäät olivat sotimassa. Ahlaisissa pommitukset tuntuivat ikkunoiden tärinänä. Isäntä Matti oli sodan alkaessa vielä kotona ajamassa maitoa meijeriin. Vanha isäntäpari asui myös kotona. Öljylampun valossa kuunneltiin uutisia patteriradiosta. Alkoi olla sankarihautajaisia ja rajalta alkoi tulla pakolaisia. Elintarvikkeet olivat kortilla, mutta maalla navetan asukkaat pelastivat nälältä. Elämä jatkui kaiken keskellä; maaliskuussa syntyi talvisodan lapsi ja kohta loppui myös sota. Radiosta kuunneltiin presidentti Kyösti Kallion puhe. Ankarat olivat rauhan ehdot, ja Aino muisteli, että presidentti oli murtunut ja oli sairauden vaivaama.¹¹⁷

Talvisota päättyi, kaikki nostomiehet joutuivat sotaväkeen, niin myös Matti. Aino huolehti perheestä ja talouden vaatimasta työn teosta. Talvisotaa seuranneena kesänä hän niitti heinän isänsä kanssa. Lehmiä oli jo kaksi, maitoa riitti myös meijeriin ja heinää tarvittiin. Matti tuli sotaväestä ja pääsi jälleen töihin maidonkuljetukseen. Mutta taas joutuivat miehet sotaan, ensin Ainon veljet ja mies Matti myöhemmin. Aino hoiti taloutta isänsä avulla. Häntä ei määrätty mottitalkoisiin, koska oli pieniä lapsia jo kolme. Aino myönsi muistelmissaan elämän olleen sodan aikana vaikeaa.¹¹⁸

Matin sota ei kauan sillä kertaa kestänyt, koska hän haavoittui ja pääsi kotiin parannuttuaan. Ahlasiin alkoi tulla siirtolaisia lehmineen. Heitä tuli myös Saukolle. Matti päätti, että siirtolaiset pääsivät asuinrakennukseen, ja isäntäväki siirtyi saunarakennukseen, jossa oli pieni saunakamari. Evakkoperheellä oli neljä lehmää ja yksi hevonen. Lehmät olivat laitumella joen varrella ja emäntä kulki soutuena lypsämään.¹¹⁹ Heillä oli myös koira, rodultaan susikoiraksi sanottu. Saukon kissalla oli pentuja ja susikoira osui kissan tielle. Kissa

¹¹⁵ Hintikka & Häppölä 2006, 5.

¹¹⁶ Uljas 2012, 58.

¹¹⁷ Saukon muistelmat I 1978, 58, 59.

¹¹⁸ Saukko I 1987, 59, 60, 61.

¹¹⁹ Saukko I 1987, 62.

hyökkäsi koiran kimppuun terävine kynsineen, koira syöksyi rantaan veneeseen pakoon. Siellä se istui pelosta täristen. Veneessä oli myös poika, joka ei suostunut tulemaan maihin. Hänellä oli puukko kädessään ja hän sanoi, että tapan jokaisen, joka tulee lähelle.¹²⁰ Aino käytti muistelmissaan sanoja pakolainen, siirtolainen, siirtoväki ja evakko; näitä kaikkia ilmeisesti silloin käytettiin.

Tuli aika, kun nostomiehet komennettiin rintamalle. Se oli kesäaikaa ja Ahlasiin tuli paljon siirtolaisia. Saukon Ainon veljet selvisivät sodasta ja myös miehensä Matti.¹²¹ Sankarihautausmaita perustettiin ja sankaripatsaita pystytettiin Suomeen jokaiselle paikkakunnalle. Ahlasiin tuli kuvanveistäjä Yrjö Rosolan veistämä sankaripatsas.¹²² Myöhemmin Ahlaisten veteraanit löysivät veteraanien muistokiveksi preksiamigmaattia olevan kiven lohkareen. Se löytyi Ahlaisten vesistöiden yhteydessä Haarakoskesta. Kivi painaa 21 500 kiloa. Se on kirkon lähellä, Ahlaistentien varrella ja on näkemisen arvoinen muistomerkki.¹²³

Aino Saukko muisteli, että elämisessä oli vaikeuksia, kun kaikesta oli puutetta. Vaatetta ei ollut, Ruotsista saatiin avustuksia. Ruokaa riitti, koska navetassa oli lehmä parressaan. Sukulaiset Yhdysvalloissa ja Kanadassa lähettivät paketteja. Niissä oli kaikenlaista vaatetavaraa, jotka taitava ompelija korjasi sopivaksi. Jouluksi tuli kahvia, rusinoita ja luumuja sekä riisiryynejä. Oli makeisia ja jopa purukumia löytyi paketeista.¹²⁴ Sodan kärsimyksistä noustiin ja vähitellen pula-aika hellitti. Sisukas Suomi selviytyi.

Terttu Saukon runo

“Naiset, raatajat nuo,
kantoivat kortensa kecoon,
kun sota viimeinen tuo,
vei miehiä haudan lepoon.
Oli miehet rintamalla päivät yöt,
ketkä tekivät kotirintaman työt,
no, ämmät ja akat kyntivät pellot,
korjasivat sadot, kärsivät kadot.

¹²⁰ Ahlaisten murrepiiri 2011, 24.

¹²¹ Saukko 1987, 63.

¹²² Yrjö Rosola.https://fi.wikipedia.org/wiki/Yrj%C3%B6_Rosola https://fi.wikipedia.org/wiki/Yrj%C3%B6_Rosola https://fi.wikipedia.org/wiki/Yrj%C3%B6_Rosola. 31.12.2021.

¹²³ Ahlaisten murrepiiri 2011, 30, 31.

¹²⁴ Saukko 1987, 64.

*Soi maan yllä kuoleman kellot,
murtui kyynelvirtojen padot.
Se totta oli silloin ja totta on nyt,
kun sodan muistot jo maatuu.
Voima naisten ei ole heikentynyt,
sillä 'Ilman naisia Suomi kaatuu'.¹²⁵*

Kotieläinten avulla pysyttiin hengissä ja saatiin vähän myös lisäansioita, mutta sisukasta työntekoa se vaati. Kerttu Tulonen kertoi, kuinka hänen vanhempansa ostivat Porista sianporsaan. Possulla oli vaiherikas matka. Ensin se taittoi matkaa linja-auton katolla. Possu ei kuitenkaan voinut nauttia maisemista, sillä se oli säkissä ja säkki laatikossa. Loppumatka kotitalalle lienee ollut tasaisempaa, sillä oletettavasti matka oli soutuvenematkaa. Kerttu ei täysin muistanut matkantekoa, mutta samassa veneessä tietenkin oli possun kanssa koko perhe.¹²⁶ Myös Esa Pauniaholle oli jäänyt hyvin mieleen porsaiden kuljetus jokien ympäröimään saareen. Hänellä oli possu sylissä ja kun päästiin maihin, se karkasi. Sen jälkeen oli possun etsintää.¹²⁷

Sisukkaat mummo ja pappa myivät 60- luvun alussa viimeisen lehmänsä, koska lopulta heidän oli pakko myöntää, että heinän teko oli liian raskasta. Lehmien sijaan he alkoivat kasvattaa sikoja. Lisäksi he istuttivat paljon erilaisia marjapensaita, joten marjamehun ja -kiisselin aineet saatiin omasta pihapiiristä.¹²⁸ Pikkuinen Esa koki kasvun ihmeen, kun pikkupossut kasvoivat suuriksi sioiksi. Esalla oli myös omia kanoja. Omien kanojen hoito ja ansaitseminen munien myynnillä opetti työnteon merkitystä. Ruokaa kunnioitettiin eikä sitä laitettu 'haaskuun'. Aina sen joku söi. Aikana, jolloin ruokahävikkiä ei ollut, ruuantähteet, ongitut kalat ja rehujauhot sekoitettiin kuuman veden kanssa. Eläinten ruoka tuoksui niin hyvältä, että sitä teki mieli syödä itse, muisteli Esa.¹²⁹

Sisua riitti suistoalueella. Ilpo Lehdon mukaan Fannilla oli pari lehmää Rantakaupungin eli Vaaksholman¹³⁰ vieressä Madetorilla.¹³¹ Fanni perheineen asui pienessä mökissä. Siinä oli vain yksi hellahuone, jossa oli maalattia; makuualkovi oli eristetty verholla. Pihassa oli navetta ja 'saunan tapainen'. Kesällä lehmät olivat lähellä laitumella lyhyen

¹²⁵ Kelhä & al. 2001, 196.

¹²⁶ Kerttu Tulosen haastattelu, 08.10.2011.

¹²⁷ Esa Pauniahon haastattelu, 29.03.2021.

¹²⁸ Saukko I 1978, 74, 75.

¹²⁹ Esa Pauniahon haastattelu 29.03.2021.

¹³⁰ Ahlaisten murrepiirin pakinoita 2011, 50.

¹³¹ Heino 1979, 454.

soutumatkan päässä. Laidun oli alavaa veden alta noussutta 'kuraviikiä'. Lehmien syömä heinä oli aina vähän märkää laitumen kosteuden takia, mutta myös kuivia alueita löytyi. Tämäkin laidun oli yhteislaidun. Lähes jokaisella lehmällä oli vaatimaton karjasuoja, joka varjeli sateelta ja vähän karpäsiltäkin.¹³²

Fannin tytär oli pienestä pitäen mukana lypsämässä, koska hänellä oli tärkeä työ huiskuttaa karpäset ja hyttyset pois äidin lypsäessä. Lehdon mukaan lehmät vietiin laitumelle ruuhella soutaen ja hinaten, toisin sanoen lehmä oli köydellä kiinni ruuhan perässä ja niin lehmä ui laitumelle. Ruuhi oli tasapohjainen niin sanottu 'flattaruuhi'.¹³³ Kuten olen aikaisemmin tässä tutkimuksessa maininnut, tilallisilla ja talollisilla oli leveitä karjankuljetukseen tarkoitettuja tasapohjaisia ruuhia¹³⁴. Ihmiset käyttivät kapeampia ruuhia vesillä liikkumiseen.

'Flattaruuhi' kuva Terttu Saukko noin 1955. Kuvassa sauna, kellari ja navetta. Kellari oli saaren korkeimmalla kohdalla, koska muualle rakennettaessa olisi pohjavesi noussut kellariin. Paikka oli vielä 1700-luvun lopulla melkein veden peittämä.

Ruuhi oli kätevä Ahlaisten matalien jokien suistoalueella kulkemiseen. Kuvan ruuhi oli aika kapea, joten se ei karjankuljetukseen soveltunut, korkeintaan pikkupossujen. Suistoalueella meriveden korkeus nosti ja laski jokien veden pintaa. Talvisin hyvä kulkukeli oli äkkiä mennyttä, kun vesi nousi jäälle. Jos oli suojasää, vesi ei heti jäätynyt. Tällöin tasapohjainen ruuhi oli erinomainen kulkuväline. Keväällä jää painui usein pohjaan ja vesi nousi ja lainehti joella. Varsinkin kelirikkoaikana ruuhi jalkojen alla antoi turvallisuuden tunnetta enemmän kuin vähistä tarvikkeista kyhätty yllä olevassa kuvassa näkyvä sillan tapainen.

¹³² Ilpo Lehto sähköposti, 03.03.2016 Terttu Saukon hallussa.

¹³³ Lehto 03.03.2016, sähköposti, Terttu Saukon hallussa.

¹³⁴ Harry Tulonen, 2010.

Sisukkaan Elvi Tulosen työ lehmien kanssa jatkui, vaikka hän meni töihin lasten tultua kouluikään. Haastattelussaan hän kuvaa työpäiväänsä, joka alkoi kello neljä karjanhoidolla. Lehmät piti lypsää ja maitohinkit oli vietävä maitolavalle. Perheelle hän huolehti aamupalan ja eväät lapsille kouluun ja metsätöissä käyvälle miehelleen. Töistä tultua oli taas karjanhoitotyöt ja ruuanlaitto perheelle. Pientilalliset olivat 70-luvulla jo lopetelleet karjan kasvatusta, mutta Elvi jatkoi vielä 80-luvulle saakka. Työmatkan hän kulki polkupyörällä ja kesällä myös lypsymatkat tehtiin pyörällä. Hänen ei tarvinnut tehdä lypsymatkoja soutaen.¹³⁵ Elvi ei maininnut, olisivatko omat lapset olleet laitumella mukana. Oli kasvamassa uusi sukupolvi, joka lähti aikanaan opiskelemaan tai töihin kaupunkiin. Hyttysten ja karpästen huiskutukseen ei enää tarvinnut osallistua, ellei huvikseen.

‘Taija Kaarlenkasken mukaan karpästen ja hyttysten huiskutus oli lasten ja nuorten tyttöjen työtä paimentamisen lisäksi. Näitä töitä tekivät myös pojat.¹³⁶ Myös Pirkko Korkiakangas sanoo, että karjanhoito oli enimmäkseen naisväen töitä. Tästä olivat poikkeuksena ulkona tehtävät pikkupuuhat, kuten paimentaminen sekä karpästen ja hyttysten hätistäminen (ripsuminen, huiskuttaminen) lypsyn aikana. Näitä tärkeitä töitä tekivät myös pojat.¹³⁷

Koska Ahlaisten suistoalueella kuljettiin veneillä, soutamisen ja huopaamisen lisäksi ei välttytty myöskään uimiselta. Silloin tällöin joutuivat uimaan sekä lehmä että ihminen. Näin kävi Ahlaisten murrepiirin mukaan sisukkaalle evakkolehmälle. Ahlasiin tuli karjalaista siirtoväkeä ja monilla oli lehmiä mukanaan. Lehmille saatiin järjestettyä laitumia ja talveksi navettapaikat. Syksyn tullen yksi lehmä oli paikkaa vaille. Sillekin järjestyi kotiparsi; emäntä lypsi evakkolehmän ja huolehti muutenkin lehmäelämän jatkuvuudesta. Talon väki sai maidon itselleen, joten auttamisesta oli molemminpuolinen hyöty. Oli näet niin, että talossa ei juuri silloin ollut lypsävää lehmää. Syksyllä omistaja haki lehmänsä. Lehmä ui ruuhun perässä ja myös isäntä heitti talviturkkinsa. Kaikki päättyi lopulta hyvin. Evakkolehmä sai vasikan ja ajan myötä kukin löysi oman paikkansa.¹³⁸

¹³⁵ Elvi Tulonen haastattelu 31.03.2021.

¹³⁶ Kaarlenkaski 2012, 207.

¹³⁷ Korkiakangas 1996,, 136.

¹³⁸ Ahlaisten murrepiiri 2011, 25.

Kuva Terttu Saukko, noin 1955, Aino Saukko pyykin huuhtelussa Ahlaistenjoella.

Päivi Uljas mainitsi tutkimuksessaan *Hyvinvointivaltion läpimurto* maatalojen talviset pyykinpesupaikat. Maatalouslaskennassa vuonna 1950 pyykkiä pestiin ulkona, asuinkeittiössä ja karjatuovissa. Eniten pyykkiä pestiin saunassa ja pesutuvassa. Sähköä ja vesijohtoa ei ollut kaikilla pesukoneista puhumattakaan.¹³⁹ Ahlaisten suistoalueella oli joessa avantoja, joista haettiin karjalle vedet, saunavedet ja talousvedet. Kerttu Tulonen kertoi, että heillä pyykki huuhdeltiin avannossa. Kätet pysyivät lämpiminä, kun niitä laittoi välillä kuuman lipeässä kiehutetun pyykin sisään.¹⁴⁰ Kuten kuvasta näkyy, pyykin huuhtelu avannossa oli iloista työtä. Mutta kuva voi myös valehdella.

Gia Virkkusen väitöskirjassa *Köyhyydestä ei puhuttu, sitä vaan elettiin, on* mainittu pyykkärin raskas työ. Pyykinpesu aiheutti reumaattisia tauteja aikalaislääkäreiden mukaan. Raskaudessa sitä on verrattu jopa miesten tekemään maan raivaustyöhön ja kivenhakkuuseen.¹⁴¹ Pyykinpesu tapahtui vuoden 1938 pienviljelytutkimuksen mukaan samalla tavalla kuin Päivi Uljas totesi tutkimuksessaan, josta edellisessä kappaleessa olen maininnut.

Pesukone tuli käyttöön 1950-luvulla. Kotilieden numerossa tammikuun 1 päivänä vuonna 1960 on artikkeli *Mitä 50-luku merkitsi Suomen kodeille?* Kirjoittaja A.W. epäili keittiön käyttäjien kykyä omaksua keittiön sisustuksen luomaa astiakuivauskaapin, siivouskomeron ja pesupöydän monimutkaista yhdistelmää. Hän epäili sisustuksen menneen emäntien työtaidon edelle. Hän sentään mainitsi pesukoneiden helpottaneen työtä. Vahva epäily kirjoittajalla oli, miten käyttäjä selviytyy monista kotitalouskoneista, kuten pölyimurista ja sähkövatkaimesta.

¹³⁹ Uljas 2012, 77.

¹⁴⁰ Kerttu Tulosen haastattelu, 08.10.2011.

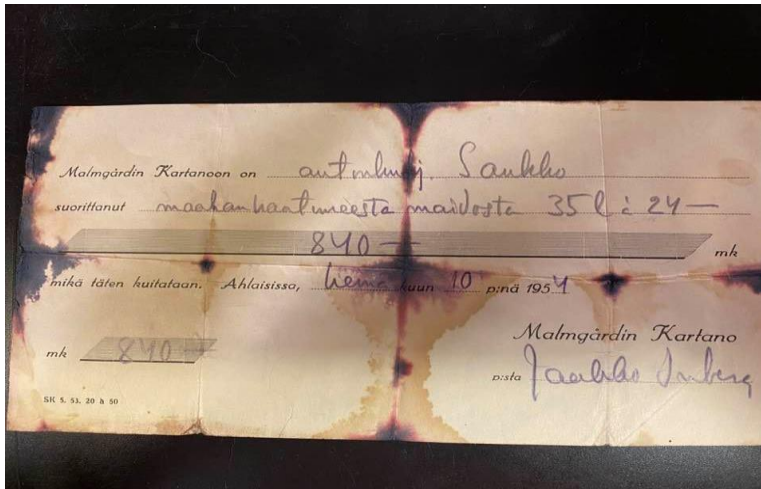
¹⁴¹ Virkkunen 2010, 197.

“Kone ei toimi yksin, se tarvitsee paljon älykkäämmän käyttäjän kuin työtä tehtäessä.”¹⁴²

3.2. Vanha maitoauto

Liikennöitsijä Kalle Rantasärkällä oli jo vuonna 1926 auto, joka kuljetti sekä maitoa, että matkustajia Poriin. Matkustajat istuivat maitohinkkien päällä.¹⁴³ Vuosien mittaan ‘maitolinjoja’ tuli lisää ja maitoautot kulkivat mutkaisia teitä pitkin Ahlaisten monille syrjäkylille keräten hinkit maitolavoilta. Ahlaisten murrepiirin muistitiedon mukaan maitoauto kuljetti myös pieniä koululaisia. Se oli epävirallista, mutta hyvin tarpeen pitkien koulumatkojen takia. Joskus oli mukavaa, kun oli vähän helpompaa. Maidon lisäksi maitoautot kuljettivat kaikenlaista ihmisten tarvitsemaa tavaraa.¹⁴⁴

Maitohinkit olivat raskaita ja joskus painava hinkki irtosi otteesta ja maitoa saattoi kaatua maahan. ‘Maito oli hintansa väärsti’ ja joka pisaran piti saapua perille meijeriin. Matti Saukolle oli sattunut vahinko ja hinkki oli kaatunut. Se oli Malmgårdin kartanon maitoa, 35 litraa oli mennyt maahan. Maksu on kuitattu helmikuun 10 p:nä 1954.¹⁴⁵

Kuva Terttu Saukko, Matti Saukon arkisto. Kuitti kaatuneen maidon maksusuta.

Pari vuotta myöhemmin riitti maitokuskilta solidaarisuutta maidonlähettäjiä kohtaan. Maidonkuljetusta ei estänyt edes yleislakko, joka alkoi 01.03.1956 Urho Kekkosen ollessa ensimmäistä päivää presidenttinä. Päivä oli jäänyt erikoisen tapahtuman takia pysyvästi Lauri Lindroosin mieleen. Lindroos oli töissä Sillankorvan huoltoasemalla. Se oli Porissa ainoa asema,

¹⁴² Kotiliesi 01.01.1960, 14.

¹⁴³ Heino 1979, 526.

¹⁴⁴ Ahlaisten murrepiiri 2011, 21.

¹⁴⁵ Kuitti autonkuljettaja Saukon rahasuorituksesta Malmgårdin kartanon kaatuneesta maidosta. M. Saukon arkistot.

joka sai myydä bensiiniä elintarvikkeita kuljettaville autoille. Lupa saatiin määräajaksi työväentalolta. Sitten saapui vanha maitoauto tankkaamaan. Paikalle tuli lakkovahti, joka oli sitä mieltä, että maitoautoa ei tankata. Maitokuski oli iso ja riski mies. Hän meni autolleen sanaakaan sanomatta ja tuli takaisin vanha piilukirves kohotettuna ja karjaisi suomen kielen tehokkaimman kirosan. Lakkovahti ampaisi juoksuun ja häipyi, ja maitoauto tankattiin. Lakkovahti ei tullut sinä päivänä takaisin eikä muitakaan vahteja näkynyt.¹⁴⁶ Maidonlähettäjät olivat pienviljelijöitä ja ‘punaisen tuvan’ yhden tai kahden lehmän omistajia sekä myös isompia taloja ja yksi suurtila, joka mainittiin kartanoksi. Maitotili oli tärkeä tulonlähde, monille usein ainoa.

Maitoauto oli myös liikkuva pankki. Se toi joka kuukausi tilipussin rahoineen suoraan tuottajalle. Myöhemmin pankki alkoi hoitaa rahaliikennettä.¹⁴⁷ Seija Braggen muistikuvan mukaan sattui kerran maitokuski, että horjahti ruuhesta veteen. siinä kastuivat sekä kuski että maitotilit. Mutta ei hätää, keittiössä setelit ripustettiin pyykkipojilla narulle kuivumaan. Tilipäivänä kukin sai maitotilinsä pestynä ja kuivana rahana.¹⁴⁸ Maitoauton kuljettajalla oli suuri vastuu osana tehokasta tuotantoketjua, joka kehitettiin osuustoiminnallisen järjestäytymisen ansiosta. Tuotantoketjua kehitettiin koko maassa ja vuonna 1955 oli jo 337 osuusmeijeriä.¹⁴⁹

Maitoauto oli vanha ja vakaa ja se kulki joka päivä. Aikataulu oli tarkka ja maitohinkit oli kärrättävä maitolavoille ajoissa. Lypsäjät nousivat varhain, talvella oli kylmää ja pimeää, mutta matka maitolavalle lyhyempi. Kesäaamuisin oli noustava kukonlaulun aikaan, ehkä jo aikaisemmin. Lypsymatkat suistoseudun jokia pitkin lintujen pitäessä konserttiaan olisivat nykyajan ihmiselle suurenmoista luontomatkailua; silloin se oli työtä ja tärkeä osa valkoisen kullan matkasta tuotannon alkulähteiltä meijeriin, jossa se jalostui erilaisiksi tuotteiksi varsinaisen maidon lisäksi.

Tuula Mäkivaara muisteli kesäisiä lypsymatkojaan Ahlaisten Nuorisoseuran Ahlaste tuupin tekemässä *Lypsytarinoita* videossa. Hän kävi nuorena lypsämässä talon lypsäjän Jennin kanssa. Jenni oli tarkka aikataulussaan. Hänelle oli tärkeää olla ensimmäisenä laitumella, jonne lähdettiin aamulla viideltä. Lypsymatka kuljettiin veneellä, jossa oli nuoralla käyntiin vedettävä japp-moottori. Laidun oli Kristiskerinjoen rannalla parin kolmen kilometrin päässä merelle päin. Lehmiä oli 15 ja Tuula ja Jenni yhdessä lypsivät ne. Ennen hinkkien viemistä maitolavalle maidot jäädytettiin vesialtaissa, joihin laitettiin jääpalasia. Jäät

¹⁴⁶ ”Satakunnan Museon kätköistä” toim. Ville Hammarberg, Porin Sanomat, artikkelin kopio Terttu Saukon hallussa.

¹⁴⁷ Granberg 2004, 146.

¹⁴⁸ Seija Braggen muistitieto kirjeessä. Ei nauhoitetta. Terttu Saukon hallussa.

¹⁴⁹ Granberg 2004, 147.

hakatiin sahapurun alla olevista isoista jäälohkareista. Tuula Mäkivaara korosti maitohinkkien viemistä ajoissa maitolavalle.¹⁵⁰ Myöhemmin lehmät siirrettiin jokisuistosta kylän pohjoiselle puolelle. Siellä oli niityiltä niitetty heinä ja uutta heinää oli kasvanut tilalle. Uudella heinällä oli murreperäinen nimi odelma. Uudelle laitumelle lypsäjät kulkivat hevosella.¹⁵¹

Lypsytarinoissa kuvataan isomman talon lypsyä, mutta oli talo tai tölli, homman hoitivat naiset.

Aino kirjoitti muistelmissaan työntäyteisestä elämästään. Se oli jatkuvasti kovaa yrittämistä. Hänellä oli aina kangaspuut valmiina. Hän kutoi pellavalangoista kangasta. Pellavat oli kasvatettu omassa peltotilkussa. Hän kutoi räsymattoja ja niitä riitti myyntiinkin. Häntä tarvittiin usein lypsäjäksi. 'Taksvärkkiä' piti tehdä, koska perunapeltoa oli vuokrattuna kylällä.¹⁵² Tämä kaikki oli muun tavallisen kotityön lisäksi. Eniten töitä teettivät lehmät ja muu karja. Ne oli hoidettava, oli hoitaja väsynyt tai sairas. Ei pidä unohtaa myöskään lapsikatrasta, vaikka se taisi enimmäkseen kulkea mukana omin päin ja jopa auttoi työn teossa.

Kuva Terttu Saukko noin 1955. Aino Saukko iltalypsyllä.

Aino oli itse aloittanut piikatyttönä 12-vuotiaana. Hän ehti olla kolmessa talossa ennen kuin lähti Jokioisten karjanhoitokouluun. Aino mainitsi palvelusväkeen kuulumisen hyvän

¹⁵⁰ [Lypsytarinoita Ahlaiste tuupi, lasten ja nuorten oma videokanavahttps://www.youtube.com/watch?v=rTGbWM2Olrq](https://www.youtube.com/watch?v=rTGbWM2Olrq) 01.02.2016.

¹⁵¹ [Lypsytarinoita Ahlaiste tuupi, lasten ja nuorten oma videokanavahttps://www.youtube.com/watch?v=rTGbWM2Olrq](https://www.youtube.com/watch?v=rTGbWM2Olrq) 01.02.2016.

¹⁵² Saukko I 1987. 70, 71.

puolen, taloissa sai ruokaa. Hän oli mielellään paimenessa. Sunnuntaisin hän otti *Genoveevan*¹⁵³ mukaansa paimeneen ja luki sitä. Niinä vuosina, kun Aino aloitti työelämänsä, ei hänen vanhemmillaan ollut lehmää. Kun Ainon sisarukset tulivat hakemaan häneltä piimää, hän antoi pikkuveljelleen salaa leipää. Työn tekoa ei valitettu, eikä piian ja rengin työ mitään huonoa ollut. Mainittakoon, että Ainon nuorempi sisko ei lähtenyt piikomaan, vaan Reposaaressa sahalla töihin. Reposaaressa oli tuulinen ja kylmä paikka. Ehkä sisar sahalla raskaassa työn teossa vilustui ja näki vähän nälkääkin.¹⁵⁴ Lieneekö ollut sisaruksilla yhtenä syynä aliravitsemus, mutta keuhkotautiin he kuolivat vuoden 1935 alkupuolella kumpikin.¹⁵⁵

Maaseudun melkein ainoa tilattoman väestön toimeentulo oli piian ja rengin työt, jotka aloitettiin vähän päälle kymmenen ikäisenä. Työssä oppi monet taidot, joista oli hyötyä, kun alkoi elää unelmaansa punaisessa tuvassa. Palveluksessa saadusta työnteon kokemuksesta myös tiedettiin, että elannon saanti oli kovan työn takana. "Ei voinut jäädä tuleen makaamaan." Työtä oli pakko jatkaa, tai tuli nälkä. Toisaalta, kun oli jotain omaa, sen eteen uurastettiin innolla.

Aino ja Matti kasvattivat myös kanoja. Aino kävi Porin Kyläsaaresta ostamassa sata kananpoikaa. Ensin niitä hoidettiin porstuan kamarissa. Sitten ne vietiin tyhjään navettaan lämpölampun alle. Matti rakensi kanalan navetan päähän ja kun kanat olivat kasvaneet, ne asettuivat kanalaksi. Osa kanoista oli kukkoja ja niistä tehtiin herkullisia paisteja niin kauan kuin niitä riitti. Kanalan ja navetan väliseinään tehtiin avoin ikkuna, josta tuleva navetan lämpö lämmitti kanalaa.¹⁵⁶ Tämän kaltainen yrittäminen vahvistaa tutkimukseni otsikon sanontaa. Ainon ja Mattin kanan kasvatuksessa oli myös kekseliästä suunnittelua.

Yrittäminen tuotti tulosta. Heillä oli rohkea uusi suunnitelma. Elettiin 50-luvun loppua, elintason nousu vähitellen häämötti. Liikennöitsijä Rantasärkkä alkoi luopua 'maitolinjoistaan'. Aino Saukko kirjoitti muistelmissaan, että miehensä kanssa he myös innostuivat asiasta. Rantasärkän maitokuskit ostivat itselleen oman maitolinjan autoineen. Myös Aino ja Matti alkoivat toimia. He tarvitsivat käteistä rahaa ja niin he myivät yhden lehmän ja kaksi hiehoa. Heille jäi vielä yksi lehmä itselle. Vuosikausien kova yrittäminen palkittiin. Maitoa tuottavat lehmät auttoivat maitolinjan ostossa. Lisäksi pankki antoi lainaa ja kaupat tehtiin. He olivat vähän salamyhkäisiä eivätkä kertoneet toimistaan kenellekään. Sitten vapunpäivän aamuna Matti lähti komeasti apupoikiensa kanssa liikkeelle

¹⁵³ Genoveeva.<https://fi.wikipedia.org/wiki/Genoveeva>

¹⁵⁴ Saukko I 1979, 37, 38, 41.

¹⁵⁵ Saukko 1978, 54, 55. Lähdekriittisesti huomioin, että Aino Saukko mainitsee veljensä kuolleen maaliskuussa. Hautakiveen kuolema on merkitty tapahtuneeksi tammikuussa.

¹⁵⁶ Saukko, 1988, 69, 70.

ystävien ja kyläläisten iloiseksi yllätykseksi.¹⁵⁷ Seisemäntoista vuotta oli kulunut alla olevasta kuvaushetkestä. Monenlaisia tunnelmia oli ollut, ja jälleen 'kevät oli tullut'.

Matti Saukon arkisto, kuva Terttu Saukon hallussa.

Matti Saukko autonapumies vasemmalla, autonkuljettaja
Uuno Malen oikealla. Liikennöitsijä Rantasärkän 'seka-auto'
työmiehin.

3.3. Leivän päällisiä

Ahlainen oli ennen kalastuspitäjä, mutta myöhemmin elinkeino jäi muutamien ammattikalastajien jälkeläisten osaamaksi ammatiksi. Troolikalastus levisi Selkämerelle 1950-luvulla. Ahlaisten kunta yritti saada kalasataman Ahlaisten puolelle Anttooraan, mutta ei siinä onnistunut, vaan se perustettiin Reposaaarelle parempien kulkuyhteyksien takia.¹⁵⁸

Kotitarvekalastus oli hyvä lisä jokapäiväiseen ruokaan, kuten Esa Pauniahon haastattelussa lapsuuden kesistään muisteli. Kalastusretket enon kanssa ja kalasaaliin savustaminen ja varsinkin syöminen olivat muistoihin herkullisina jääneet. Joskus piti turvautua papan Porin torilta ostamiin siikoihin, jotka savustettiin kotona.¹⁵⁹ ”Syö särkeä, saat järkeä.” Sitä myös syötiin; tosin kaikki eivät särkeä arvostaneet. Suolatut särjet perunoiden päällä keitettynä kelpasivat ja maistuivat.¹⁶⁰ Ne toivat vaihtelua silakalle, jota syötiin eri tavoin valmistettuna melkein joka päivä.

Ahlaisten murrepiiri mainitsi pakinassaan ”*An ny yks sualane silakka*” Ahlaisissa kesiään viettäneen koulupojan Esan. Hän oli sanonut, että silakkaperunoihin ei kyllästynyt koskaan kuten ei Kramppaankaan (kesämökki).¹⁶¹ Silakkaperunat olivat varsinkin helteisinä päivinä yksikertaista

¹⁵⁷ Saukko I 1987, 73, 74.

¹⁵⁸ Heino 1971, 480, 481.

¹⁵⁹ Esa Pauniahon haastattelu 26.03.2021.

¹⁶⁰ Saukko 1988, 23.

¹⁶¹ Ahlaisten murrepiiri 2011, 37.

ja nopeatekoista ruokaa. Kuorimattomat perunat halkaistiin, päälle laitettiin suolasilakat ja keitettiin kypsäksi. Erityisen hyvältä ne maistuivat, jos oli itse tehtyä hapanta ruisleipää, itse kirnuttua voita leivän päälle ja kirnupiimää. Murrepiirin muistitiedon mukaan moni vanha ihminen vanhainkodeissa ja sairaaloissa kaipaileekin silakkaperunoita viimeisinä elonpäivinä. Murrepiiri totesikin sairaaloissa olevan niin terveellistä ruokaa, ettei se maistu miltään.¹⁶² Silakkaa syötiin runsaasti jo paljon ennen Harri Holkerin kehotusta.

Kerttu Tulonen kertoi haastattelussaan perheensä kalastuksesta. Talvella hakattiin jäähän reikiä tuuralla¹⁶³ ja niistä pyydystettiin kepin ja koukun avulla komeita mateita. Kesällä ongittiin isoja ahvenia ja lahnaakin saatiin.¹⁶⁴ Koukkukalastuksessa täytyi käyttää luovuutta ja taitoakin tarvittiin, jotta sai syvällä uivan mateen saaliikseen. Siihen ei erikoisia välineitä tarvittu ja nykyisin niitä saa tietenkin kaupasta ja opastusta löytyy netistä. Jokikalastus oli ja on kätevää, omegaa omasta rannasta tai läheltä kuitenkin. Pilkillä olemiseen ei silloin ollut aikaa.

Kalastusta harrastettiin kotitarpeiksi koko maassa, ja se oli hyvä ravinnon lisä maatalousperheille ja yleensä kalavesien äärellä eläville. Tuhansien järvien ja kymmenien virtojen maassa tämä on mahdollista useimmiten. Sodan jälkeisinä puutteen vuosina kalastus oli suosiossa, mutta elintarvikepulpan hellittäessä se hiipui. "Kalastuksen taloudelliset edellytykset heikkenivät," mainitaan syyksi.¹⁶⁵ Karu on kalastajan pelto meri, joten syynä voi olla myös elintason nousun tuoma ymmärrettävä mukavuudenhalu.

Ahlaisten merellinen naapuri Reposaaari sahoineen ja konepajoineen antoi ahlaislaisille hyvän työssäkäyntimahdollisuuden. Konepajalla tehtiin sotakorvausaluksia ja niiden jälkeen tavallisella kaupankäynnillä proomuja Neuvostoliittoon.¹⁶⁶ Ahlaisista kävi väkeä töissä myös Reposaaaren höyrysaarella, joka oli yksi Reposaaaren suurista työnantajista konepajan ja sataman lisäksi.¹⁶⁷ Vanha väki sanoi Reposaaarta Ahlaisten Ameriikaksi.¹⁶⁸ Nimitys kuvasi hyvin tilannetta. Ahlaisissa ei juuri muuta työtä ollut tukinuiton ja metsätöiden lisäksi kuin maatalouden kausiluontoiset työt. Ahlaisista muutti paljon nuorta väkeä Reposaaarelle töihin, perustivat perheen ja jäivät sinne asumaan. Reposaaari oli sopivasti 'rapakon' takana.

Myöhemmin Reposaaareltakin loppuivat työpaikat. Konepaja ja saha lopettivat toimintansa,

¹⁶² Ahlaisten murrepiiri 2011, 26.

¹⁶³ Tuura. <https://fi.wiktionary.org/wiki/tuura> <https://fi.wiktionary.org/wiki/tuura14.06.2021>

¹⁶⁴ Kerttu Tulosen haastattelu 08.10.2011.

¹⁶⁵ Markkola 2004, 138.

¹⁶⁶ Reposaaaren konepajan sotakorvausalukset <https://www.pori.fi/satakunnan-museo/nayttelyt/verkkonayttelyt/teollisuustyon-jaljiilla/1900-1939-lamaa-ja-9> 15.06.2021.

¹⁶⁷ Reposaaaren höyrysaaha https://www.selkamerenystavat.fi/joomla/images/Datat/MerikarhunKierros/REPOSAAREN_HYRYSAHA_Oy_lyhyt_hist_oria_by_HU.pdf 15.06.2021.

¹⁶⁸ Saukko II 1988, 21.

mutta Mäntyluodon satamassa riitti ahlaislaisille töitä. Eine Rosholm, ahtaaja Ahlaisten Ämttööstä, kertoi, miten vaikea oli työmatka syksyn ilmoilla. Matka kuljettiin meritse ja kiville ajaminen tai muu viivästyminen olisi aiheuttanut myöhästymisen aamuhuudosta. Mäntyluotoon alkoi päästä Ahlaisista myös linja-autolla, kun liikennöitsijä Kalle Rantasärkkä sovitti linja-autojensa vuorot siten, että Ahlaisista lähtevät työläiset ehtivät Jussilan autolla Mäntyluotoon työhönnottoon. Se oli muutamasta minuutista kiinni, mutta suuri asia Mäntyluotoon meneville työläisille. Merimatka oli enimmäkseen yllätyksellinen. Oli sumua, myrskyä ja pimeyttä. Ei ollut mitenkään harvinaista, että veneen tielle saattoi osua uiden liikkuva hirvilauma.¹⁶⁹ Satamatyö sopi hyvin maaseutuväen tilapäistöiksi ja lisäansioksi. Aina ei kuitenkaan löytynyt satamastakaan työtä. Ilpo Lehto sanoi haastattelussaan, että kovina talvina jäät estivät laivojen satamaan tulon. Laivat menivät sinne, minne jäänmurtajien avulla pääsivät.¹⁷⁰

Mutta kesällä tulivat tukkilaiset! Ahlaisissa oli uittotöitä 1800-luvun lopulta 1950-luvun lopulle. Harvinaisessa jokiuittossa tukit uitettiin moottoriveneiden vetäminä lauttoina (flota) noin kuuden kilometrin matkan Strikasta merelle.¹⁷¹ *Satakunta kotiseutututkimuksia* mukaan kehäpuomien reunustamia tukkilauttoja oli uitettu pohjoisessa Oulu-, Kemi-, Ii-, Tornion- ja Ounasjoilla vanhoina aikoina. Muualla Suomessa tutkimuksen mukaan tiedettiin jokiuittoa olleen Ahlaisissa Noormarkunjoessa¹⁷². Joki kuitenkin vaihtaa nimeään Ahlaisten puolella; ensin se virtaa Eteläjokena ja muuttuu Alakylän rannan kohdalla Ahlaistenjoeksi virraten kohti Selkämerta. Kristiskerinjoki erkanee vasemmalle kohti Kristiskerinlahtea. Jokien nimiä on vaihdettu ties mistä syystä, mutta joka tapauksessa harvinaista jokiuittoa harjoitettiin Ahlaisissa.

Ahlaisten murrepiirin pakina *Flotat ja tikkelit* perustuu muistietoon. Murrepiiri käytti pakinan teossa asiantuntijoina uittossa mukana olleita henkilöitä. Myös kaikilla murrepiiriläisillä oli muistitietoa asiasta. Strikan kosken alapuolella tukeista tehtiin lautta eli flota. Se oli pitkien tukkien ympäröimä noin 300 metrin pituinen lautta. Lautan sivuilla oli kaksi miestä ja yksi lautan päässä pienissä veneissä. He vartioivat hinauksen sujumista. Matkan varrella oli kaksi pientä koskea, ja lautta saattoi jäädä kivelle ja hajota. Silloin oli tukkimiehillä kiire, kun ottivat karkureita kiinni. Niitä ei aina kaikkia löydetty, vaan ne jäivät uppotukeiksi, jotka olivat joella kulkijoille vaarallisia.¹⁷³ Merellä tukit eroteltiin eri puutavarayhtiöiden proomuihin, jotka hinattiin Reposaaren ja Pihlavan sekä Uudenkaupungin sahoille. Proomuilla oli mielenkiintoinen ja

¹⁶⁹ Ennekari toim. 2008, 90, 91.

¹⁷⁰ Ilpo Lehdon sähköpostihaastattelu 13.03.2021.

¹⁷¹

Heino 1979, 516.

¹⁷² 'Jokiuitto Satakunta kotiseutututkimuksia XVII toim. Mauno Jokipii, Niilo Valtonen, Pertti Virtaranta, Eero Helariutta.

Kopio A-nelos monisteista Terttu Saukon hallussa.

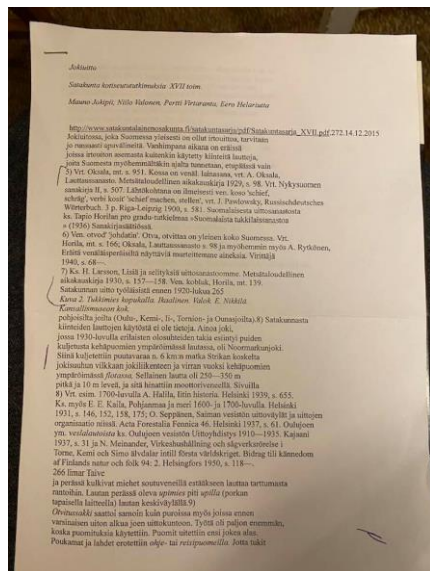
¹⁷³ Ahlaisten murrepiiri 2011, 13, 14, 15.

historiallinen tausta. Niitä oli käytetty Normandian maihinnousussa.¹⁷⁴

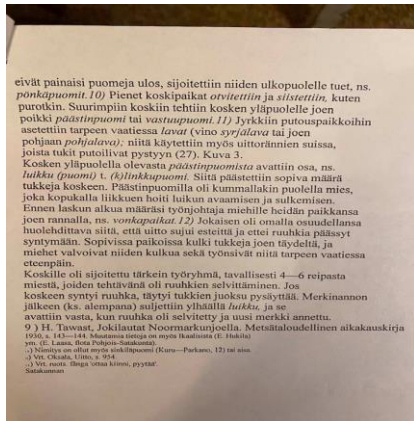
Kuva Terttu Saukko, noin 1955.

Tukkilautta lipuu hiljalleen Ahlaistenjoessa. Taustalla kylän taloja ja uimaranta.

¹⁷⁴ Ahlaisten murrepiiri 2011,

¹⁷⁵ Ahlaisten uittotyöt. Aineistosta löytyneen monisteen valokuva. Alkuperäinen moniste Terttu Saukon hallussa.

Ahlaisten suistoalue oli alavaa ja syksyisin sekä keväisin tulvat vaivasivat aluetta. Tulvien alle jäivät laidunmaat ja rantaniityt. Vesi nousi myös pelloille. Jokien vesistötöiden ajateltiin ehkäisevän tulvia. Nämä antoivat moneksi vuodeksi töitä Ahlaisten väelle ja myös monenlaista harmia. Vuonna 1955 rauhoitettu jokihelmisimpukka¹⁷⁷ tuhottiin, kun sen elinalue Strikan koski hävitettiin. Suuren nosturin avulla nostettiin kosken laitamille kiviä, maata ja simpukoita. Jokihelmien kohtaloksi lienee koitunut sen rauhoittamiseksi laaditun lain tuntemattomuus Ahlaisten vesistötöissä. Komea koski katosi.¹⁷⁸ Joen varrella sijainneet kaivot kuivuivat ja myös ylempänä sijaitsevia kaivoja kuivui.¹⁷⁹ Kristiskerinjoen rannalta katosi pieni mökki, koska se oli ruoppauksen tiellä. Asukkaat saivat uuden mökin kylän puolelta.¹⁸⁰ Pienet jokiuomat kärsivät vesistötöistä. Erästä jokea käytettiin jopa ruoppauksesta tulleen maa-aineksen kaatopaikkana. Lisäksi jääkauden jälkeen jatkunut maankohoamisilmiö muuttaa maisemaa ja jokiuomia jatkuvasti.¹⁸¹

¹⁷⁶ Ahlaisten uittotyö. A4 moniste aineisto. Alkuperäinen moniste Terttu Saukon hallussa.

¹⁷⁷ Ahlaistenjoen jokihelmisimpukka, <https://www.metsa.fi/luonto-ja-kulttuuriperinto/lajien-ja-luontotyyppien-suojelu/lajien-suojelu/raakku/27.07.2021>.

¹⁷⁸ Ahlaisten murrepiiri 2011, 17.

¹⁷⁹ Ahlaisten murrepiiri 2011, 30.

¹⁸⁰ Saukko II 1988, 20.

¹⁸¹ Ahlaisten murrepiiri 2011, 18.

Kuva Terttu Saukko noin 1955.

Lammas- ja hevoslaidun on jäänyt tulvaveden alle. Vene kulkee Ahlaistenjoen sivuhaaraa Girksundinjokea pitkin. Joen rannassa on heinälato.

3.4 Huvitukset

Arkea on luonnehdittu juhlan vastakohtaksi ja myös julkisen ja ammatillisen elämän vastakohtaksi eli yksityiselämäksi. Siihen kuuluivat koti ja perhe, tietyt rutiinit ja työnteko. Arki, kuten asuminen, syöminen ja kaikenlainen huolenpityö olivat miesten näkökulmasta naisten puuhaa; se oli harmaata ja ankeaa.¹⁸² Arjen vastapainoksi vaatimattomat huvitukset antoivat elämään valonpilkahduksia näinä työteliinä aikoina.

Sota-aikana huvittelu ja tanssiminen oli kielletty. Silloin pidettiin ns. nurkkatansseja. Ahlaisten murrepiirin mukaan niitä pidettiin kaikkialla, mistä löytyi tyhjiä rakennuksia. Kesähuviloilla pidettiin tansseja, ne olivat talvisin tyhjiällä. Ne olivat kylmiä ja vetoisia, joten seuraukset tanssi-illasta saattoivat olla kohtalokkaita. Murrepiiriläinen Sirkku muisteli nurkkatanssi-iltaansa. Oli kylmä kevättalven ilta, mutta tanssi piti lämpimänä. Se ei kuitenkaan auttanut. Kotimatka pyörän tarakalla sateessa oli liikaa. Seurauksena oli keuhkokuume. Sirkku vietiin pitkäperjantai-iltana sairaalaan ja kotiin hän pääsi helluntaina. Häneltä leikattiin umpisuoli ja lopuksi tuli lavantauti. Hänen piti opetella uudestaan kävelemään. Syömäänkin piti opetella ja ensimmäinen ruoka, joka maistui, oli etikkasilakat.¹⁸³

Helville nurkkatanssit aiheuttivat merkillisen näyn. Kotiväki oli varoittanut nurkkatansseihin menosta, mutta Helvi oli kuitenkin lähtenyt. Tanssit oli järjestetty seurojentalolla Ahjolassa. Ovella oli vahti, joka varoitti, jos poliisi oli tulossa. Ahjolassa oli komeat koivukulissit, ja Helvi oli nähnyt tanssinpyörteissä sotilaiden kulkevan koivujen lomassa. Hänen nurkkatanssinsa päättyivät siihen. Ahjolassa tapahtui myös kerran, että poliisi oli yllättää nuorison. Hädin tuskin soittaja ehti kätkeä

¹⁸² Ukkonen 2000, 67, 68.

¹⁸³ Ahlaisten murrepiiri 2011, 46.

haitarinsa ja hypätä ikkunasta.¹⁸⁴

Rauhan tultua tanssiminen sallittiin ja Ahjolassa tanssittiin. ‘Ilo pintaan, vaikka sydän märkänis.’ Karjalaismiehet olivat hyviä tanssimaan eivätkä aikailleet, kun musiikki alkoi. Tämä aiheutti kateutta Ahlaisten miehissä ja niinpä vähän tapeltiinkin. Mutta sopu syntyi ja lopulta kaikki löysivät sopivasti toinen toisensa.¹⁸⁵ Ahlaisten lähikaupungissa Porissa kaksi ravintolaa alkoi järjestää päivätansseja vuonna 1954. Tutkijat Elina Haavio Mannila ja Raija Snicker tulivat siihen tulokseen, että länsisuomalainen rukoilevaisuus ja muut herännäisliikkeet olisivat vaikuttaneet ravintolakulttuurin hillitsevästi. Se ei ylettynyt Porin Mäntyluodossa olevaan merimiesravintolaan, jossa kävi väkeä Porin keskustasta ja jopa Raumalta saakka. Mäntyluodon hotelli, kuten merimiesravintolaa sanottiin, oli myös läheisen Reposaaren väen keskuudessa hyvin suosittu.¹⁸⁶ Käytiinkö siellä Ahlaisista, ei ole tallennettua tietoa. Yksittäisiä tapauksia varmaan oli, olihan Mäntyluoto sopivan merimatkan päässä. Mäntyluodon satamassa käytiin Ahlaisista töissä, joten voi olettaa, että merimiesravintola oli huvittelupaikkana tunnettu.

Ahjolassa oli tanssittu ainakin vuodesta 1918. Tällöin siellä oli juhlinut itse Paavo Talvela¹⁸⁷ hurmaten Ahlaisten nuoria neitosia, kylläkin vain voittajapuolen.¹⁸⁸ Ahlaisten murrepiirin pakinassa *Krykkybaaleja ja stellapareja* Terttu Furuholm muisteli kokemustaan Ahjolan tanssiaisista sodan jälkeen. Hän oli stellana ja tapana oli kokoontua Ahlaisten kirkon vieressä olevaan taloon, josta morsiuspari ja stelat lähtivät kirkkoon. Stelat lähtivät ensin ja kanttori nähdessään vilauksen pitkistä leningin helmoista luuli morsiamen saapuvan ja päästi uruistaan pauhaavat sävelet. Terttu pelästyí ja astui helman päälle ja hame repesi vyötäröltä. Häitä tanssittiin Ahjolassa ja leninki korjattiin Ahjolan alakerrassa. Tertun muistiin oli jäänyt, miten hienolta liehuvat helmat näyttivät tanssin pyörteissä.¹⁸⁹

Stella on Ahlaisten ’rantaruotsia’, oliko se tässä tapauksessa kaaso, morsiusneito, vai molempia, ei käy murrepiirin pakinasta selville. Stella-sanasta voi johtaa merkityksen murrepitoiseen sanaan ’tälläytyä’, olla ’tällingissä’. Näin sana viittaisi morsiamen pukijaan eli kaasaan, morsiamen kaikenlaiseen huolehtijaan. Oliko morsiusneito pelkkä koriste, vai olivatko tässä tapauksessa stella ja morsiusneito sama asia? Muistitiedon tallentamisessa tulisi ottaa huomioon tarkasti eri sanojen merkitykset, varsinkin kun puhutaan puhekieltä tai murretta.

Nuorisoseuratoiminta oli sodan jälkeen ja vielä 50-luvulla Ahlaisissa elinvoimaista, mutta

¹⁸⁴ Ahlaisten murrepiiri 2011, 45, 46.

¹⁸⁵ Ahlaisten murrepiiri 2011, 33.

¹⁸⁶ Saukko 2004, Kulttuurin kirjoittaminen. Turun yliopisto, avoin yliopisto. Kulttuurihistorian aineopinnot. Työ muistitikulla Terttu Saukon hallussa.

¹⁸⁷ Paavo Talvela. https://fi.wikipedia.org/wiki/Paavo_Talvela#Suomen_sis%C3%A4llissota_ja_heimosodat, 24.12.2021.

¹⁸⁸ Terttu Saukko 2001, Turun yliopisto, Länsi-Suomen kesäyliopisto. Suomen historian pro-seminarityö. Terttu Saukon hallussa.

¹⁸⁹ Ahlaisten murrepiiri 2011, 33.

vähitellen siihen vaikutti ikärakenteen muutos. Väki vanheni ja nuoret lähtivät pois. Yleinen 60-luvunilmiö oli kaikenlaisen yhdistystoiminnan näivettyminen.¹⁹⁰ Nuorisoseuran toiminnan uudelleen aloittamista juhlustettiin vuonna 1992 Unikeonjuhlassa. Seuraavana vuonna esitettiin ensimmäinen näytelmä 'Voi hyvä isäntä' ja siitä alkoi 30 vuoden menestyksekkäs kesäteatteritaival, joka jatkuu edelleen.¹⁹¹

Oletan, että myös Helismaa ja kumppanit löysivät tiensä Ahlaisiin. Ohjelmalliset iltamat ja lopuksi tanssia olivat maaseudun ja kaupunkien huveja. Lavatanssitkin olivat vielä voimissaan. Maaltapako hiljensi kuitenkin kaikenlaisia rientoja. Televisio valloitti olohuoneet ja maaseudulla ei sen jälkeen enää mitään muuta huvia tarvittu. Haastatteluissani ei tanssimista paljon tullut esiin, eikä haastattelija ymmärtänyt sitä kysyä.

Äitien ja isien odotettu juhla oli koulun kuusijuhla. Ahlaisten murrepiirin pakinassa *Kuusijuhlariamuu* Sirkku muisteli, että opettajat tulivat hyvissä ajoin tekemään pullatilauksen hänen äidiltään. Kuusijuhlassa oli tapana antaa jokaiselle oppilaalle pieni pussi, jossa oli piparkakkuja ja 'nisuäijä.' Tämä oli jäänyt murrepiiriläisille mieleen mieluisana muistona, samoin kuin näytelmät, joita oppilaat esittivät. Eräs murrepiiriläinen muisti yhden repliikkinsä, joka kuului: "Olen pradajeskatar." Muuta hän ei muistanut. Kysymyksessä oli Sakari Topeliuksen näytelmä *Pudonnut kenkä*, ja hänen mieleensä jäänyt erikoinen vuorosana oli runosta "Akka, joka vaihtaa myy."¹⁹²

Kuusijuhla oli illalla ja koululaiset joutuivat lähtemään kotiin pimeässä. Matkat syrjäkylille olivat pitkiä. Lähtiessä oli hälinää ja pimeässä pikkuinen koululainen oli unohtunut muiden joukosta ja jäänyt koulun eteiseen. Poika jäi opettajan luokse yöksi ja käveli aamulla kotiinsa.¹⁹³ Koulun juhlat olivat tärkeitä vanhemmille. Aino Saukko kertoi käyneensä kaikissa: oli kuusijuhla, kevätjuhla ja äitienpäiväjuhla. Juhlan tuntua, kun neljä lasta kävi koulua.¹⁹⁴ Ahlaisten murrepiirin muistitiedon mukaan myös isät kävivät kuusijuhlassa. Elvi muisteli, miten isä kuljetti heitä hevoskyydillä. Muistoissa oli kynttilöiden loiste, näytelmät, tonttuleikit kuusen ympärillä ja joululaulut sekä juhlavaatteissa olevat vanhemmat.¹⁹⁵ Oman jännityksensä todistusten lisäksi antoi lähestyvän joulun tunnelma.

Laskiaisen vietto Ahlaisissa oli sekä lasten että nuorten juhlaa. Laskiaistiistaisin oli erikoislaatuinen trullijuoksurieha. Kylän nuoret ja lapsetkin pukeutuivat vanhoihin rikkinäisiin vaatteisiin, naamioivat itsensä ja lähtivät kylälle laskiaistrulleiksi. Trullit ilmaantuivat kylän raitille

¹⁹⁰ Heino 1979, 662.

¹⁹¹ Regina Wittsberg, messenger-viesti. 24.12.2021.

¹⁹² Ahlaisten murrepiiri 2011, 68.

¹⁹³ Ahlaisten murrepiiri 2011, 67, 68.

¹⁹⁴ Saukko 1987, 72.

¹⁹⁵ Ahlaisten murrepiiri 2011, 67, 68.

milloin mistäkin nurkan takaa. Kylälle kokoontui myös muita lapsia ja nuoria pelkäämään ja juoksemaan karkuun, ja sitten alkoi hurja leikki. Trullit ajoivat heitä takaa piiskat vinkuen. Kylän raitille pelkäämään tulleet juoksivat kirkuen ja huutaen karkuun.¹⁹⁶

Laskiaistiistain trulliperinteestä on muistitietoa vuodesta 1910 lähtien. Turun avoimen yliopiston Satakuntaopintojen kansatieteen harjoitustutkimuksessa haastattelin eri henkilöitä, joilla oli omaa kokemusta trullijuoksusta. Se oli talven kohokohta. Silloin juostiin ja pelättiin, piileskeltiin kujilla ja aittojen takana. Pimeys teki tapahtumasta vielä jännittävämmän. Juhana Herttua¹⁹⁷ toi karnevaaliperinnettä, kuten naamiaistanssit ja naamiaiskulkueet Turun linnan hovistaan Poriin ja sieltä laskiaisperinne oletettavasti kulkeutui Ahlaisiin. Porilaisen herrasväen laskiaistapoihin kuului, että palvelusväki sai leikkimielisesti piiskata lapsia varvuilla. Tämä viittaa siihen, että piiskat jollakin tavalla kuuluivat laskiaisen viettoon.¹⁹⁸ Trulliperinne hiipui 60-luvulla, televisio tarjosi jännitystä ja viihdettä.

Kerttu Tulonen ei maininnut laskiaisen vietosta mitään, joten ilmeisesti heidän kulmakunnaltaan ei käyty trulleja pelkäämässä. He eivät paljon käyneet kylässä saakka, joskus kirjastossa. Kun ikää tuli tarpeeksi, he saivat mennä elokuviin ja tapasivat silloin muita kylän nuoria. Heillä oli talvella omat leikit. Keskiviikkoisin lähiseudun lapset kokoontuivat meren rannalle Kristiskerinjoen suuhun. He leikkivät 'Leski edestä ja pari takaa' eli leskestä. Se oli suosittu leikki ennen talvella ja kesällä. He leikkivät myös susirinkiä ja piiloa. Kiusaamista ei ollut, sovussa juostiin kuutamolla valkoisen hangen peittämällä jäällä.¹⁹⁹

Talven riemuja oli tietenkin hiihtäminen. Koulumatkoja kuljettiin hiihtäen ja koulujen lähellä asuvat jaksoivat vielä vapaa-aikanaankin hiihtää. Ahlaisten murrepiiri muisteli unohtumatonta 'viiden kilometrin latua.' Se sijaitsi kylän eteläisellä puolella olevalla alueella. Ladun varrella oli ihanat mäet, joita lapsena ja vanhempanakin rohkeasti laskettiin. Se oli hiihtämällä tehty latu ja todellinen selviytyjän taival. Oli ojia, laitumien piikkilankoja, mutkia ja mäkiä.²⁰⁰ Latu jäi pois käytöstä, kun nuoriso vanheni ja muutti kaupunkiin. Koululaisille ja muillekin hiihtäjille tehtiin kylän pohjoispuolelle pelloille turvallisempi latu.

Kesä oli uimisen aikaa. Kylän uimaranta oli täynnä ääntä aivan kuin koulun piha välitunneilla. Uimakoulussa oppi uimaan ja tutkintoja suoritettiin. Aune Grönfors muisteli suorittaneensa maisteritutkinnon kylän uimakoulussa, mutta uimahypyt piti käydä hyppäämässä Kokemäellä. Uimahyppyjä käytiin hyppäämässä myös Noormarkun uimalaitoksella. Omassa kylässäkin niitä voitiin

¹⁹⁶ Ahlaisten murrepiiri 2011, 60.

¹⁹⁷ Juhana herttua.<https://www.instagram.com/visitpori/p/ButdIhRH5nc/?hl=fi>31.12.2021.

¹⁹⁸ Terttu Saukon kansatieteen harjoitustyö. Turun yliopiston avoin yliopisto.Kansatieteen opinnot. Työ Terttu Saukon hallussa.

¹⁹⁹ Kerttu Tulosen haastattelu. 08.10.2011.

²⁰⁰ Ahlaisten murrepiiri 2011, 58.

tehdä Eteläjoen ylitse johtavan sillan kaiteelta. Tämä oli vaarallista tukkilauttojen jättämien uppotukkien takia. Tukkilautat olivat lasten mielestä jännittäviä; niitä ehti päivän mittaan kulkea uimarannan ohi useita, ja aina jotakin hauskaa silloin sattui.²⁰¹

Eräällä pojalla oli pikavene, ja se oli hienoa, kun hän ajoi lujaa uimarannan ohi. Lapset kiljuivat: “Jorma tulee,” ja kaikki juoksivat pikaveneen muodostamiin aaltoihin. Luonto antoi välillä voimanäytöksiä. Pyörremyrsky eli strombi yllätti uimarannalla olijat. Se tuli Saukon saaresta päin; ensin rannalla olevan korkean koivun pitkät ritvat alkoivat heilua. Strombi tuli pitkän veden pintaa, ohitti uimarannalla olijat ja nosti läheiseltä pellolta heinät seipäiltä. Saukolta kuului kova kolina, kun se riepotti pesuvateja ja maitokannuja ympäri pihaa. Pyörremyrsky meni yhtä nopeasti ohi kuin oli tullutkin. Joskus työvelvollisuudet unohtuivat uimarannan riemun keskellä. Kaija oli unohtanut pikkupossun ruokkimisen ja se kiljui nälästä karsinassaan, kun isä ja äiti tulivat kotiin. Kaija sai siitä nuhteita.²⁰²

Surullisiltakaan tapauksilta ei säästyty. Uimarannassa hukkui poika ja se järkytti lasten mieltä. Uimarannalla oli aikuisia, jotka eivät menneet auttamaan, vaikka lapset huusivat apua. Poika oli myös itse huutanut apua, mutta hänen luultiin leikkivän. Lapset huusivat, että Seppo ei nouse pintaan. Palokunta hälytettiin naaraamaan. Naarausvenettä souiti 14-vuotias poika. Vedessä oli myös paljon etsijöitä. Poika löytyi naaraamalla ja häntä yritettiin elvyttää palokunnan keinulla. Silloin ei ollut mitään tietoa tekohengityksestä ja suusta suuhun-menetelmästä eikä myöskään kriisiavusta. Isä lähti ostamaan arkkua pojalleen ja äiti hoitamaan lemmiä.²⁰³

Ikääntyneille entisille raatajille Ahlaisten seurakunta järjesti matkoja ympäri Suomea. Ne olivat suosittuja ja linja-autot täyttyivät osallistujista. Aino ja Matti olivat eläkkeellä ja olivat aina matkoilla mukana. Retket ylettyivät pohjoiseen saakka Tornioon, Rovaniemelle ja Aavasaksalle. Ainon mielestä ne olivat mukavia reissuja. Sai ihailia kaunista synnyinmaata. Seurakunnan naistenpiiri järjesti lyhyempiä matkoja, ja niille oli vanhemman väen hyvä osallistua. Diakonissa hoivasi ja auttoi ruokailussa.²⁰⁴

Murrepiirin muisteluissa olivat etusijalla lapsuuden hovit ja leikit Nuoruuden riennot lienevät jääneet vähäisiksi. Varhain alkanut työelämä ja perheen perustaminen ei paljon antanut aikaa ilon pitoon ja harrastuksiin. Näytettiin Ahlaisissakin elokuvia, oli kirjasto ja urheiluseurat. Suuren maailman tähdet lumosivat katsojia jokaisessa kirkonkylässä ja kotimaiset Ansa Ikonen ja Tauno Palo ja monet muut elokuvatähdet antoivat viihteen avulla mökin mummulle ja miksi ei papallekin elämän

²⁰¹ Ahlaisten murrepiiri 2011, 8, 9.

²⁰² Ahlaisten murrepiiri 2011, 10.

²⁰³ Ahlaisten murrepiiri 2011, 9, 10.

²⁰⁴ Saukko II 1988, 39.

selviytymistaisteluun hieman romantiikkaa.

4. Muutoksen tuulet

4.1. Karja katosi

Hevonen oli ollut korvaamaton apu talvi- ja jatkosodassa. Se oli sitä myös sodan jälkeen maataloudessa ja kuljetustoiminnassa. Vähitellen traktorit korvasivat vanhan pollen ja maaseudun teiltä ja kujilta loppuivat hirnahtelut ja kavion kapse. Isännille oli kyllä kova paikka lopettaa uskollinen palvelija ja se saikin usein jäädä viettämään eläkepäiviään. Hevosten lukumäärä oli 1970-luvulle mentäessä noin 100 000, kun se 1950 oli ollut 392 000. Hevoset suorastaan loppuivat, sillä vuonna 1990 niitä oli vain 44 000. Tällöin lukumäärää oli jo lisännyt ratsastusharrastuksen ja hevosurheilun voimakas kasvu.²⁰⁵

Ahlaisissa hevosten määrä oli 1900-luvulla pysynyt suurin piirtein samana. Muutokset alkoivat näkyä 1950-luvulta lähtien. Lopulta vuonna 1979 hevosia oli enää 116.²⁰⁶ Myöhemmin alkoi Ahlaisissakin näkyä hevosurheilun ja ratsastusharrastuksen vaikutus. Ennen Ahlaisissa oli ratsutiloja, mutta nykyään ratsastustiloja. Ratsutilaksi sanottiin talonpoikaistaloa, joka ylläpiti sotakuntoista ratsumiestä, rakuunaa.²⁰⁷ Nyt Ahlaisissa hevostelua jatkaa muun muassa Kyläkorven ratsastuskoulu, joka tarjoaa ratsastusta kaikenikäisille ja -tasoisille.²⁰⁸

Lammas koki raskaasti ihmisten turhamaisuuden ja kulutustottumuksen takia tapahtuneen rakennemuutoksen. Enää ei tarvittu 'pässinpökkimiä' lämmittämään talvipakkasilla. Nylonit²⁰⁹ hurmasivat naisväen. Lampaan katoamiseen oli kyllä muitakin syitä. Lihan ja villan markkinointi ei onnistunut. Lampaan liha ei maistunut suomalaisille eikä kotimainen lampaanvilla pystynyt kilpailemaan ulkomailta tuodun villan kanssa. Suomenlammasta uhkasi sukupuuttoon kuoleminen 1960-luvulla vähäisen tarpeen vuoksi. Myöhemmin 1980-luvulla tilanne parani, kun lammastilojen koko suureni ja tuottavuus lisääntyi.²¹⁰

Lampaita oli ennen tilakoon suurenemista perinteisesti muutama joka navetassa. Villan talteenotto vaati taitavia ammattilaisia. Esa Pauniaho kertoi haastattelussa tutustuneensa myös tähän työhön. Naapurissa tarvittiin apua keritsemisessä, ja he pyysivät mummoa avuksi ja Esa lähti mukaan. Ensin teroitettiin keritsimet ja sitten soutaen alavirtaan pienen matkan päähän lampaiden luo. Esan mielestä se oli eksoottista työtä. Sitä eivät kaikki osanneet, mutta mummo

²⁰⁵ Markkola toim. 2004, 145.

²⁰⁶ Heino 1971, 456.

²⁰⁷ Heino 1971, 127.

²⁰⁸ Ratsastuskoulu, <https://www.ratsastuskoulukylakorpi.fi/> 26.06.2021.

²⁰⁹ Nylonsukat, <https://www.greelane.com/fi/humanistiset-tieteet/historia-ja-kulttuuri/history-of-nylon-stockings-1992195> 26.06.2021.

²¹⁰ Markkola 2004, 145.

oli monitaituri.²¹¹ Työn taitajien puute lienee osasyys lampaiden häviämiseen.

Ulla Heino mainitsi Ahlaisten historiassa, että paikkakunnalla oli ollut kukoistava lammastalous. Vuosisadan alussa oli yli 2300 lammasta, mutta 1959 vain 261. Tilanteeseen vaikutti valtakunnallisten syiden lisäksi paikkakuntakohtainen syy. Ahlaisissa oli lampaiden laiduntamiseen käytetty meren saaria ja luotoja. Kaupunkilaisten elämään tullut maaseudun kaipuu alkoi toteutua kesämökkiläisyytenä. Merelliset laitumet joutuivat kesälaitumille haluavien kaupunkilaisten haltuun.²¹²

Aino Saukko kertoi muistelmissaan Tallklomb- nimisestä saaresta, jossa heidän ja monen muun lampaat olivat kesällä. Kun lampaista oli haettu pois, yksi lammas ei ollut antanut ottaa itseään kiinni. Sillä kertaa se oli sinne jätettävä, mutta tarkoitus oli palata saareen myöhemmin. Syksyllä isäntä lähti hakemaan lammasta naapurin kanssa. Naapuri otti pyssyn mukaansa, sillä jos lammasta ei saataisi kiinni, se olisi ammittava. Eläintä ei voinut enää jättää saareen, koska se olisi ollut heitteillejätettä. Lammas menikin kiltisti saunan eteiseen, joten pyssyä ei tarvittu, vaan se saatiin elävänä kiinni.²¹³ Tallklombin saaresta tuli kesämökkisaari, kuten monista muistakin saarista. Lampaan hakeminen pois ennen talven tuloa on osoitus vastuullisuudesta, ja olihan lammas myös arvokas.

Kerttu Tulosen kotona oli myös lampaista. Hän kertoi haastattelussaan, kuinka heillä lampaiden pito sujui. Kesäksi lampaat vietiin veneellä soutuena erääseen Kristiskerinlahdella olevaan saareen. Sitä ennen niiden villat oli keritty eli keritseminen tehty. Lampaat kesälaitumillaan helposti villiintyivät. Kertun kotiväki yritti estää tätä ja he kävivät niitä usein katsomassa. Samalla he veivät lampaille leivän paloja ja perunan kuoria. Se ei kuitenkaan auttanut, vaan aika viljejä ne olivat syksyllä, kun piti pois hakea. Silloin oli kovaa juoksemista sekä ihmisillä että lampailla.²¹⁴

Ahlaisten murrepiirin muistitiedon mukaan pässit olivat persoonallisia käytökseltään. Pakinassa *Kaikekarvasia* muisteltiin pässiä, joka lähti aamuisin lasten mukana kouluun. Ilmeisesti pässi oli hyväkäyttöksinen, mitä pässit eivät enimmäkseen olleet. Tukkiilaisten matkan varrella oli pässi aitauksessaan. Emäntä varoitteli pässistä, mutta miehet kulkivat siitä huolimatta aitauksen kautta. Koitti päivä, jolloin pässi antoi kunnan löylytyksen miehille, ja sen jälkeen pässin aitaus kierrettiin kaukaa. Eräs pässi oli suorastaan hengenvaarallinen. Kun se kerran puski pikkutyön nokkosia kasvavaan kivenkoloon, siitä tuli sen jälkeen 'selvää pässinlihaa.'²¹⁵

²¹¹ Esa Pauniahon haastattelu, 26.03.2021.

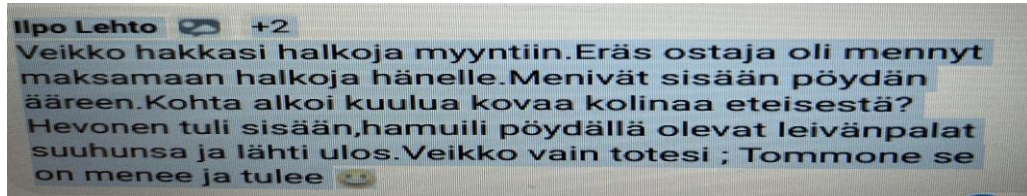
²¹² Heino 1979, 456.

²¹³ Saukko 1988, 32.

²¹⁴ Kerttu Tulosen haastattelu 08.10.2011.

²¹⁵ Ahlaisten murrepiiri 2011, 27.

Esa muisteli haastattelussaan vihaista kukkoa. Täytyi ottaa keppi mukaan, kun meni kanoja ruokkimaan, ettei kukko pääsisi nokkimaan paljaita sääriä.²¹⁶ Pihapiirissä tai lähilaitumella olevien eläinten kanssa elettiin sovussa ja yhteisymmärryksessä. Jopa hevonen saattoi kopsutella keittiöön välipalan hakuun. Ahlaisista on pari tarinaa hevosesta, joka kävi kahvilla sisätiloissa. Yhdestä on todisteena Ilpo Lehdon Facebook kommentti.

Laitumia ja eläimiä oli joka puolella. Suurikokoisia eläimiä oli syytä kunnioittaen lähestyä tai kiertää kaukaa. Lehmälaumassa saattoi olla sonni ja hevoset joskus riehaantuivat juoksemaan. Oli pidettävä hermot lujina ja pysyttävä rauhallisena. Eläinten kanssa tuli hyvin toimeen, kun osasi lukea eläimen kehon kieltä ja tulkita ääntelyn eri sävyjä.

Vuonna 1969 nautoja oli Ahlaisissa 2046, siipikarjaa 4422 ja sikoja 118.²¹⁷ Esa muisti haastattelussa navetassa olleen mullikan,²¹⁸ joka hyppi riemusta, kun hän meni navettaan. Mullikka laidunsi pihapiirissä. Sillä ei ollut enää lemmiä kavereina.²¹⁹ Ne oli myyty ja rahat käytetty maitoauton ostoon, kuten tutkimuksessa sanotaan. Vähitellen karja väheni, mutta vielä riitti maitoautolle työtä.

Osittaiseen omavaraistalouteen perustuvaan elämäntapaan kuului jatkuva ja monen lainen yrittäminen leivän saamiseen. Siipikarjan hoito oli kevyempää työtä. Kerttu Tulonen mainitsi haastattelussaan, että heillä oli myös kanoja. He eivät syöneet kanan lihaa, ainoastaan munia. Kolesteroli ei ollut vielä kovin tunnettu asia, ja omasta rannasta pyydystetyt kalat terveellisyydellään tasoittivat ruokavaliota. Kertun mielestä juuri kuoriutuneet tiput olivat ihania. Niitä piti käydä katsomassa vähän väliä. Ikäviäkin asioita kanojen kanssa tapahtui. Talon väki istui ruokapöydässä, josta oli suora näköala kanatarhaan. Muitakin nälkäisiä oli liikkeellä. Kanahaukka syöksyi kanatarhaan, sieppasi saaliin ja lensi ilmoihinsa.²²⁰ Luonto on julmaa ja maaseudun elämässä se opittiin. Kaikki söivät ja myös melkein kaikkea syötiin ja syödään edelleen. Omavaraistalouteen perustuvassa elämänmuodossa ruokaa ensin kasvatettiin lähellä, sitten se myös tapettiin lähellä ja lopuksi syötiin.

Maatiaisiskissan historia Suomessa ihmisen apuna on tuhatvuotinen. Maaseudulla se piti

²¹⁶ Esa Pauniahon haastattelu 29.3.2021.

²¹⁷ Heino 1979, 456.

²¹⁸ Mullikka. <https://fi.wikipedia.org/wiki/Nauta> 28.06.2021.

²¹⁹ Esa Pauniahon haastattelu 26.03.2021.

²²⁰ Kerttu Tulosen haastattelu 08.10.2011.

tehokkaasti navetta- ja tallikissana hiiret ja rotat kurissa. Se on ollut koko historiansa ajan erinomaisen tehokas apu jyrsijöiden ihmiselle aiheuttamia tauteja ja tuhoa torjuttaessa.²²¹ Kun navetat ja tallit tyhjenivät ja kylmenivät, niiden pahnoille jäivät työttömiksi joutuneet maatiaiskissat. Näiden jälkeläisistä tuli vähitellen ihmisten pihossa ruokaansa kerjäävien villiintyneiden kissojen laumoja. Ei mikään kunniakas kohtalo ennen niin arvostetulle uurastajalle. Hyväntahtoiset ihmiset ruokkivat nälkää näkeviä ja tehokkaasti lisääntyviä kissoja. Jyrsijöiden määrä pieneni, koska enää ei ollut eläinten rehua ja viljaa saatavilla. Lisäksi tuli kesäkissa- ilmiö. ”Kiittämättömyys on maailman palkka”, voisi maatiaiskissa sanoa.

4. 2. Hyvinvointia rakenteilla

Lapset ja nuoret osallistuivat myös kotirintaman taisteluun omalla työllään. Lasten ja nuorten työ jäi unohduksiin sodan jälkeen. Mutta jälleen he olivat mukana ponnistelussa yhteiskunnan hyväksi. He olivat rakentamassa hyvinvointivaltiota itsekkin sen eduista nauttien. Sota-ajan lapset ja nuoret olivat vaiettujen muistojen sukupolvea, jonka tunnollinen työsuoritus hyvinvointivaltion rakentamisessa oli sota-ajan perintönä.²²²

Suomessa uskottiin 1950-luvulla maatalouden tulevaisuuteen. Muutoksen tuulet kuitenkin olivat voimistumassa. Rakennemuutoksesta tuli kansalaisille tuttu ilmiö ja keskustelunaihe. Se koettiin henkilökohtaisena elämänmuutoksena ja usein kielteisenä. Sitä käsiteltiin tiedotusvälineissä, tieteellisessä tutkimuksessa ja politiikassa. Myös kirjallisuus ja elokuva käsittelivät asiaa. Pertti Haapala väittää Juho Saaren toimittamassa kirjassa *Historiallinen käänne* artikkelissaan *Suomalainen rakennemuutos*, että syntyi uusi kirjallisuuden laji ”ahistusromaani.” Maaseutu oli autioitumassa, äskettäin perustettuja maatiloja ei enää tarvittu maatalouden tarpeisiin. Sen sijaan ne alkoivat tuottaa liikaväestöä, joka siirtyi modernisoituvan hyvinvointiyhteiskunnan palvelukseen.²²³ Mansikit myytiin ja pellot pantiin pakettiin.

Pirjo Markkolan teoksessa *Suomen maatalouden historia* Leo Granberg käsittelee osiassa *Tuotannon kasvun vuosikymmenet* maaseudun rakenteen murtumista. Metsätalouden koneellistuminen vähensi työvoiman tarvetta. Metsäsavotoilta katosivat 1970-luvun puoliväliin mennessä lisätienestiä tekevät pientilalliset ja tilalle tulivat ammattimetsurit ja metsäkoneenkuljettajat. Tämä koettiin maaseudulla pientilavastaiseksi. Raatajat uhanalaiset joutuivat nöyryytyksen kohteeksi, kun heille maksettiin työnsä lopettamisesta. Lehmien teurastuspalkkio ja pakettipelloista saatu hinta eivät korvanneet vuosien raadannan mitätöintiä.

²²¹ Maatiaiskissan historiaa <https://www.maatiainen.fi/tekstit/kissa2016.htm> 30.10.2021.

²²² Näre & a. 2010, katso takakansi.1

²²³ Haapala 2006, 92, 93.

Maaseudun koko rakenne murtui.²²⁴

Rakennemuutos oli koko maassa kuitenkin vauhdittunut jo 1960-luvulla, joten pelkästään poliittiset toimenpiteet eivät muutosta aloittaneet. Pientilojen määrä alkoi vähentyä vuosina 1959-1964 maaseudun väestölaskennan mukaan. Samoihin aikoihin koko maassa väheni myös maidonlähettäjien määrä.²²⁵ Ahlaisissa jo 1950-luvulla talot tyhjenivät asukkaista, kun ihmisiä muutti kaupunkiin työn takia. Jäljelle jääneet punaiset tuvat muutettiin kesäasunnoiksi, joko itselle tai uusille omistajille. Maaseudun rakennemuutos kuritti Ahlaista; vuonna 1970 asuttuja taloja oli enää vain 715, kun 1950 asumusten määrä oli 933.²²⁶ Nuoret muuttivat pois työn ja koulun takia. Ikäihmiset jäivät useimmiten kotiseudulle, mutta muuttivat reuna-alueilta kirkonkylään lähemmäksi palveluja.

Ylikylään rakennettiin vanhainkodin lähelle vanhusten asuntoja ja terveysasema. Vanhukset muuttivat kirkonkylälle pois mökeistään, jotka olivat ilman mukavuuksia. He viettivät loppuelämänsä oman kylän vanhainkodissa, tai varta vasten heille rakennetuissa 'vanhusten rivitaloissa'.²²⁷ Myös Saukon pariskunta ehti, kuten muutkin suistoseudun raatajat päivätyönsä päätteeksi nauttia hyvinvointivaltion eduista. Aino Saukko mainitsi muistelmissaan miehensä ja omasta eläkkeestään. Kaikkea työntekoa Aino ei kuitenkaan lopettanut, vaikka vaivoja oli tullut polviin ja täytyi kulkea kahden kepin kanssa. Perunoita hän vielä istutti kuokan kanssa sen verran, että saivat talviset perunat.²²⁸

Ensimmäisiä hyvinvointivaltion etuja oli lapsilisiä, joka oli valtava apu suurelle osalle väestöä. Päivi Uljaan mukaan lapsilisiä pidettiin kansaneläkeuudistuksen ohella eräänlaisena pienviljelysideologian tulonsiirtona. Muita olivat hintasubventiot ja pienviljelystuet. Myös pienituloisille myönnetty edulliseen korkoon sidottu aravalaina kuului samaan luokkaan.²²⁹

Vuoden 1956 kansaneläkeuudistus antoi ihmisille mahdollisuuden leppoisiin eläkevuosiin. Päivi Uljas toteaa väitöskirjassaan *Helsingin sanomien* arvioineen, että kansaneläkelaki merkitsi huomattavaa tulonsiirtoa maaseudun pieneläjille. "Miten ikäihmiset elättävät itsensä, kun eivät enää jaksakaan tehdä töitä?" Tästä keskusteltiin yhteiskunnassa koko 1950-luku. Maaseudulla vanhukset tulivat toimeen, jos pysyivät terveinä. Silloin he jaksivat vielä harrastaa puutarhaviljelyä ja kun asunto oli usein oma tai muuten edullinen, olosuhteet olivat tyydyttävät. Syytinkiläisiäkin oli vielä maaseudulla ja heidänkin toimeentulonsa oli melko

²²⁴ Granberg 2004, 176.

²²⁵ Granberg 2004, 177.

²²⁶ Heino 1979, 407.

²²⁷ Vanhusten rivitalot <http://www.viikkarinvalkama.fi/kokoustilat.php?id=924.07.2021>.

²²⁸ Saukko 1987, 77.

²²⁹ Uljas 2012, 95, 96.

hyvin turvattu.²³⁰ Kansaneläke antoi loppuelämään itsenäisyyttä ja oman elämän hallintaa, mikä oli ollut maaseudun ihmisille aina tärkeää.

Sota-ajan jälkeen myös lapset saivat oman osansa hyvinvoinnista. Lapset olivat jo aikaisemmin päässeet oppivelvollisuuslain piiriin. He eivät enää osallistuneet loppumassa olevan pieneläjien elämäntavan ja työn välimuotoon, vaan saivat käydä koulua ja vapaa-aikanaan tehdä, mitä milloinkin halusivat. Tietenkin he opettelivat kodin töitä, mutta se ei ollut enää entisen kaltaista orjallista työntekoa. He muuttivat maalta kaupunkeihin töihin ja opiskelemaan.

Sodan jälkeen alettiin suunnitella lapsilisä. Lapsia haluttiin lisää, koska ajateltiin tulevien sukupolvien maksavan esimerkiksi vanhemman polven eläkkeet. Sotien jälkeen syntyikin paljon lapsia ja lapsi tiesi aina suurta kuluerää perheessä. Eduskunta päätti yksimielisesti lapsilisistä ja vuodesta 1948 sitä on maksettu kaikille. Siihen ei vaikuttanut varallisuus eikä se ollut harkinnanvarainen.²³¹ Vaikka eduskunta päätöstä tehdessään oli yksimielinen, sitä edelsi Päivi Uljaan mukaan jatkuva riitely eduskunnassa. Lapsilisät olivat oikeiston hampaissa, mutta lopulta sopu syntyi. Maaseudulla pienillä mökkiläistiloilla oli paljon lapsia ja niin vähän tuloja, etteivät maksaneet veroja. Tämä oli yleinen perherakenne 1950-luvun lopulla.²³² Paljon veroa maksavat vähälapsiset perheet ehkä tunsivat kärsivänsä vääryyttä.

Tietyn tulonrajan alla elävät lapsiperheet hyötyivät myös matalakorkoisesta aravalainoituksesta.²³³ Myös Saukot aloittivat talon rakentamisen. Eräästä talosta he saivat ostaa tukkipuita, jotka kaadettiin talkoilla. Kauppias Putajan sahaa ne sahattiin rakennustarpeiksi. Aino sanoi kaikkien olleen mukana sahauksessa. Toden näköisesti hän tarkoitti lapsia, joita olikin hyvä viiden hengen talkooporukka. Puutavara kuljetettiin veneellä muutaman sadan metrin päähän kotisaareen. Edessä oli työntäyteinen kesä, mutta syksyllä marraskuussa päästiin uuteen taloon asumaan. Siihen saakka koko perhe asui saunassa ja saunakamarissa, kuten oli tehnyt sotaa paenneiden siirtolaisten majoitusaikana.²³⁴

Uudet talot olivat rintamamiestalo- mallia ja ne tehtiin usein vanhan asumuksen paikalle. Monta kaunista vanhaa rakennusta katosi. Myöhemmin rintamamiestaloihin vielä tehtiin 'lisäsiipiä' mukavuuksia varten. Rintamamiestaloissa ei ollut paljon varastotilaa tavaroille ja ylimääräisille vaatteille, koska niitä ei ollut. Sota-aika ja sitä seurannut kaikesta mahdollisesta oleva puute ja pula olivat hävittäneet kaiken tavarain, myös tarpeellisen. Ylimääräistä ei

²³⁰ Uljas 2012, 97.

²³¹ Lapsilisät. <https://tutkimusblogi.kela.fi/arkisto/418504.12.2021>.

²³² Uljas 2012, 96.

²³³ Uljas 2012, 95, 96.

²³⁴ Saukko I 1987, 71.

koskaan ollutkaan. Kulutus lisääntyi myöhemmin, kun hyvinvointi lisääntyi.

Tiina Männistö-Funk väitöskirjassaan *Itse tehty moderni* totesi tutkimuksessaan tarkoitettuna aikana 1800-luvulta 1940-luvulle olleen runsaat kulutusmahdollisuudet, mutta myös todellinen materiaallinen puute. Toisaalta lähes kaikilla oli polkupyörä ja toisaalta ihmeteltiin, miten joillakin on siihen varaa.²³⁵ Ahlaisissa nuoret kävivät polkupyörillä sota-aikana nurkkatansseissa. Myös gramofoni oli käytössä muistitiedon mukaan syrjäseudulla pidetyissä nurkkatansseissa, mutta keskellä kylää Ahjolassa oli haitarimusiikkia.²³⁶ Männistö-Funk sanoi tutkimuksessaan polkupyörän ja gramofonin kuuluneen nuorison tutustumistapoihin, tansseihin. Valokuvilla hän sanoo olleen suuri rooli, kun rakennettiin sosiaalista verkostoa ja etsittiin puolisoa.²³⁷ Ilmeisesti verkoston luomisella tarkoitettiin tanssipaikeissa ja muissa harrastuksissa tutustumisen muodostumista ja myös kirjeenvaihtoilmoituksia lehdissä.

Männistö-Funk sanoi Saara Tuomaalan todenneen näiden kolmen itse tehdyn ja modernin olleen viitteitä nuorison omasta kulttuurista ennen populaarikulttuurin nousua 1950- ja 1960-luvuilla.²³⁸ Hyvinvointivaltion kehittyminen Suomessa alkoi 1950-luvulla. Kehittyminen oli muihin länsimaihin verrattuna nopeaa. Tapahtui tehokas eteenpäin ponnistus *Ryysyrannasta hyvinvointivaltioon*. Näin Matti Hannikainen totesi artikkelissaan Pentti Haapalan toimittamassa kirjassa *Suomen rakennehistoria*. Nuoret saivat opiskella, sairaut hoidettiin, terveystilanne edistyi, ikäihmisten lopputaival turvattiin kunnallisissa hoivalaitoksissa ja ihmisten toimeentulo turvattiin. Rakennemuutos ja hyvinvointivaltion synty kulkivat käsikädessä kohti elintason nousua.²³⁹ Mukana kulki myös populaarikulttuurin nousu.

Edelleen Hannikainen toteaa hyvinvointivaltion kehityksen menneen vauhdilla eteenpäin 1960-luvulta 1980-luvun loppuun saakka. Teollisuus oli huipussaan 1975-luvulla, Suomen kehitys oli kuitenkin myöhässä läntisen maailman kehitykseen verrattuna. Hyvinvointi lisäsi työpaikkoja. Naisten työssäkäynti lisääntyi ja se lisäsi vuorostaan työpaikkoja, kuten päiväkoteja työssä käyvien naisten lastenhoitoa varten. Maaseudulta muutettiin kaupunkiin hyvinvointivaltion synnyttämiin työpaikkoihin hallinnon, kaupan, liikenteen, opetuksen ja terveydenhuollon pariin.²⁴⁰

Elämä oli ennen vaatimatonta ja Tiina Huokunan mukaan vaatimattomuudesta tehtiin hyve. Vaatimattomuus oli köyhyiden väistämätön seuraus ja sen käsitteleminen hyveenä ehkä

²³⁵ Männistö-Funk 2014, 39.

²³⁶ Ahlaisten murrepiiri 2011, 45, 46.

²³⁷ Männistö-Funk 2014, 43.

²³⁸ Männistö-Funk 2014, 43.

²³⁹ Hannikainen 2018, 244.

²⁴⁰ Hannikainen 2018, 255,256.

vähän rauhoitti yhteiskunnan omaatuntoa. Mutta se oli köyhyyden käänköpuoli, sen toiset kasvot. Kulutustavaraa tuli vähitellen kauppoihin. Anttilan postimyyntiluettelo ilmestyi. Mainonta lisääntyi 1950-luvulla ja sitä arvosteli Urho Kekkonen vuonna 1952 pamfletissaan kysellessään julkisten investointien perään kulutukseen kannustamisen sijaan. Kulutukseen alettiin kannustaa ja sitä mainostaa 1960-luvulla.²⁴¹ Asumisessa opastettiin vaatimattomaan ja tilaa säästävään sisustukseen. Hyvät neuvot olivatkin tarpeen, kun nelihenkkinen perhe asettui yksiöön asumaan. Ulla ja Jorma Mäenpään vuonna 1954 julkaisema *Joka kodin asunto-opas* antoi viimeaikaisten asuntopulan vuosien antamiin kokemuksiin perustuvia neuvoja.²⁴²

Suomella oli menestystä maailmalla 1940- ja 1950-luvuilla taideteollisuusesineiden muotoilun alalla. Maailmanmenestyksen laskukausi alkoi hiljalleen 1960-luvulla. Sen sijaan kotitalouksien arkielämän esinekuulttuuri suosi kotimaisia korkean taideteollisuuden luomia esineitä Marimekon kankaiden ja raitapaitojen lisäksi. Arkimaailmasta tuli värikäs jo ennen väritelevisiota. Kansantalouden valuuttapula aiheutti sen, että tuonti oli harkittua. Tuonin vähäisyys tarjosi kotimaan tuotannolle loistavat edellytykset. Kaikki, mitä suinkin voitiin, tehtiin kotimaassa. Tavallisten kotien käyttöesineet ja koristeet olivat samalla korkealaatuista taideteollisuutta. Ne olivat sekä arkea että juhlaa. Design- muovi oli myös mukana ennen energiakriisiä.²⁴³ Suomessa tapahtui suuri esineloikka. Vanhat itse tehdyt kotitarvekäyttöesineet saivat arvoistaan seuraa taiteen ikuisen luovuuden töistä.

Osittaisen omavaraistalouden elämäntavan loppuminen johti Ahlaisten hiljaiseen näivettymiseen. Elintason nousu lisäsi kulutusta ja eri palveluiden käyttöä. Ihmiset alkoivat kuitenkin toimittaa asioitaan Porissa ja käyttivät kaupungin monipuolisia palveluja ahkerasti. Linja-autoyhteydet toimivat ja Ahlaisten syrjäkyliltä kuin myös Ala- ja Ylikylästä ihmiset matkustivat Poriin asioilleen. Maalapakko lisääntyi, nuoret muuttivat kaupunkiin ja väestöpohja kapeni²⁴⁴. Hyvinvointivaltion kehittyminen ja maaseudun rakennemuutos aiheuttivat pahoinvointia Ahlaisten kunnassa 1960- luvulla.

Kuntauudistusta aloitettiin valmistella 1960- luvun lopulla. Poriin liittymistä alettiin pitää parhaana vaihtoehtona. Pori suhtautui ensin varauksella liittymishankkeeseen, mutta muutti mielensä liittymisen kaupungille tuomien etujen takia. Porin kaupungille olisi hyötyä suunnitelmissa olevasta Pohjoisen satamatiestä. Se liittäisi Ahlaisten kunnan osaksi Meri-Porin kehityssuunnitelmaa. Niinpä ahlaislaiset juhlivat vuoden 1971 viimeisenä päivänä itsenäisen

²⁴¹ Huokuna 2006, 13, 14.

²⁴² Huokuna 2006, 14.

²⁴³ Huokuna 2006, 58.

²⁴⁴ Heino 1979, 704.

kuntansa 104-vuotista menneisyyttä ja ottivat uuden vuoden vastaan kaupunkilaisina.²⁴⁵

4.3. Ilmastonmuutoksen märehtijä

Lehmä, ”Jumalan lahja”, näin otsikoi Gia Virkkunen kappaleen väitöskirjassaan

”*Köyhyydestä ei puhuttu, sitä vaan elettiin*”.²⁴⁶ Lehmä oli korvaamaton 1930-luvun pulan oloissa Suomen maaseudulla ja oli sitä siihen saakka, kunnes maaseudun elinkeinorakenteen muutos alkoi toteutua. Ilmastonmuutoksen mainingeissa lehmä päästöineen on huonossa maineessa. Lehmän kanssa on kuitenkin eletty 10 000 vuotta. Se on pitänyt meidät hengissä, kuten MTK:n Juha Marttila mainitsi Satakunnan Kansan artikkelissa *Maidon ja lihan raju vähennys lisäisi tuontia*.²⁴⁷ Ihminen ei noin vain muutu sekasyöjästä kasvissyöjäksi ja maitoa juodaan niin kauan, kunnes viimeinenkin lehmänmaitosukupolvi siirtyy muille laitumille lehmiseen.

Supisuomalaisia maatiaislehmiä on kolmea rotua. Itäsuomenkarja eli kyyttö on näistä vanhin. Ne ovat sarvettomia nupopäitä kuten muukin suomenkarja. Länsisuomenkarja on yleisin alkuperäisrotu ja se on korkeatuottoisimpia maatiaisnautarotuja. Lumivalkoinen lapinlehmä koki kovia sodan aikana Lapin sodan jaloissa. Lehmiä jalostettiin usein värin mukaan ja valkoisen värin on arveltu suojaavan hyttysten ja paarmojen pistoilta. Lapinlehmää on myös musta- tai punavalkoista.²⁴⁸ Maatiaiskarja oli sopeutunut vaatimattomaan ravintoon, ne pystyivät kulkemaan metsissä ja niiden tuotteet maistuvat maukkaammilta kuin kaupallisten rotujen vastaavat tuotteet.²⁴⁹ Maatiaiskarjan niin lehmien kuin muidenkin eläinten tuotos oli luomua ja se oli yllellistä ruokaa. Sen kaltainen alkaa olla nykyajan herkkusuiden suosimaa.

²⁴⁵ Heino 1979, 705, 706.

²⁴⁶

Virkkunen 2010, 85.

²⁴⁷ Satakunnan kansa 28.03.19.

²⁴⁸ Karja ja Lilja (toim.), 21, 22, 23.

²⁴⁹ Karja ja Lilja (toim.), 21.

Valokuva Terttu Saukko vuonna 1959, Saukon kaksi sekarotuista.

Pitkin kyliä ajoittain vapaana kiertelevä nelijalkainen oli koira, jonka roduista ei ollut muuta tietoa, kuin mitä voi ulkonäöstä päätellä. Kesäisin sillä oli helteiset ja yksitoikkoiset oltavat kytkettynä pihavahtina. Kun se onnistui pääsemään irti, riemu oli suuri. Talvisin se uhmasi pakkasia ja juoksenteli pitkin kyliä lumihankea keltaiseksi värjäten. Oli koiran elämässä sääntöjäkin vapautta kahlitsemassa ja kulkua määräämässä. Sen virka oli olla pihavahtina ja sen työn koira hoiti hyvin. Vapaana ollessaan se nautti kylän tunkioista, liittyi muiden kaltaistensa seuraan ja piti huolen piskien suvun jatkumisesta.²⁵⁰ Maaseudun symbolina voi lehmän ohella pitää pihavahtina haukkunutta koira, jonka niin sanottu rotu usein oli sekarotuinen pystykorva.

Ahlaisten murrepiiri muisteli pakinassaan *Kaikekarvasia* sekarotuisen Pörrin seikkailuja. Murrepiin mukaan metsästyslaki salli koirien olla vapaana osan vuotta. Kun Pörri lähti kosiomatkalle, se lähti uiden. Takaisin tullessaan se jäi rannalle ja odotti, kunnes haettiin veneellä kotisaareen.²⁵¹ Kylän koiran elämänmuoto katosi, mutta koiran rotuisuus pysyi. Sillä on nyt eri nimityksiä, kuten seropi ja montteri. Sekarotuisia koiria on sekä maalla, että kaupungissa ja niitä ulkoilutetaan enimmäkseen kytkettynä, myös maaseudulla.

Lehmiä isoissa taloissa oli ayshirerotua ja pientiloilla maataisia. Maataisia astutettiin ayshiresonneilla ja tuloksena oli sekarotuisten lehmien suuri määrä. Syrjäisemmillä seuduilla idässä ja pohjoisessa maataisrotu säilyi puhtaampana²⁵². Sekarotuinen lehmä kuitenkin katosi, koska maataisrotuja yritettiin säilyttää puhtaana. YK:n ympäristökonferenssissa Tukholmassa

²⁵⁰ Huovinen 1962.

²⁵¹ Ahlaisten murrepiiri 2011, 28.

²⁵² Karja & Lilja, 61.

vuonna 1972 kiinnitettiin ensimmäisen kerran huomio kotieläinten geenivarastojen säilyttämiseen. Rio de Janeirossa vuonna 1992 ymmärrettiin paremmin kotieläinten geenivarojen tärkeys, ja solmittua biodiversiteettisopimusta pidetään kansainvälisesti merkittävimpänä. Sen yhtenä kohtana on biologisesti kestävä käytön ja monimuotoisuuden suojeleminen ja siitä saatujen hyötyjen tasapuolinen jakaminen. Näiden lisäksi UNESCO puhui vuonna 1972 ja 2001 kulttuuri- ja luonnonperinnön ja kulttuurisen monimuotoisuuden säilyttämisestä. Unescon julistukset tukevat ja velvoittavat maataisrotujen ja niihin liittyvän kulttuuriperinnön säilyttämistä.²⁵³

Terttu Saukko noin 1955, Saukon lehmiä lähilaitumella Kirksundinjoen rannalla.

Kotieläimet olivat omavaraistalouden aikaan elämäkumppaneita ja ystäviä. Niille pyrittiin antamaan hyvä elämä. Kun lehmä joutui markkinatalouden kurimukseen, sen elinikä lyheni huomattavasti. Ennen se saattoi elää 30 vuotta, mutta tehotuotanto lyhensi lehmän iän noin 4,7- vuotiaaksi. Maataislehmä 'jalostui' elämäkumppanista maidontuotantokoneeksi, jonka ravinnonsaanti on tehokkaasti hoidettu. Elämäkumppanilehmä saattoi karuissa oloissa nähdä talvisin nälkää.²⁵⁴ Sota-aikana vähällä toimeentuleva maataislehmä sopeutui ankariin oloihin. Se joutui syrjäytetyksi, kun rauhan tultua alkoi jälleenrakennustyö ja myös maatalous alkoi modernisoitua. Ulkomaiset tuontirodut tulivat muotiin ja pääasiassa tästä tuli kehittyvän maaseudun symboli.²⁵⁵ Myöhemmin, kuten olen maininnut, maataislehmiä alettiin arvostaa kulttuuriperinnön vaalijoina ja sen lisäksi luomutuotannossa.

Maatalouden rakennemuutos näkyi Ahlaisten suistoalueella. Muutoksia tuli hiljalleen ja ihmiset lähtivät muualle töihin, kun vanha elämäntapa hiipui 1950-luvulla.²⁵⁶ Kerttu kertoi

²⁵³ Karja & Lilja 27.

²⁵⁴ Suutala 2008, 26.

²⁵⁵ Karja ja Lilja (toim.), 24.

²⁵⁶

Ryynänen 14.

haastattelussa omien vanhempiensa luopumisesta pientilallisen työstä. Hevonen kuoli ja ostettiin traktori. Se ei paljon auttanut, koska vanhemmat alkoivat sairastella ja työnteosta luopuminen oli väistämätöntä. Lehmistä luovuttiin ja myös muusta karjasta. Se ehkä helpotti tilannetta, kun tyttären taloon rakennettiin lisätilaa vanhuksia varten. Kerttu sanoi: ”me katsoimme perään.” Kertulle itselleen ei tullut mieleen, että hän jatkaisi kotitilalla töitä. Hän lähti kaupunkiin töihin, mutta ei muuttanut sinne asumaan.²⁵⁷ Kuten Maria Suuntala tutkimuksessaan sanoi, luontaistaloudessa oli kysymys hoivataloudesta ihmisiä ja eläimiä kohtaan.²⁵⁸ Niin oli myös osittaisessa omavaraisuudessa.

Teoksessa *Suomen maatalouden historia* Hilikka Vihinen mainitsee artikkelissaan maataloustyön muuttuneen koneellistumisen myötä. Työssä tarvittavien koneiden, lannoitteiden ja väkirehujen kustannukset saatiin lisätä verotukseen vähennyksiksi vuoden 1968 verouudistuksessa. Kasvit ja eläimet jalostettiin paremmin tuottaviksi. Maatalous kemiallistui, koneellistui ja tuotanto nousi.²⁵⁹ Vanha raatajasukupolvi vaipui vähitellen kohti unholaa. Heidän mukanaan elämäntavan ja työn välimuoto katosi. Punaisen tuvan ja perunamaan omistajat ehtivät nauttia lopun elämäänsä hyvinvointivaltion hyödyistä.

5. Lopuksi

Lehmällä on väliä. Lehmän ja erityisesti kyytön puolustajana on ollut peltilehmän rakentaja taiteilija Miina Äkkijyrkkä.²⁶⁰ Ylen Puoli seitsemän ohjelmassa vuonna 2019 hän sanoi, että lehmien puolesta puhuminen ei ole mihinkään kadonnut. Maatalousoppilaitoksiin on suunnitteilla EU-rahamurteen turvin maisemalaidunnusprojekteja. Äkkijyrkän mielestä kyytöt olisivat sopivia maalaismaiseman säilyttäjiä. Hän puhuu maidon ja naudanlihan puolesta ja on varma, että lehmän historia jatkuu.²⁶¹ Luomulantaa ja luomumaitoa tuottava alkuperäiskarja on tärkeässä osassa maaseudun tulevaisuuden ja lehmän hengen säilymisen kannalta. Kaikenlainen kasvisruokakin on sitten vasta täydellistä, kun se on imenyt elinvoimansa maataislehmän luomulannasta. Puhumattakaan siitä, miten tärkeitä laitumilla olevat lantaläjät ovat pienten sittiäisten ja ötököiden elinpaikkoina.

Riutan highlanderit, ulkona läpi vuoden laiduntavat lehmät ovat vuodesta 2007 olleet emäntä Kati Huuhansaaren elinkeinona. Riutan tila on kuulunut samalle suvulle vuodesta 1585. Monien vaiheiden jälkeen tilan lehmälauma on vakiintunut satapäiseksi ja sarvipäiseksi karjaksi.

²⁵⁷ KerttuTulosen haastattelu. 08-10. 2011.

²⁵⁸ Suuntala, 31.

²⁵⁹ Vihinen 2004, 256, 257.

²⁶⁰ Miina Äkkijyrkkä. https://fi.wikipedia.org/wiki/Miina_%C3%84kkijyrkk%C3%A4.28.12.2021.

²⁶¹ Miina Äkkijyrkkä. Puoli seitsemän. 15.11.2019. <https://yle.fi/uutiset/3-1107133728>.12.2021.

Ylämaan karja todella laiduntaa läpi vuoden laitumillaan paksun nahkansa ja kaksinkertaisen turkkinsa avulla. Kylmäpihatto ei kelpaa, koska tarkkahierarkisella laumalla pitää olla tilaa. Talvella karja on metsälaitumilla, jolloin puut tarjoavat sopivasti suojaa. Suojakatos on, mutta se ei kelpaa. Lehmät ovat tyytyväisiä taivaan alla, kunhan on kuivaa paikkaa maata ja märehtiä. Laitumella tulee olla riittävästi ruokintakehiä suuria heinäpaaleja varten ja lämmintä vettä, niin lehmärouvat jaksavat kasvattaa vasikoita ensin kohdussaan ja lopulta laitumella laumassaan. Laitumella on sonni, joten hedelmöityskin on luomua. Ylämaan karjanpito vaikuttaa eettiseltä lihan tuotannolta. Vasikat teurastetaan 2,5- 3.5 vuoden iässä. Siihen saakka ne saavat kasvaa emonsa kanssa. Tämän kaltainen luomulihan tuotanto saattaa olla eräs ratkaisu lihan tuottamiseen. Heinää sille pitää kuitenkin tuottaa, koska karjan tärkein ravinto on korsiheinä. Heinän kasvatus vie tilaa ihmiselle tarkoitetun viljan alasta, joten ristiriitaa riittää. Vaikka ylämaan karja on tavallaan helppohoitoista, se vaatii kuitenkin pitkäjänteisyyttä. Niitä ei saa unohtaa ‘pusikkoon’ eikä niiden komeita sarvia saa poistaa. Kun hoitaja saavuttaa tämän ison pitkäkarvaisen sarvipään luottamuksen, se palkitsevat hoitajansa moninkertaisella kiintymyksellä ja äärimmäisellä lempeydellä.²⁶²

Tutkimukseni aihe osittaiseen omavaraisuuteen perustuva maaseudun pieneläjien elämänmuoto on kadonnut. Ahlaisten suistosta ei enää löydy lehmiä tai muita kotieläimiä joitakin maisemointitehtävissä olevia lukuun ottamatta. Jos joku rohkea vielä yrittää karjan kanssa toimia, hän saattaa joutua sanomalehden mielipidepalstalle lannanlevityksen tuomasta kevään tuoksusta. Maa kohoaa ja jokimaisema muuttuu. Ahlainen voi niin hyvin, kuin se kaupungin maaseutumaisena lähiönä voi voida nykyajan vaikeuksien puristuksessa ja muutoksissa.

Vaikeudet ovat kuitenkin vähäpätöisiä, varsinkin jos ajattelee tutkimukseni kahta ensimmäistä vuosikymmentä. Ahlaisten väki selvisi kovalla sisulla, ja hyvinvointivaltion helmoihin vanhuudenpäiviä pääsivät selviytyjät viettämään, mutta lopulta unohduksiin joutuen. Oli sattumaa, että löytyi aineistoa tämän vaatimattoman väen elämästä. Heille ei ole patsaita tehty, mutta jonkinlaista kunnianosoitusta kuitenkin annettu. Ahlaisissa on perinne antaa tietyllä tavalla ansioituneille kylän asukkaille arvonimi Ahlaisten Ämmä/Äijä. Perinne on saanut alkunsa vanhasta sanonnasta “Oho, sano Ahlaste äijä, ko karhu paattiin tuli”. Äijä/Ämmä ei siis vähästä hätkähtänyt. Valittua henkilöä vedetään ‘seilipaatisa’ pitkin kylän raittia markkinapaikalle. Enimmäkseen on valittu politiikassa toimineita, mutta on myös valittu tavallisia pieneläjiä. Elämänmuotoa ei kuitenkaan ole tuotu mitenkään esille. Sitä ehkä nyt vauraina aikoina hävetään ja väheksytään. Lienee armeliasta, että pieneläjät ovat poistuneet muille laitumille. He eivät tulleet

²⁶² Ylämaankulkijat.luomulehmä.<https://ruokaretki.fi/riutan-highland/29.12.2021>.

tietämään vähällä toimeen tulleen lehmän väheksymisestä ja myös sen syyllistämisestä ilmaston muutoksen aiheuttamiseen.

Ahlaisissa keskellä kylää maantien laidassa on vanha talo, jonka navetta tuli tutuksi kylän lehmille, kuten Ahlaisten murrepiirin pakinassa sanotaan.²⁶³ Sonnin ja monen lehmän navetta on nyt idyllinen elämyskahvila, jossa on nähtävillä entisajan esineistöä. Kesällä kahvit voi nauttia terassilla. Riihessä on vaihtuvat näyttelyt kesäisin ja talvisin.²⁶⁴ Ahlainen on toipunut rankoista vuosikymmenistään, joihin kuului muun muassa vuoden 1918 rintamalinjana olo taisteluineen.²⁶⁵ Historiassa kulkivat niin pienet kuin suuretkin eläjät. Nyt harvinaisella maankohoamisalueella uudet sukupolvet katsovat tulevaisuuteen. Ainutlaatuisessa kylämaisemassa on hyvä elellä sen säilymistä vaalien ja uusia tuulia haistellen.

LÄHTEET

Alkuperäislähteet

Sähköiset lähteet

DVD-tallenne. SEKK ry/MEKA TV/ Ari Impola: *Kom gudunaa. Terttu Saukon hallussa.*

[Ahlainen.lähikylät.http://www.pori.fi/ahlainen/ahlainenjalahikylat.html](http://www.pori.fi/ahlainen/ahlainenjalahikylat.html) 14.02.2016.

Ahlaisten rakennuskanta.tpori.fi/ahlainen-2814 Ahlaisten rakennuskanta <https://www.visi> 27.05.2021.

Ahlaistenjoen jokihelmisimpukka,<https://www.metsa.fi/luonto-ja-kulttuuriperinto/lajien-ja-luontotyyppien-suojelu/lajien-suojelu/raakku/27.07.2021>.

Ahlaisten Nuorisoseura.<http://www.ahlaistennuorisoseura.fi/01.02.2016>.

Ahlainen,<https://www.visitpori.fi/ahlainen-2814> 15.03.2021.

Ahlaste tuupi, lasten ja nuorten oma videokanava.<https://www.youtube.com/user/Ahlastetuupi01.02.2016>.

[Fingerroos https://www.jyu.fi/hum/laitokset/hie/henkilokunta/ofingerroos](https://www.jyu.fi/hum/laitokset/hie/henkilokunta/ofingerroos) 30.01.2016.

²⁶³ Ahlaisten murrepiiri 2011, 24.

²⁶⁴ Uotilan vanha navetta. <https://www.visitpori.fi/uotilan-wanha-navetta-114267> 30.12.2021.

²⁶⁵ Terttu Saukon Suomen historian proseminaari-työ. Turun yliopisto. Avoin yliopisto. 2001.

Genoveeva.<https://fi.wikipedia.org/wiki/Genoveeva>

Georg Ots.https://fi.wikipedia.org/wiki/Georg_Ots25.04.2022.

[Haanpää](http://www.ucpori.fi/haanp%C3%A4%C3%A4-riina) <http://www.ucpori.fi/haanp%C3%A4%C3%A4-riina> 30.01.2016.

[Hermeneuttinentutkimus](https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/hermeneuttinen-tutkimus),<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/hermeneuttinen-tutkimus> 31.01.16.

Historioitsija Marc Bloch.https://fi.unionpedia.org/i/Annalistinen_koulukunta02.11.2021.

Isak Smeds.https://fi.wikipedia.org/wiki/Isak_Smeds https://fi.wikipedia.org/wiki/Isak_Smeds.18.04.2022.

Järviruoko.<https://www.ymparisto.fi/fi-fi/ruoko/Jarviruoko>.06.06.2021.

[Empiirinentutkimus](https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/empiirinen-tutkimus),<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/empiirinen-tutkimus> 31.01.2 01.02.2016.

Ensikko ensimmäisen kerran poikinut lehmä <https://fi.wikipedia.org/wiki/Nauta> <https://fi.28.07.2021>.

Juhana herttua.<https://www.instagram.com/visitpori/p/ButdIhRH5nc/?hl=fi>31.12.2021

Koukkukalastus.<https://kalastus.com/keskustelu/kaikkeaa-kalastuksesta/mateen-koukkukalastus>14.06.2021.

Lapsilisät.<https://tutkimusblogi.kela.fi/arkisto/418504>.12.2021.

[Lypsytarinoita Ahlaiste tuupi, lasten ja nuorten oma videokanava](https://www.youtube.com/watch?v=rTGbWM2Olrq)<https://www.youtube.com/watch?v=rTGbWM2Olrq> 01.02.2016.

Maatiaiskissan historiaa <https://www.maatiainen.fi/tekstit/kissa2016.htm> 30.10.2021.

Maatalouslomitajalaki<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1996/19961231>.06.06.2021.

MEKA TV tuotantovisio ja toimintaverkosto, <http://www.meka.tv>01.02.2016.

Merikaisla, järvikaisla, sinikaisla.<https://luontoportti.com/t/2837/kaislat>
<https://luontoportti.com/t/2837/kaislat>24.10.2021.

Miina Äkkijyrkkä.https://fi.wikipedia.org/wiki/Miina_%C3%84kkijyrkk%C3%A4.28.12.2021.

Muistitietohistorioitsija Alessandro Portelli https://en.wikipedia.org/wiki/Alessandro_Portelli 30.01.2016.

Mullikka <https://fi.wikipedia.org/wiki/Nauta> 28.06.2021.

Nylonsukat.<https://www.greelane.com/fi/humanistiset-tieteet/historia-ja-kulttuuri/history-of-nylon-stockings-1992195> 26.06.2021

OECD <http://www.oecd.org/finland/08.02.2016>.

Oppivelvollisuuslaki.<https://www.eduskunta.fi/pdf/saadokset/101-1921.pdf>.26.04.2021.

Ratsastustila.<https://www.ratsastuskoulukylakorpi.fi/> 26.06.2021

Reposaaren.konepajansotakorvausalkukset.<https://www.pori.fi/satakunnan-museo/nayttelyt/verkkonayttelyt/teollisuustyon-jaljilla/1900-1939-lamaa-ja-9> 15.06.2021

Reposaarenhöyrysaha.https://www.selkamerenystavat.fi/joomla/images/Datat/MerikarhunKierros/REPOSAAREN_HYRYSAHA_Oy_lyhyt_historia_by_HU.pdf 15.06.2021.

RyynänenKaisu.<http://docplayer.fi/5263856-Maisemaselvitys-ahlaistenjoen-ja-mustalahden-natura-alueista.html>10.03.2018.

[Satakunnan Elävän Kuvan Keskus, Http://www.sekk.fi/sekk](http://www.sekk.fi/sekk) 31.01.2016.

Talvela Paavo
https://fi.wikipedia.org/wiki/Paavo_Talvela#Suomen_sis%C3%A4llissota_ja_heimosodat.24.12.2021.

Tuura. <https://fi.wiktionary.org/wiki/tuura> <https://fi.wiktionary.org/wiki/tuura>14.06.2021

Uotilan vanha navetta. <https://www.visitpori.fi/uotilan-wanha-navetta-114267> 30.12.2021.

Vanhustentalot.<http://www.viikkarinvalkama.fi/kokoustilat.php?id=9>

Ahlaisten vanhustentalot24.07.2021.

Ylämaankulkijat.luomulehmä.<https://ruokaretki.fi/riutan-highland/29.12.2021>.

Yrjö Rosola.https://fi.wikipedia.org/wiki/Yrj%C3%B6_Rosola https://fi.wikipedia.org/wiki/Yrj%C3%B6_Rosola

https://fi.wikipedia.org/wiki/Yrj%C3%B6_Rosola. 31.12.2021.

Muistelmateokset

Ahlaisten murrepiiri, *Lindu lendää*. Sataprint, Siikainen 2011. Omakustanne.

Ennekari, Risto: *Klanttipoikii ja manttelimiehi*. Arkea Porin satamassa. Oy Hacklin LTD, Kehitys Oy, Pori 2008.

Kelhä, Marika:, Suominen, Seppo:, Suominen, Teijo. Työryhmä. *Elämää kotirintamalla sotavuosina 1939 - 1945*. Eläkeliiton Satakunnan piiri ry, Nakkilan Painopalvelu ky. Nakkila 2001.

Saukko, Aino: muistelmat I 1987.

Saukko, Aino: muistelmat II 1988.

Sanomalehti Satakunnan Kansa 28.03.2014

Aikakauslehti Kotiliesi 01.01.1960

Haastattelut

Bragge Seija 07.11.2020. Nauhoitus sanelimessa.

Lehto Ilpo; sähköpostihaastattelu. Terttu Saukon hallussa. 31.03.2020.

Wittsberg Regina messenger-viesti 24.12.2021.

Pauniahho, Esa; varatuomari, synt. 1958. Esa Pauniahho kertoi sanelimeen vapaamuotoisen muistelun lapsuuden kesistään. Se on kirjoitettuna lähetetty Terttu Saukon sähköpostiin liitteenä 29.03.2021.

Tulonen Elvi; keittäjä, synt. 1938. Haastattelija Terttu Saukko 31.03.2021.

Tulonen Kerttu; puhelinkeskuksenhoitaja, synt. 1940. Haastattelija Terttu Saukko 8.10.2011.

Yli-Kesti Marjatta, emäntä, synt.1925. Haastattelija Terttu Saukko. 4.3.2012.

Amatööritutkimus

Tulonen Harry; *Kadonneet lahdet, joet ja saaret, havainnointia ja historiaa maankohoamisalueilta Porin Ahlaisista. 2010.*

Lähdelöytö

Jokiutto Satakunta kotiseutututkimuksia XVII toim. Mauno Jokipii, Niilo Valtonen, Pertti Virtaranta, Eero Helariutta. Kopia A-nelos monisteista Terttu Saukon hallussa.

Omia tutkimuksia

Saukko 2004, Kulttuurin kirjoittaminen. Turun yliopisto, avoin yliopisto. Kulttuurihistorian aineopinnot. Työ muistitikulla Terttu Saukon hallussa.

Terttu Saukko 2001, Turun yliopisto, Länsi-Suomen kesäyliopisto. Suomen historian pro-seminaarityö. Terttu Saukon hallussa.

Terttu Saukon kansatieteen harjoitustyö. Turun yliopiston avoin yliopisto. Satakuntaopinnot. Työ Terttu Saukon hallussa.

Kirjallisuus

Alanen, Aulis J, Hannes Gebhard: Yhteiskirjapaino Oy. Helsinki 1964.

Fingerroos, Outi, Haanpää, Riina, Heimo, Anne, Peltonen, Ulla-Maija toim.: *Muistietotutkimus Metodologisia kysymyksiä.* Suomalaisen kirjallisuuden seura. Hakapaino Oy. Helsinki 2006.

Haapala, Pertti: *Suomen rakennehistoria* Näkökulmia muutokseen ja jatkuvuuteen (1400-2000) Vastapaino, Tampere 2018.

Haatanen, Pekka: *Suomen maalaisköyhälistö tutkimusten ja kaunokirjallisuuden varassa.* Werner Söderström osakeyhtiön kirjapaino, Porvoo 1968. Näköispainos 2017

Heino, Ulla: *Ahlaisten historia.* Kustantaja Porin kaupunki. Suomen kirjateollisuus Oy. Pori 1979.

Hintikka, Onerva ja Häppölä, Kirsti: *Tuntematon Emäntä*. Kotirintama kertoo. Maahenki Oy. Gummeruksen Kirjapaino Oy. Jyväskylä 2006.

Huokuna, Tiina: *Vallankumous kotona*. Arkielämän visuaalinen murros 1960-luvun ja 1970-luvun alussa. Yliopistopaino. Helsinki 2006.

Kaarlenkoski, Taija: *Kertomuksia lehmästä*. Tutkimus ihmisen ja kotieläimen kulttuurisen suhteen rakentumisesta. 2012. Jyväskylä 2005.

Karja Mia ja Lilja Taina (toim.) Alkuperäisrotujen säilyttämisen taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset lähtökohdat. 2007. MTT, 36100 Jokioinen. Dark Oy.
Verkkokirja.<https://jukuri.luke.fi/bitstream/handle/10024/464980/met106.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Komulainen, Anitra: Valloittavat osuuskaupat. Päivittäistavarakaupan keskittyminen Suomessa 1879- 1938. Helsingin yliopisto 09.11.2018.

URI:

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-94-1077-4>
<http://hdl.handle.net/10138/253486>

Korkiakangas, Pirjo: *Muistoista rakentuva lapsuus*. Agraarinen perintö lapsuuden työnteon ja leikkien muisteluissa. Helsinki Suomen Muinaismuistoyhdistys 1996.

Kuula, Arja: *Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö, ja säilytys*. Vastapaino Tampere 2011.

Markkola, Pirjo: *Suomen maatalouden historia*. Gummerus kirjapaino Oy, Jyväskylä 2004.

Männistö-Funk, Tiina: *Itsetehty Moderni. Gramofoni, polkupyörä ja valokuvaus suomalaisten elämässä 1880-luvulta 1940-luvulle*. Pallosalama Oy, Turku 2014.

Näre, Sari, Kirves, Jenni, Siltala, Juha toim.: *Sodan kasvattamat*. WS Bookwell Oy. Porvoo 2010.

Saari, Juho: *Historiallinen käänne*. Johdatus pitkän aikavälin historian tutkimukseen. Tampere-Paino Oy, Tampere 2006.

Suutala, Maria: *Onnellisia lehmiä ja viisaita ihmisiä*. Elämää saariston luontaistaloudessa ja sen muutoksia. Karprint Oy. Huhmari 2008.

Tuomaala, Saara: *Työtätekevistä käsistä Puhtaiksi ja kirjoittaviksi. Suomalaisen oppivelvollisuuskoulun ja maalaislasten kohtaaminen 1921-1939*. Hakapaino Oy. Helsinki 2004.

Ukkonen, Taina: *Menneisyyden tulkinta kertomalla. Muistelupuhe oman historian ja kokemuskertomusten tuottamisprosessina*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki. Hakapaino Oy. Helsinki 2000.

Uljas, Päivi: *Hyvinvointivaltion läpimurto*. Into Kustannus Oy. Riika 2012.

Valkonen, Tapani, Alapuro, Risto, Alestalo, Matti, Jallinoja, Riitta, Sandlund, Tom: *Suomalaiset. Yhteiskunnan rakenne teollistumisen aikana*. Neljäs painos 1980. WSOY:n Graafiset laitokset. Juva 1985.

Virkkunen, Gia: *“Köyhyydestä ei puhuttu, sitä vain elettiin.”* Köyhyyden kokemus ja selviytyminen 1930-luvun pulan oloissa Suomen maaseudulla. Hakapaino Oy. Helsinki 2010.